

Міжнародний фонд
досліджень освітньої політики

М. Квієк, Т. Фініков

Польське законодавство про вищу освіту:

досвід та уроки

Серія
"Вища освіта в сучасному світі"
заснована в 2001 році

Таксон'2001

*International Foundation
for Educational Policy and Research*

M. Kwiek, T. Finikov

Polish law about higher education:
experience and lessons

Series
"Higher education in modern world"
is founded in 2001

Taxon'2001

ББК 74.58

К32

The authors would like to acknowledge the generous support provided by the Center for Policy Studies, Central European University, Budapest, for the publication of this book

---

Автори висловлюють подяку за підтримку, надану Центром політичних досліджень Центрально-Європейського університету (Будапешт), у виданні цієї книги

Перекладач:

кандидат історичних наук

О.О. Чистяков

Квіск М., Фініков Т.

К32 Польське законодавство про вищу освіту: досвід та уроки:
Пер. з англ. — К.: Таксон, 2001. — 220 с. — (Сер. “Вища
освіта в сучасному світі”).

ISBN 966-7128-25-3

Книга містить проект Закону Республіки Польщі про вищі навчальні заклади та аналіз місії вищої освіти в сучасному світі, основних тенденцій її реформування, впливу на неї процесів глобалізації, особливостей законодавчого регулювання освітніх відносин в країнах перехідної економіки.

Призначена для працівників органів управління вищими навчальними закладами, керівників та викладачів закладів освіти та всіх, хто цікавиться проблемами реформування системи вищої освіти.

ББК 74.58

ISBN 966-7128-27-X

ISBN 966-7128-25-3

© Марек Квіск, 2001

© Тарас Фініков, 2001

© Таксон, 2001

Зміст

Марек Квієк

Десять років реформування вищої освіти в Польщі в глобальному та локальному контексті	7
I. Вступ	7
II. Глобальний контекст: держава в центрі уваги	15
III. Центральна та Східна Європа: вплив глобалізації?	23
IV. Проект закону Польщі про вищу освіту	37
Подяка	53
Література	54

Тарас Фініков

Проблеми вищої освіти в Україні в дзеркалі світових тенденцій	59
Деякі попередні міркування	59
Вища освіта на тлі глобалізації	61
Законодавче регулювання освітніх відносин	79
Університети в Україні: тенденції, перспективи	101
Література	110

Проект Закону

“Про вищі навчальні заклади”	113
------------------------------------	-----

Частина I.

Система вищих навчальних закладів	114
Розділ 1. Загальні положення	114
Розділ 2. Створення і ліквідація вищого навчального закладу ...	119
Розділ 3. Нагляд за вищими навчальними закладами	126

Розділ 4. Головна акредитаційна рада	131
Розділ 5. Конференції ректорів вищих навчальних закладів	134

Частина II.

Структура та організація вищих навчальних закладів	137
Розділ 1. Статут вищого навчального закладу	137
Розділ 2. Органи вищого навчального закладу	138
Розділ 3. Організація вищого навчального закладу	150
Розділ 4. Майно та фінанси вищих навчальних закладів	152

Частина III.

Працівники вищої школи	163
Розділ 1. Викладачі	163
Розділ 2. Трудові відносини викладачів	167
Розділ 3. Дисциплінарна відповідальність викладачів	174
Розділ 4. Працівники, які не є викладачами	178
Розділ 5. Загальні правила для працівників вищої школи	179

Частина IV.

Навчання в навчальних закладах і студенти	183
Розділ 1. Організація навчання в навчальних закладах	183
Розділ 2. Права та обов'язки студентів	188
Розділ 3. Самоврядування та студентські організації	193
Розділ 4. Дисциплінарна відповідальність студентів	196
Розділ 5. Аспірантура	201

Частина V.

Підтримання порядку і безпеки на території навчального закладу	204
---	------------

Частина VI.

Зміни в діючих положеннях, перехідні і кінцеві положення	206
---	------------

Десять років реформування вищої освіти в Польщі в глобальному та локальному контексті

І. Вступ

Після подій «дивного» 1989-го року (*annus mirabilis* – за виразом Вольфа Лепеніса), польська система вищої освіти потребувала докорінних змін. Суспільство було абсолютно переконано, що комуністичну систему вищої освіти (централізовану, ідеологізовану і повністю контролювану державою) слід змінити якомога швидше. Головною метою реформи мали бути свобода викладання та автономія навчальних закладів. Новий «Закон про вищу освіту» було ухвалено вже 12-го вересня 1990 р. Початок реформування вищої освіти в Польщі давав багато надій: новий закон створював для вищих навчальних закладів можливість пристосуватися до нових соціальних, політичних та економічних умов, а також скористуватися поверненою їм автономією. Закон в цілому деідеологізував всю систему і повернув вищій школі дух та практику автономії, свободу викладання та досліджень. Разом з новим «Законом про Державний комітет з наукових досліджень» від 1991 р. він відкрив нові шляхи фінансування дослідницької діяльності, створивши нову систему

відкритого змагання за так звані «гранти». Отже, перший крок у реформуванні вищої освіти було зроблено і всі чекали на наступні, які відповідали б кардинальним змінам у суспільстві та економіці. На жаль, з того часу вже минуло десять років, Міністерство освіти представило дев'ять проектів реформування польської вищої освіти (я вже не кажу про проекти, що їх опрацювали профспілкові об'єднання «Солідарність» та ліві політичні партії), але на шляху до ухвалення нового закону все ще височіють численні перешкоди.

Для нової демократичної держави, що швидко змінюється, десять років то чималий термін і широка громадськість вважає, що досі нереформована вища освіта вимагає негайних дій. На даний момент є кілька варіантів: залишитися з старим законом про вищу освіту; ухвалити новий закон; почасти модифікувати старий закон і чекати на більш сприятливі умови для кардинальної реформи цілої системи. На початку дев'яностих років польські політичні кола вважали вищу освіту важливою соціальною сферою, але тепер, здається, вони мають іншу думку. Час вимагає реформ, але кожного разу виявляється, що реформи не можна здійснювати з багатьох різних причин. Останній проект нового закону, який я буду детально аналізувати нижче (проект від 5-го липня 2000 р., з яким можна ознайомитися на веб-сайті Міністерства освіти Польщі), на даний момент виглядає найбільш прийнятним, адже він був об'єктом широкого і довгого обговорення. Та попри всі його сильні та слабкі сторони, він, найімовірніше, навіть не буде поданий парламенту для обговорення принаймні до осені 2001 р.

В даному контексті найважливішим є те, що соціальні та економічні умови, в яких існує польська вища освіта,

майже повністю змінилися протягом останніх десяти років. Кількість студентів зросла з приблизно 400 000 у 1990 р. до більш ніж 1250000 у 2000 р. В 1999/2000 навчальному році третина студентів навчалася в приватних (або, скоріше, негромадських) вищих навчальних закладах, які практично не існували за часів панування комуністів. Сьогодні в Польщі нараховується більш ніж 180 негромадських вищих навчальних закладів і їх кількість постійно зростає. Ще одним важливим фактором є зміна соціального та економічного середовища: протягом останніх десяти років держава різко скоротила фінансування державної вищої освіти і почала загальне реформування всієї соціальної сфери, починаючи з реформи системи охорони здоров'я, системи соціального забезпечення, пенсійних схем, початкової та середньої освіти. Зміцнення зв'язків з Європейським Союзом спричинило співробітництво польської вищої школи з європейськими інститутами і здійснення в Польщі таких програм, як PHARE (насамперед, TEMPUS, MOVE, IMPROVE, TESSA, TERM, START тощо) та Socrates/Erasmus.

Надзвичайно важливим також є факт суттєвої зміни ставлення в багатьох країнах світу (насамперед, англomовних) до соціальної сфери взагалі і до вищої освіти зокрема. Тепер увага зосереджується на приватизації, новітніх способах управління, підзвітності, орієнтованості на замовника, а не на загальних перспективах (тобто освіта сприймається як товар, а не як державна або суспільна справа), глобалізації навчання та досліджень, нових засобах навчання, «дистанційному навчанні» та «віртуальних університетах» на основі Інтернету, ідеї постійного навчання протягом усього життя, появі нових «постачальників» знань у побудованому на знаннях суспільстві,

що прийдуть на зміну традиційним вищим навчальним закладам, нових суспільних вимогах до вищої освіти (практичні вміння та сертифікація знань замість звичайних формальних дипломів) тощо. У світі, що швидко глобалізується, вже ніхто не може не брати до уваги тенденції світового масштабу. Насамперед, це стосується держав, в яких відбуваються суттєві соціальні та економічні зміни. До таких країн, ясна річ, належать Польща і Україна. Ще десять років тому, глобальним тенденціям у вищій освіті можна було не приділяти особливої уваги. Тепер це вже є неможливим. З моєї точки зору, головним недоліком усіх польських проектів закону про освіту є відсутність стратегічного бачення ролі та місця вищої освіти та «виробництва знань» у суспільстві. Ця вада притаманна і проекту, який аналізується в даній роботі.

Сьогодні функціонування польської вищої освіти визначається чотирма законами: «Закон про вищу освіту» (1990), «Закон про фахові вищі навчальні заклади» (1997), «Закон про Державний комітет з наукових досліджень» (1991) та «Закон про вчені звання та наукові ступені» (1990). Всі ці закони діють окремо один від одного і останнім часом стали причиною різних суперечок.

Перша важлива пропозиція стосовно нового закону про вищу освіту була представлена громадськості в лютому 1998 р. у формі так званої «Жовтої книги» («Основи реформування закону про вищу освіту»). З 1996 р. група спеціалістів з освіти, сформована Міністерством освіти, готувала проект нового закону. В березні 1998 р., за сприяння Конференції ректорів польських академічних вищих навчальних закладів, вийшла друком важлива праця «Модель державного вищого навчального закладу і його систематичного оточення» (ред. Єжи Вужніцкі). Ці дві

точки зору на реформу польської вищої освіти доповнювали одна одну і могли стати основою доброго закону. На жаль, згідно з рішенням Міністерства Освіти, новий закон мав лише доповнювати вищезгадані три закони - про вищу освіту, про фахову вищу освіту та про вчені звання і ступені. (Закон про комітет з наукових досліджень залишався без змін.)

Спроба поєднати три закони в одному та й ще додати до них четвертий була приречена на невдачу через страшний тиск з боку різних зацікавлених груп. Вона також стала причиною суперечок, що тягнулися протягом майже двох років. Тільки в липні 1999 р. міністерство опублікувало новий проект, в якому вже не йшлося про наукові ступені. Це питання було вирішено залишити для подальшої законотворчої діяльності. Але цього разу головною перешкодою виявилася проблема відносин між Об'єднанням ректорів та Головною радою з питань вищої освіти. Наступні проекти закону оприлюднювалися у вересні 1999 р., січні, березні та липні 2000 р. Кожного разу робилися зміни, проекти розвивалися в різних напрямках, всі сторони залишалися незадоволеними.

Вартим уваги є той факт, що всі проекти закону обговорювалися, головним чином, якщо не виключно, в професорсько-викладацькому середовищі (до того ж, його найвищих верствах). Інші зацікавлені сторони майже не мали нагоди взяти участь, ані в процесі підготовки проекту Міністерством, ані в процесі його обговорення. Не було ніякого широкого громадського обговорення проекту, не кажучи вже про обговорення більш загального питання ролі вищої освіти в суспільстві. Голосів тих, хто фінансує вищу освіту (насамперед, йдеться про державу), і тих, хто нею користується (студентів, батьків, підпри-

емців) не було чутно протягом усього періоду обговорення. Дуже важливу соціальну справу — реформування вищої освіти було цілком залишено в руках бюрократів з міністерства та професорсько-викладацького середовища. Стратегічні питання місця вищої освіти в молодій демократичній державі, що готується вступити до Європейського Союзу в умовах всесвітньої глобалізації, взагалі ніколи не були предметом громадського обговорення. Можна сказати, що це і є причина відсутності стратегічного бачення польської вищої освіти в останньому проекті закону.

Слід зазначити, що з даного проекту взагалі неможливо зробити чіткий висновок щодо того, якою буде польська вища освіта через десять років. Проект не містить ніякого цілісного бачення шляху, яким має прямувати польська вища освіта протягом наступного десятиріччя, майбутньої позиції держави, бажаної форми вищої освіти на національному рівні, рівня фінансової підтримки, на який можуть сподіватися громадські заклади, бажаного рівня науковості реформованої вищої освіти тощо. Проект закону, що розглядається в даній публікації, явно не розрахований на будь-яку перспективу. Це є просто набір вказівок щодо функціонування вищої освіти в даний момент, який не претендує на жодні інтелектуальні вершини. Питання можна було б сформулювати в наступний спосіб: чи може будь-який проект вважатися добрим, якщо він не містить, по-перше, чіткого і точного аналізу теперішнього стану речей, його передумов та наслідків і, по-друге, чіткого бачення перспективи? Відповідь одразу: ні. Власне, це є моє найголовніше зауваження стосовно цього проекту. (До речі, деякі речі в проекті і дискусіях навколо нього мені подобаються. Теж саме можу сказати

про стан вищих навчальних закладів і спроб багатьох держав їх реформувати).

Зараз точаться дискусії навколо самих основ «держави загального добробуту», в багатьох країнах ОЕСР і країнах, що розвиваються, весь державний сектор є об'єктом нищівної критики і тому, мабуть, ще рано (а може і неможливо?) намагатися точно визначити соціальне та економічне місце вищої освіти. На викладацьку спільноту в усьому світі чекають величезні зміни і немає ніякого значення про яку систему вищої освіти ми говоримо: польську, англійську, австралійську або нігерійську. Починають виникати нові системи і не без суттєвої підтримки могутніх наднаціональних організацій. Ще ніколи про вищу освіту так багато не писали організації, від яких ще десять років тому ніхто не чекав зацікавленості подібними проблемами – Світовий банк, ОЕСР, МВФ та інші. Це є знак часу, пов'язаний з монолітизацією або навіть універсалізацією вищої освіти на Заході. Звідси і дуже гострі питання доступності, коштів, гарантії якості. Гра за державні гроші має «нульову» природу: щоб хтось виграв, хтось має програти. Сьогодні дуже сильними конкурентами вищої освіти є система соціального забезпечення, служби охорони здоров'я, пенсійна система, виправна система тощо. Коротше кажучи, дуже важко знайти прості відповіді на всесвітні проблеми у вищій освіті в будь-якому куточку світу. Немає жодних сумнівів щодо того, що теперішній стан речей не може довго зберігатися, як в країнах Європейського Союзу, так в англомовних країнах ЕСР і країнах Центральної та Східної Європи. Причини є, ясна річ, різні, різними є і стартові позиції для реформ (що вже давно почалися в деяких країнах). Інколи, краще не давати чіткої відповіді, ніж давати помилкову, насамперед тоді,

коли суспільство може відчувати наслідки цього протягом багатьох років. Важливо, щоб державна політика в галузі вищої освіти відповідала всесвітнім тенденціям, а не «пливла проти течії». Схоже, що вища освіта в усьому світі вступила в період революційних змін, хоча в різних країнах або регіонах ці зміни відчуються по-різному. Ми живемо в глобалізованому світі, де всі мають подібні проблеми і неприємності (проте, і можливості теж). Знати ці проблеми і можливості конче необхідно всім.

II. Глобальний контекст: держава в центрі уваги

Отже, на мою думку, сьогодні, обговорюючи реформування вищої освіти в Центральній та Східній Європі, не можна не брати до уваги глобальних тенденцій у ставленні до вищої освіти та їх передумов. Світ, який ми знали, пішов від нас назавжди, подобається нам це чи ні, оскільки процес бурхливої глобалізації трансформував його в безпрецедентному масштабі. Світ, який ми сприймали і ще сприймаємо в категоріях філософії, соціології, політичних наук або політичної економії (тобто залежно від дисципліни: сучасний розумний і раціональний світ з його мрією про суспільне взаєморозуміння і суспільний порядок, світ, поділений на національні територіальні одиниці і обмежений формулою «нація-держави», світ соціального контракту, в якому існує чіткий зв'язок між «державою загального добробуту», капіталізмом та демократією, кінець-кінцем, світ, в якому наочним пріоритетом політики є економіка), цей світ розвалюється просто на наших очах під тиском глобальної ери. Тому хотілося би почасти вийти за межі проблеми реформування польської вищої освіти і пов'язати питання ролі університету в суспільстві і культурі сьогодення з двома паралельними процесами, що відбуваються на зламі століть: послабленням ролі національної держави у вік глобалізації та поступовим розкладом «держави загального добробуту» в більшості країн ОЕСР. Перше питання є скоріше історичним і філософським, друге – соціологічним і політичним.

Почну з того, що університет в його сучасній формі був тісно поєднаний з політичним винаходом дев'ятнадцятого сторіччя, а саме «національною державою», і що протягом останніх п'ятдесяти років він ставав дедалі більш

залежним від «держави загального добробуту», оскільки поступово перетворювався з елітного на масовий заклад. (Тепер подекуди, що він може скоро перетворитися на майже загальний навчальний заклад). Якщо узагальнювати, то можна процес, що відбувається сьогодні, назвати, по-перше, переоцінкою обов'язків держави в «державі загального добробуту» і, по-друге, суттєвою зміною уявлень про роль держави в сучасній політиці та економіці, спричиненою процесами глобалізації та можливим відмиранням національної держави.

В сучасному світі лише кілька інститутів одночасно піддаються тим самим змінам, оскільки мало є інститутів, настільки тісно пов'язаних з двома фундаментальними системами: нацією та національною державою. Сучасний європейський (і з деякими модифікаціями – американський) університет, побудований на німецькій моделі, без сумніву є одним з цих інститутів. У нещодавно опублікованому американському дослідженні «Проблеми і можливості вищої освіти. Що на порядку денному?» стверджується: «По-перше, в наступному десятиріччі не можна буде обмежитися лише оновленням сучасної політики; потрібен *абсолютно новий концептуальний підхід* до основ політики і, відповідно, до окремих її компонентів. По-друге, політика і політичні дослідження мають бути цілісними. Хоча політика, скоріш за все, буде реалізовуватися поступово, її слід опрацьовувати з прицілом на далеку перспективу».¹ В цій главі, присвяченій реформуванню польської вищої освіти, я також намагаюсь визначити цю більш віддалену перспективу.

---

¹ Dennis Jones, Peter Ewell and Aims McGuinness, *The Challenges and Opportunities Facing Higher Education. An Agenda for Policy Research*, Washington: The National Center for Public Policy and Higher Education, 1999, p.25.

Загальний висновок полягає в тому, що скрізь у світі для вищої освіти настали тяжкі часи. Громадські вищі навчальні заклади і університети зокрема зовсім не випадково опинилися в скрутному становищі після закінчення холодної війни, краху комунізму, подальшого розповсюдження у світі принципів вільного ринку та неоліберальних економічних поглядів. Сучасні проблеми громадської вищої освіти пов'язані з набагато глибшими проблемами державного сектора взагалі. Протягом дев'яностих років фінансування вищих навчальних закладів та управління ними постійно були в центрі уваги. Досить цікавий факт: у країнах з різними політико-економічними системами і традиціями вищої освіти, не кажучи вже про різний рівень технологічного і культурного розвитку, реформи пішли в одному і тому ж напрямку і здійснювалися подібними методами.² На яке б фінансове процвітання ми не сподівалися – останнім часом такий загальний висновок робився в численних доповідях про політику в галузі освіти, для наших навчальних закладів та їх підрозділів настають скрутні часи.³ (Нещодавно Філіп Альтбах так висловився з цього приводу: «Скінчився “золотий вік” професії викладача».)⁴ Бюджети будуть зменшуватися, державна

---

² Див. D. Bruce Johnstone, «The Financing and Management of Higher Education: A Status Report on Worldwide Reforms», UNESCO World Conference on Higher Education», p.2. Дану працю можна знайти в Інтернеті.

³ Див. Harold A. Hovey, «State Shortfalls Projected Despite Current Fiscal Prosperity» (The National Center for Public Policy and Higher Education, 2000) та Chester E. Finn Jr., «A Different Future for Higher Education?» (Fordham Foundation, 2000).

⁴ Philip G. Altbach, «An International Academic Crisis? The American Professorate in Comparative Perspective», «Daedalus», Vol. 126, no.4, Fall 1997, p. 315.

підтримка, яка і без того є невеликою, буде скорочуватися через інші гострі соціальні проблеми, універсалізацію та різноманітність вищої освіти, її кількісне збільшення, а також через зростаюче незадоволення суспільства державною сферою взагалі, в тому числі і вищою освітою.

Отже, уряди всього світу, спираючись на величезну інтелектуальну підтримку наднаціональних організацій, рухаються в напрямку довічного загального навчання і майже повсюдної участі в дедалі більше орієнтованих на ринок, фінансово незалежних вищих навчальних закладів. Сьогодні ця тенденція вже не викликає сумнівів. Гарольд Гові у своєму глибокому дослідженні «Державні витрати на вищу освіту протягом наступних десяти років. Битва за постійну суттєву підтримку» висловлює думку, що вища освіта в цілому програє іншим формам витрачання державних грошей. З його точки зору, «головне питання стосовно витрат буде полягати в тому, чи приносять витрати на вищу освіту більше користі, ніж витрати на інші програми. Це питання набуде політичного значення, оскільки певні наслідки скорочення витрат на вищу освіту будуть порівнюватися з наслідками скорочення витрат на державні школи, систему охорони здоров'я та інші програми, що є важливими факторами в політичному житті держави».⁵ Взагалі, фінансові прогнози для громадської вищої освіти є негативними: навіть збереження вже існуючих структур – в даному випадку йдеться про США, але в інших країнах ситуація є подібною – виглядає дуже проблематичним.

---

⁵ Harold A. Hovey, *State Spending for Higher Education in the Next Decade. The Battle to Sustain Current Support*, The National Center for Public Policy and Higher Education, Washington, DC: the Author, 1999, p.17.

В принципі, якщо дивитися на речі ширше, процеси глобалізації та запекла міжнародна конкуренція знову поставили на порядок денний питання про роль держави в сучасному світі. В публікації Світового банку «Держава у світі, що змінюється» про це говориться вже в першому абзаці: «Скрізь у світі держава є в центрі уваги. Глибокі зміни у світовій економіці змушують нас знову задати собі питання про роль уряду: що уряд не може робити, що може і в який найефективніший спосіб».⁶

Ми повинні пам'ятати, що переосмислення ролі інституту сучасного університету є невіддільним від переосмислення ролі інституту сучасної держави: по-перше, німецькі філософи, що заснували сучасний університет, на початку дев'ятнадцятого сторіччя поставили його на службу національній державі; по-друге, університет традиційно є значним споживачем державних грошей і з плином часу витрачає все більше. Переосмислення інституту держави рухається в двох паралельних напрямках: переосмислення сучасної національної держави та переосмислення сучасної «держави загального добробуту». Обидва ці інститути безумовно пов'язані з інститутом сучасного університету, отже, фундаментальна їх перебудова не може не вплинути на університет. Взагалі, державу все більше сприймають як «допоміжний», «підтримуючий», «регулюючий» та «прискорюючий» фактор, а не як головний фактор економічного зростання та безпосереднього постачальника соціальних послуг. Йдеться про нове визначення обов'язків держави перед суспільством і дуже ретельний вибір сфер, на які будуть витрачатися державні гроші. «Головне – це правильно

---

⁶ *The State in a Changing World*, World Development report, Washington DC: World Bank publications, 1997, p.1.

визначитися з тим, що робити і чого не робити», – дуже чітко говориться про це в публікації Світового банку. Ось чому вища школа в усіх країнах світу повинна готуватися до великих випробувань.

В публікації ОЕСР «Переосмислення вищої освіти» йдеться про «фундаментальну зміну» та «нову концепцію» вищої освіти, а також про «історичне зрушення» та «культурні зміни». Слід повністю погодитися з висловленою в цій доповіді думкою, що «сучасна ера – є ерою пошуку, переосмислення, глибокої невизначеності, численних реформ та спроб оновлення вищої освіти».⁷ Проблема сучасного університету не є окремим питанням. Вона є частиною комплексу питань про культурні зміни в нашій цивілізації, спричинені Інтернетом та інформаційними технологіями, та проблем глобалізації, національної держави, «держави загального добробуту» тощо.

В результаті всіх цих змін, певні сфери людської діяльності, що традиційно належали до зони відповідальності держави, можуть сприйматися по-іншому. В цьому контексті питання вищої освіти безумовно є дуже серйозним, а загальна тенденція субсидування споживачів, а не постачальників, тобто, студентів, а не вищих навчальних закладів (або, за термінологією ОЕСР, «орієнтованості на замовника»), а також відхід вищої освіти не тільки від уряду, але й також переорієнтація вищих навчальних закладів лише від власних інтересів та інтересів своїх викладачів і наближення його до «замовника»⁸ – є симптоматичною. Отже, є серйозні ознаки того, що національна держава як політичний та культурний інститут сьогодні послаблюється в середовищі, життя якого визначається проце-

⁷ *Redefining Tertiary Education*, Paris: OCED, 1998, pp. 3, 37, 20, 15.

⁸ D. Bruce Johnstone, «The Financing and Management of Higher Education: A Status Report on Worldwide Reforms», op.cit, p. 4.

сами глобалізації, яка сама є предметом запеклих дискусій. Дані Родрік, впливовий американський спеціаліст з політичної економії, нещодавно написав: «Ми повинні погодитися з необоротністю багатьох змін, що сталися у світовій економіці... Коротше кажучи, *джина неможливо заштовхнути назад у пляшку, навіть якщо це було б правильне рішення*. Нам слід розвивати нашу уяву і шукати нестандартні розв'язання».⁹

Мушу сказати, що цих самих нестандартних розв'язань ми потребуємо також у справах, пов'язаних з вищою освітою. Сьогодні капітали, товари, технології, знання та люди перетинають кордони в такий простий спосіб, про який ще кілька років тому годі було і мріяти. Державна влада тепер сприймається скоріше як проста адміністрація і все менш і менш як провідник нації.¹⁰ Соціологи визначають теперішню ситуацію як «часткову передачу певних складових державного суверенітету іншим інститутам – від наднаціональних організацій до глобального ринку капіталу».¹¹ Можливий занепад національних держав буде мати величезні соціальні, економічні і політичні наслідки глобального масштабу. Сюзан Стренж у своїй

---

⁹ Dani Rodrick, *Has Globalization Gone Too Far?*, Washington D.C.: Institute for International Economics, 1997, p. 9.

¹⁰ Див. главу про розрив між державою та економікою в еру занепаду національних держав «Що прийде на зміну національній державі» в чудовій книжці Зігмунта Баумана «Глобалізація. Наслідки для людства». (Zygmunt Bauman, *Globalization. The Human Consequences*, Cambridge: Polity Press, 1998), а також книгу Мартіна Елброу «Глобальна ера. Відсталість держави та суспільства», написану з позиції ідеї про зникнення національних держав у ході глобалізації. (Martin Albrow, *The Global Age. State and Society Beyond Modernity*, Cambridge: Polity Press, 1996.)

¹¹ Saskia Sassen, *Losing Control? Sovereignty in an Age of Globalization*, New York: Columbia UP, 1996, p. xii.

книжці «Держава здає позиції» каже, що нині держава перебуває в стані трансформації і «більше не може висувати безапеляційні вимоги, як це вона робила в попередній період. Вона знову перетворюється на лише одне з кількох джерел влади з обмеженими можливостями та ресурсами». ¹² Мартін Елброу йде ще далі, коли стверджує, що «суспільство і національна держава відокремились одне від одного». ¹³ Отже, національна самобутність здається перестає грати вирішальну роль у суспільному житті сучасних технологічно розвинутих країн. Але ж в основі сучасного університету німецького зразка лежить саме національна самобутність.

Саме тому, з моєї точки зору, значення трансформації університету в глобальну еру не можна повністю зрозуміти, якщо розглядати його поза контекстом глобальних змін, що відбуваються в економічному порядку, «державі загального добробуту» та національній державі. З іншого боку, вищезгадані процеси не є універсальними; в різних регіонах світу вони відбуваються по-різному. Проте, беручи до уваги глобалізацію та гомогенізацію, немає жодної причини вважати, що пов'язані з цими тенденціями випробування та можливості пройдуть повз країни Центральної та Східної Європи. Людам, що розробляють національну стратегію в галузі вищої освіти і готують проекти законів про вищу освіту, дуже важливо принаймні усвідомлювати наявність цих тенденцій, оскільки вони можуть мати дуже великі наслідки.

---

¹² Susan Strange, *The Retreat of the State. The Diffusion of Power in World Economy*, Cambridge: CUP, 1996, p. 4, 73.

¹³ Martin Albrow, *The Global Age. State and Society Beyond Modernity*, op. cit., p. 170, 164.

III. Центральна та Східна Європа: вплив глобалізації?

1. Три аспекти глобалізації

На мою думку, вища освіта в цілому зв'язана з трьома різними аспектами глобалізації:

а) Глобалізацію можна сприймати як *теоретичний та практичний перегляд значення національної держави в сучасному світі*. В даний момент держава може сміливо задати таке питання: "Навіщо мені фінансувати вищу освіту?", оскільки – якщо облишити хитромудру риторику – тепер вища освіта (або університет, що, на думку В.Гумбольдта, є інструментом національної держави) вже не є національно-орієнтованою, тобто, покликаною будувати націю та національну самобутність.

б) Глобалізацію можна сприймати як *розклад "держави загального добробуту"* (що спричиняє реформування державної сфери у світових масштабах – перегляд обов'язків державної сфери в цілому). Держава може прореагувати на це у відповідний спосіб: "Я просто не можу фінансувати вищу освіту, яка поступово стає, якщо не універсальною, то принаймні космополітичною". Так само, як я не можу вже фінансувати громадську систему охорони здоров'я, пенсійну та інші соціальні системи.

в) Глобалізацію можна також сприймати як *економічний здоровий глузд та владу ринкових ідей* – пріоритет економіки перед політикою, державними та загальними суспільними інтересами. Отже, в цьому розумінні "глобалізація" є неоліберальною ринковою ідеологією, доповнена набором практичних заходів, запозичених безпосередньо з світу бізнесу і запроваджених в інших сферах

суспільного життя. Тоді держава може прореагувати так: “Добре, я продовжуватиму фінансувати (почасти) вищу освіту, але вже на новій основі корпоративного зразка” (ділова система управління та/або підзвітність та/або приватизація). В цьому розумінні глобалізації, модель функціонування університету (або громадської вищої освіти в цілому) буде подібною до моделі функціонування корпорації, домінуючими рисами якої є бюрократизація, інститут менеджерів, орієнтованість на ринок, практичність тощо.

2. Вплив трьох вищезгаданих аспектів глобалізації на вищу освіту в країнах Центральної та Східної Європи.

а) *всесвітній занепад національної держави* – сьогодні в даному регіоні можна помітити опосередкований вплив цього аспекту (в різних країнах він має різні масштаби); національна самобутність все ще має тут велике значення, насамперед, в країнах, які ще не вступили до Європейського Союзу. Втім, здається, що університети регіону вже не зосереджуються на формуванні національної самобутності.

З філософської точки зору, цей фактор є, мабуть, найважливішим, коли йдеться про всесвітню трансформацію вищої освіти, особливо, якщо взяти до уваги двісті років існування створеної Гумбольдтом моделі університету, насамперед, в країнах ОЕСР, особливо англомовних. Останнім часом я багато писав про інституцію університету в національній державі.¹⁴

¹⁴ Я розвинув цю тему в дослідженні «Кризис самобутності? Філософські роздуми про університет як сучасну інституцію». («The Identity Crisis? Philosophical Questions about the University as

б) розклад «держави загального добробуту» – дуже сильний вплив; відчувається (як безпосередньо, так і опосередковано) в нашому регіоні дедалі сильніше.

Наш регіон, здебільшого, залишається під сильним впливом тих сил, що фінансують реформи, а також кредиторів та організацій, до яких він хоче належати або вже належить. Ретельно розроблені МВФ, ОЕСР та Світовим банком рекомендації щодо держави та її функцій в усьому світі (немає ніяких підстав вважати, що даного регіону ці рекомендації не стосуються) можна стисло викласти в наступний спосіб: зменшення сфери обов'язків держави, мінімізація ролі держави та якомога масштабніша приватизація соціальних служб. Держава відокремлюється від «ринку», від «економіки». Вона має лише «сприяти» позитивним тенденціям. Особлива увага приділяється також дерегуляції, приватизації, лібералізації та маркетингу.

На мою думку, немає ніяких підстав вважати, що вища освіта в будь-якому куточку світу і, насамперед, в даному регіоні буде здатною виграти боротьбу за дедалі мізерніші державні гроші в системи охорони здоров'я чи оточуючого середовища або пенсійної чи пенітенціарної систем або системи початкової чи середньої освіти. А боротьба за державну підтримку точиться за принципом: «Щоб хтось виграв, хто-небудь має програти». Десять років реформування вищої освіти в нашому регіоні,

---

a Modern Institution» у: *Europäisierung der Bildungssysteme*. K. Glass, Z. Drozdowicz (eds.) Vienna: Österreichische Gesellschaft für Mitteleuropäische Studien.) Також див. «The Nation-State, Globalization and the Modern Institution of the University». *Theoria. A Journal of Social and Political Theory*. Oxford and New York: Berghahn Books. Vol. 96 December 2000. Останнім часом я опублікував на цю тему кілька праць польською мовою.

в принципі, не свідчать про особливе ставлення до вищої освіти (в тому числі і про особливе фінансування). Навпаки, в деяких країнах регіону системі вищої освіти загрожують повний крах через відсутність будь-яких суттєвих реформ. Я не вважаю наш регіон здатним пливати «проти течії» в справі реформування вищої освіти і побоююсь, що подібна політика саме тут буде мати особливо тяжкі наслідки. Я вже кілька разів писав на цю тему.¹⁵

в) економічний здоровий глузд/орієнтація на ринок/організація діяльності на кшталт корпоративної – цей третій аспект глобалізації може мати безпосередній дуже сильний вплив на вищу освіту в нашому регіоні.

Беручи до уваги міфологізацію та фетишизацію ідеї «ринку», в даній праці я хотів би зосередитися саме на цьому аспекті глобалізації. «Ринок» є однією з найфундаментальніших категорій в посткомуністичних країнах Центральної та Східної Європи. Це слово є ключовим у будь-якій дискусії на соціальну, політичну або економічну тему. Позитивність «ринку» в «західному» розумінні цього слова є в нашому регіоні поза будь-якими сумнівами і взагалі не обговорюється. Регіон знає, що він повинен мати «більше ринку» і сильнішу «ринкову орієнтацію». З цієї точки зору, питання про доцільність «ринкової орієнтації» вищої освіти в регіоні означало б сумнів щодо доцільності всіх суспільних прагнень посткомуністичного періоду. Отже, пропоную детальніше обговорити саме цей третій аспект глобалізації у зв'язку з справами вищої освіти в регіоні.

---

¹⁵ Див. мою працю «Віднесені сучасним вітром? Національна самобутність, демократія та університет у глобальну еру». («Gone with the Modern Wind? The National Identity, Democracy and the University in the Global Age» у: *Von der Emanzipation zum Integration. Z. Drozdowicz, K. Glass, J. Skalous. (eds.). Vienna: Österreichische Gesellschaft für Mitteleuropäische Studien, 2000.*

3. Чи підкориться вища школа нашого регіону корпоративній культурі/економічному здоровому глузду/ діловій моделі управління?

Наразі на це питання можна було б дати позитивну відповідь. Найімовірніше, поступово, з плином часу має встановитися саме такий стан речей. Для цього є певні підстави:

1. Світові тенденції пересікаються саме в даному регіоні (завдяки підтримці наднаціональних організацій) і поступова «маркетингізація» (навіть і її неконтрольованих, екстремальних формах) вищої освіти може сприйматися – і вже сприймається – як ідеальний вихід з кризової, катастрофічної бюджетної ситуації, в якій ця галузь опинилася після десяти років нездійснених системних реформ.

2. Дозвіл на «маркетингізацію» вищої освіти є для держав регіону відносно легким розв'язанням цієї проблеми: як і будь-яка інша дерегуляція, це розв'язання спочатку вимагає величезних інституційних та системних зусиль, але потім починають діяти закони ринку та тиск економічних обставин.

3. Десять років тому нікому і на думку не спало б, що держава може відмовитися від політики в галузі вищої освіти і віддати цю галузь на розсуд ринку та економічних сил. У пост-комуністичних країнах реформи вищої освіти в цілому було залишено «на потім». Тепер ситуація складається так (держава дедалі біднішає, а соціальні потреби зростають), що «корпоративне рішення» може видатися дуже спокусливим більшості зацікавлених сторін, про що ми поговоримо нижче.

4. Корпоративній моделі вищої освіти в регіоні можуть сприяти наступні фактори:

а) зв'язки вищої освіти з світом бізнесу: тільки прибуткові дослідження і ніякої «чистої» науки; держава та бізнес надають гранти лише «на конкурсній основі». Через зменшення обсягів державної підтримки державних інститутів, розв'язання проблеми полягає у тісному співробітництві з промисловістю (в Америці і Канаді це називають «орендою башти з слонової кістки»).

б) інтелектуальна та фінансова підтримка *наднаціональних організацій*: – як модель розв'язання світових проблем. Авангардне розв'язання проблем ринкової економіки в цілому, що поступово запроваджується в країнах ОЕСР та НАФТА (Північноамериканська угода про вільну торгівлю); випробується в країнах регіону з перехідною економікою (Світовий банк та МВФ кредитують реформування вищої освіти, західні країни надають фінансову та інтелектуальну допомогу). В принципі, з міжнародної точки зору, досягнення цієї мети державної політики видається більш простою справою в країнах Центральної та Східної Європи, ніж на Заході. В цих країнах система вищої освіти вже ледве дихає і держава може бути більш схильною до радикальних реформ.

в) *сильна підтримка з боку урядів країн Центральної та Східної Європи*: сильними аргументами для цих урядів є явна «західність» ідеї, її відповідність «духу часу», орієнтація на зближення з Європейським Союзом та рекомендації Світового банку та МВФ. Крім того, це розв'язання вимагає менших витрат і перекладає основний тягар на плечі «ринку», тобто «клієнта».

г) *сильна підтримка з боку «клієнтів»* – студентів та їх батьків: сьогодні вже майже немає сумнівів щодо того, що студенти регіону (за виключенням еліти) прагнуть лише «диплома», а не знань. «Свідоцтво про вищу освіту» все ще є своєрідним фетишем – гарантією від безробіття і

ознакою соціального престижу. Отже, для більшості студентів (клієнтів), чим легше отримати диплом (купити, якщо користуватися ринковою термінологією), тим краще.

Таким чином, спричинені глобалізацією культурні, політичні та економічні зміни підривають самі основи сучасної моделі університету. Ця інституція не може ухилитися від радикального перегляду своєї ідеології. Нові моделі функціонування університету вже рекомендують, пропонують або нав'язують. Протягом двох сторіч університет не зазнавав жодної серйозної «кризи особистості», але тепер ми, мабуть, є свідками кардинальних змін у тій фундаментальній ролі, яку національна держава грала в існуванні сучасного університету в добре знайомій нам формі, і ролі «держави загального добробуту» у вищій освіті в цілому. Річ у тому, що саме сьогодні формуються університети майбутнього. Навіть просто спостерігати за цим процесом дуже цікаво, але корисніше буде спробувати зрозуміти його. А найкориснішою буде спроба вплинути на цей процес. Саме в цьому і полягає завдання дослідників цієї галузі.

Отже, корпоративна модель вищої освіти, як це не дивно, може вижити навіть без участі наднаціональних організацій, спираючись на досить сильну підтримку бізнесу, студентів, їх батьків (всі вони є також і платниками податків) та уряду. «Економічний здоровий глузд» та «ринкові розв'язання» на практиці означають радикальні зміни в професорсько-викладацькому середовищі – невід'ємної складової сучасного університету та сучасних вищих навчальних закладів. На мою думку, вторгнення ідеології та практики бізнесу у вищу освіту країн нашого регіону як елемент загальних глобалізаційних процесів, буде мати величезні наслідки для професорсько-

викладацького складу. «Ринок» може сприйматися як «західна» чарівна паличка, фетиш, а «ринкова орієнтація» може не підлягати ніяким обговоренням (оскільки головним завданням держав регіону є «наздогнати» Захід і приєднатися до ЄС). Закони ринку є ідеальним знаряддям для будь-якої сфери (енергетики, залізничного транспорту, в'язниць, лікарень, вищої освіти тощо). Практика світу бізнесу сприймається як «західна» і передбачає: значну бюрократизацію, менеджерський підхід до проблем та їх розв'язання, повна підзвітність (принаймні, приватним фундаторам вищих навчальних закладів), народжені світом бізнесу ідеї акредитації в Міжнародній організації з питань стандартизації та тотального контролю якості учбового процесу. Отже, виходячи з саме такого результату глобалізації, ми бачимо лише ринкову перспективу для вищої освіти і абсолютну орієнтованість на прибутки з боку нових приватних вищих навчальних закладів в країнах регіону. В даному аспекті, різниця між приватними та державними закладами буде дедалі зменшуватися. В «західних» країнах (насамперед англomовних: Австралія, Канада, США, Сполучене Королівство, Нова Зеландія) питання чому уряди схилиються до корпоративної моделі вищої освіти ще може бути темою для дискусій. Хоча навіть і там для таких дискусій вже не залишається багато часу, оскільки стрімка глобалізація вимагає дерегуляції, приватизації, маркетинга тощо. В нашому регіоні це питання практично не обговорюється через всі вищезгадані фактори та інтереси, пов'язані з приростом у вищу освіту «економічного здорового глузду», «ринкових рішень» та «корпоративної культури».

«Маркетингові рішення» (як складову процесу глобалізації та практики «корпоративного світу») можна вва-

жати домінуванням логіки ринку в кожній сфері суспільного життя, в тому числі у вищій освіті. На практиці це означає «більше викладання та досліджень – менше державних витрат». Отже, на перший план виходять ефективність та продуктивність. У випадку з вищою освітою ці розв'язання можуть мати наступні аспекти (насправді список може бути довшим): а) управлінський метод – діяльність вищих навчальних закладів стає більше подібною до діяльності підприємств. Найважливішим елементом тріади навчання/дослідження/управління стає управління («двигун»), друге місце посідає навчання як головне завдання даної інституції, а дослідження залишаються найменш важливим елементом; б) приватизація – це означає не тільки додаткове приватне фінансування та приватизацію пов'язаних з університетом підприємств, але й державне фінансування частини дослідницької діяльності приватних та корпоративних організацій; в) підзвітність, показники продуктивності, стратегічне планування та тотальний контроль якості (як у державних, так і в приватних навчальних закладах). Ці три аспекти потребують подальшого дослідження з точки зору проникнення корпоративної культури і економічного здорового глузду (які є втіленням процесів глобалізації) у вищу школу нашого регіону.

4. Деякі інші глобальні зміни, що можуть вплинути на вищу освіту в регіоні.

1) Успіх у глобалізованому світі вимагає від людини так званої «глобальної компетентності»: розуміння змін, гнучкий підхід до величезних суспільних та технологічних трансформацій. Нові технології змінюють світ і спричиняють виникнення нових потреб. Державні вищі навчальні заклади вже сьогодні є нездатними впоратися

з цими випробуваннями – звідси розквіт західних «академій» (що, здебільшого, не відповідають загальним стандартам навчання), які обіцяють «міжнародну освіту», а також офшорних філій західних навчальних закладів, де викладають “на півставки” місцеві кадри (інколи некомпетентні). Подібні заклади є орієнтованими лише на прибуток і просто «торгують» дипломами.

Громадські навчальні заклади нашого регіону можуть відреагувати на глобалізацію швидкою «інтернаціоналізацією» вищої освіти, тобто стати глобально орієнтованими навчальними закладами, оскільки студенти навіть нашого регіону вже є глобально свідомими і прагнуть життя, праці та кар’єри за кордоном. Однак сьогодні наші громадські вищі навчальні заклади все ще міцно чіпляються за сучасний індустріальний ієрархічний світ і сприймаються як замкнуті башти з слонової кістки.

2) Оскільки новим стрижнем глобальної економіки є інформація (і знання), нам слід вимагати від вищої освіти нашого регіону створення можливостей для «довічного навчання», яке є неможливим в умовах традиційної структури громадської вищої школи з її теперішньою системою ступенів (бакалавр, магістр, доктор). Ми потребуємо, так би мовити, «фрагментарної» освіти (програми слід скоротити, а курси, навпаки, розширити і розробити систему видачі відповідних дипломів після проходження студентом кожного рівня навчання), готових практичних курсів для відповідних галузей промисловості (замість теперішньої системи заочного та вечірнього навчання), можливості дистанційного оволодіння певними вміннями. Тобто, *«клієнт» повинен мати можливість отримати знання в слушний час, у підходящому місці, у відповідному форматі, з відповідною швидкістю, в потрібному обсязі.*

3) Процеси глобалізації змусять вищі навчальні закла-

ди до використання передової технології, оскільки настане час, коли доступ до програм і певних курсів, що їх викладають в якому-небудь навчальному закладі, зможуть отримати студенти в будь-якому куточку світу. В країнах Центральної та Східної Європи кращі студенти відвернуть від застарілих громадських вищих навчальних закладів. Це вже відбувається з нашими вітчизняними програмами МБА: більшість студентів віддає перевагу іноземним або навчається дистанційним способом.

4) Тиск глобалізації (в даному випадку це означає конкурентну боротьбу з іноземними вищими навчальними закладами) спричинить появу нових підходів до досліджень та навчання (деякі з них вже було запроваджено), наприклад, міждисциплінарний підхід, гнучкість навчання, пристосованість до нових, глобальних потреб, відповідність потребам студентів, які стають дедалі більш стандартизованими: обов'язкова можливість порівняння рівня знань, отриманих в одному навчальному закладі, з рівнем знань, отриманих в іншому.

5) Під тиском глобалізації система освіти стане стандартизованою (міжнародними або європейськими акредитаційними організаціями). Метою цього заходу буде розповсюдження однакових вмінь (знань, «продуктів») в різних місцях, принаймні на якомусь базовому рівні. Отже, якщо вищі навчальні заклади країн Центральної та Східної Європи не зможуть відповідати цим глобальним стандартам, офшорні філії західних навчальних закладів притягуватимуть кращих студентів і громадські вищі навчальні заклади перетворяться на маргінальні інституції (розподіл кредитів між різними інститутами сьогодні є чисто теоретичною справою, беручи до уваги обсяги фінансування, запропоновані в програмі Erasmus/Socrates). Тиск глобалізації на вищу освіту в усьому світі,

в тому числі в нашому регіоні, буде вимагати чіткої стандартизації дипломів і посвідчень. Це буде занадто важкою справою для погано фінансованих навчальних закладів нашого регіону.

6) З плином часу, процеси глобалізації, глобально свідомі і глобально орієнтовані студенти та компанії спричинять створення «корпоративних університетів» (наприклад, в галузі інформаційних технологій – Університет Моторола, Університет Майкрософт і т.п.). Вміння стануть важливішими за дипломи (які, інколи, є лише пустими папірцями).

7) Вторгнення іноземних навчальних закладів низької якості до нашого регіону в умовах повної відсутності регулювання та контролю стане більш активним, якщо громадські навчальні заклади не задовольнять нові потреби студентів.

8) І останнє. Якщо на вищу освіту в нашому регіоні чекає така ж сама «дерегуляція», яка відбулася або має відбуватися в інших частинах державного сектора (системі охорони здоров'я, пенсійній системі, зв'язку, енергетиці), сили ринку зірвуться з ланцюга і ми будемо мати справу з «постачанням освітнього продукту у визначений час і у визначеному місці по прийнятній ціні», професорсько-викладацький склад університету відчує на собі всю страшну силу глобалізації. Наше уявлення про викладача і його соціальний статус цілком зміниться. «Людський фактор» глобальних змін у вищій освіті потребує детального вивчення.

Про вищезгадані зміни повинні пам'ятати всі, хто визначає і вивчає політику в галузі вищої освіти в нашому регіоні. І справа не в тому, що ці зміни мають статися, а в тому, що вони вже відбуваються у світі і, на мою думку, вони не можуть не впливати на нашу вищу освіту.

Перед тим, як перейти до наступного розділу, варто процитувати уривок з *Magna Carta* – декларації європейських університетів, що її підписали ректори європейських університетів на з'їзді в Болоньї, присвяченому дев'ятисотріччю найстарішого університету в Європі. Декларація була своєрідним визнанням спільності поглядів стосовно вищезгаданих тенденцій. В розділі «Фундаментальні принципи» говориться: «Університет є життєво важливим автономним інститутом суспільств, що відрізняється своєю організацією, зумовленою його географічною та історичною спадщиною. Університет створює, вивчає, оцінює і розповсюджує культуру за допомогою навчання та досліджень. Щоб задовольнити потреби навколишнього світу, його дослідження і навчання повинні бути морально та інтелектуально незалежними від будь-якої політичної та економічної влади. ...Свобода дослідження і навчання є фундаментальним принципом університетського життя і уряди та університети, в міру своїх можливостей, повинні забезпечити виконання цієї фундаментальної вимоги... Університет зберігає європейські гуманістичні традиції. Він постійно піклується про здобуття нових знань у всесвітньому масштабі. Його призначенням є подолання географічних та політичних кордонів і задоволення життєвої потреби різних культур знати одна одну і впливати одна на одну».

На мою думку, сьогодні найважливішою є здатність втримати ту дуже хитку рівновагу між збереженням традицій і пристосуванням до потреб сучасності, використанням в якості орієнтирів, як минулого, так і майбутнього. Ні в якому разі не слід відчайдушно чіплятися за минуле. Ми живемо в період, коли традиції сучасного університету, створені філософами минулих часів і зорієнтовані на національну державу та «державу загального

добробуту», все не може нас влаштовувати з культурної, соціальної та економічної точок зору. Це є незаперечний факт. Майбутнє вищої освіти народжується прямо на наших очах і завдання професорсько-викладацького середовища полягає не тільки в аналізі цих перетворень. Воно також повинно спробувати здійснити на цей процес якомога сильніший вплив. В даному контексті надзвичайно корисним є порівняння 3-5 сторінок офіційних заяв певних країн на Світовій конференції ЮНЕСКО з питань вищої освіти, що відбулася в Парижі в 1998 р. Ці заяви свідчать про різницю між реакційним та прогресивним ставленням до даних проблем в різних частинах світу. Постійне нагадування з боку університету про гуманістичні традиції та історичну спадщину звучать непереконливо в суспільствах, що дедалі активніше вимагають більш широкого доступу до університету, його підзвітності та прозорості і, в цілому, «якісного товару за прийнятну ціну» (навіть якщо цю ціну сплачує держава).

IV. Проект закону Польщі про вищу освіту

Нарешті, після того, як ми обговорили контекст функціонування нової системи вищої освіти, побачили в якій значній мірі змінюється скрізь у світі ставлення до ролі і місця держави у суспільстві та економіці, відчули величезний тиск глобалізації на традиційні уявлення про «державу загального добробуту» і почасти уявили собі майбутнє вищої освіти, хотілося б детальніше обговорити проект польського закону. На мою думку, дуже важливо сприймати теперішні проблеми польської або української вищої освіти у вищезгаданому глобальному контексті, оскільки саме в цьому контексті будуть, раніше чи пізніше, діяти обидві ці системи. Проблеми, що стоять перед польським викладацьким середовищем, не є суто польськими проблемами. Так, вони мають певні локальні аспекти, але головний напрямок перетворень є таким самим для більшості країн світу. Зміни у вищій освіті є невід'ємною частиною загальних змін у державному секторі, а проблема космополітизації вищої освіти - звідси швидке зростання витрат на освіту і зниження її рівня - є глобальною. Створена в Німеччині модель університету, орієнтованого на національну державу та «державу загального добробуту», є мрією про втрачений рай. Вона не виживе в жодній країні сучасного світу. Отже, замість того, щоб скаржитися на теперішні часи, скажемо так: вони не гірші за минулі, вони просто інші.

В даній праці має сенс зосередитися лише на питаннях, навколо яких точаться найзапекліші дискусії. Я не хочу торкатися питань, що не викликають жодної суперечки оскільки саме спірні питання спричиняють найсильніші сплески емоцій в професорсько-викладацькому

середовищі і серед представників інших зацікавлених сторін. Саме з розгляду цих питань українські читачі можуть зробити корисні висновки. Я вже згадував, що теперішні часи є несприятливими для реформування вищої освіти через відсутність єдиної узгодженої моделі: структури та стандарти, що вважаються найкращою альтернативою, постійно обговорюються і критикуються з точки зору сучасної ідеї майже загального доступу до вищої освіти скрізь у світі. Реформування систем вищої освіти згідно з неоліберальними принципами відбувається протягом лише одного десятиріччя (в англomовних країнах дещо довше). Соціальні наслідки цих перетворень все ще залишаються невідомими («першовідкривачами» є Австралія та Велика Британія), але час вимагає все ж таки їх здійснювати. Але творці польського проекту закону, мабуть, взяли до уваги дуже обмежене коло світових тенденцій. До найцікавіших та/або неоднозначних положень цього проекту належать:

1) Нова структура системи вищих навчальних закладів: громадські/негромадські, академічні/професійні, академічні/університетські

Проект закону передбачає кілька дуже корисних змін в структурі системи вищої освіти: вперше в історії, він створює міцнішу і чіткішу основу для функціонування негромадських вищих навчальних закладів, про які до 1989 р. в Польщі майже ніхто навіть і не чув (за винятком церковних навчальних закладів). Найважливішим є положення, що його містить перший параграф Статті 1: «Закон стосується громадських і негромадських вищих навчальних закладів» (1/1). Як можна було сподіватися,

проект закону в цілому не задовольняє потреб та очікувань негромадського або приватного сектора. Виникає загальне враження, що закон обмежує приватний сектор у порівнянні з громадським і саме це є причиною закликів до якомога ретельнішої переробки закону з боку приватних підприємців, фундаторів та управлінців.

Згідно з попереднім варіантом проекту закону, в основі «громадського вищого навчального закладу» лежить майно державних органів або органів самоврядування (10/2), в той час, як «негромадським вищим навчальним закладом» вважається той, що його було створено засновником на основі майна, відмінного від вищезгаданого. (10/3) В новому проекті закону визначення різниці є дуже розпливчастим. Але в такому розумінні, приватні вищі навчальні заклади є тільки одним прикладом негромадських закладів. До інших належать ті, що їх засновують фонди, наукові або професійні асоціації тощо. Водночас, «університетський заклад» протиставляється «академічному». Принаймні 60 відсотків викладацького складу університету повинні мати вчене звання, а принаймні половина його основних організаційних підрозділів має мати повноваження надавати науковий ступінь доктора наук з хабілітацією (це відповідає німецькій моделі академічної кар'єри. Як правило, ступінь доктора наук з відповідною хабілітацією вимагає наявності принаймні однієї монографії). Академічний навчальний заклад надає магістерську освіту і хоча один його організаційний підрозділ має повноваження надавати науковий ступінь доктора наук.

В цілому, різниця між рівнями навчання та досліджень, що вимагаються від «університетських» та «академічних» навчальних закладів, є на даний момент настільки величезною, що практично жоден негромадський навчальний заклад не є здатним отримати статус університету

(в разі ухвалення нового проекту закону, Польща, найімовірно, буде мати лише півтора десятка університетських навчальних закладів). Ще більша різниця спостерігається між «академічними» та «професійними» навчальними закладами: професійні заклади мають право надавати освіту лише низького (ліценційну або інженерну) або середнього рівня (магістерську). (10/6) Згідно з новим проектом закону, переважна більшість негромадських вищих навчальних закладів, що з'явилися в Польщі, є професійними. Фундаментальна асиметрія між громадськими та негромадськими навчальними закладами виникає з вимоги, що міститься в параграфі (13/1): «негромадський вищий навчальний заклад засновується як навчальний заклад, що проводить ліценційні та інженерне навчання» (тобто, навчання тільки низького рівня). В результаті, жоден передовий академічний навчальний заклад не отримає дозволу на додаткове магістерське навчання (останні два роки з п'яти) та/або аспірантуру, не кажучи вже про надання ступеня доктора наук. Наприклад, відомий Центральноевропейський університет у Будапешті ніколи не зміг би діяти в Польщі згідно з положеннями такого закону. Негромадські навчальні заклади формально мають право подавати заявку на провадження магістерського навчання (27). На практиці, це право на даний момент мають лише близько 20 відсотків закладів, яких в Польщі більше ста восьмидесяти. Виникає важливе проблемне питання: чи відповідає диплом ліценціата (бакалавра) (результат навчання низького рівня) вимогам сучасного ринку? Сьогодні на це питання важко відповісти. Диплом ліценціата (бакалавра) існує в польській освіті лише кілька років і польській ринок праці, здається, продовжує серйозно сприймати тільки «традиційний» диплом, тобто такий, що свідчить про п'ять

років навчання і ступінь магістра. Закон про професійні вищі навчальні заклади (ухвалений в 1997 р.) запровадив трирічну базову вищу освіту, як окремий вид вищої освіти, що відрізняється від п'ятирічної освіти, підтвердженої традиційним дипломом. Студенти, що отримали диплом ліценціата (бакалавра), мають право на конкурсній основі претендувати на подальше навчання в навчальних закладах, уповноважених провадити додаткове магістерське навчання.

Отже, ліценційне (бакалаврське) навчання є, скоріш, альтернативою магістерському, ніж його частиною (на практиці це означає, що потенційний студент повинен вибрати бажаний рівень навчання ще перед вступом до навчального закладу, не кажучи вже про необхідність вибору типу навчання). Даний проект закону не передбачає запровадження системи послідовного навчання, згідно з якою базове вище навчання є лише частиною вищої освіти, яку можна продовжити в аспірантурі або докторантурі (3+2+4 роки).

Запропонована система не містить чіткої процедури заснування негромадських навчальних закладів: Міністерство освіти (та Головна акредитаційна рада) мають право видавати ліцензії новим негромадським навчальним закладам, але не запроваджують принципи та процедуру їх акредитації. Деякі з учасників дискусії пропонують видавати ліцензії не на право провадження освітньої діяльності, а на право надання наукових ступенів. Переліки програм та ліцензування програм у певних закладах роблять практично неможливим трансформування програм відповідно до потреб світу, що швидко змінюється. Запровадження нових програм, як в громадських, так і в негромадських навчальних закладах є дуже важкою справою. Крім того, положення нового проекту

закону роблять неможливим розвиток дистанційного навчання лише на базі інформаційних технологій, оскільки вимагають певних обсягів викладання «на території закладу».

Сьогодні важливим є питання, чи не потрібні Польщі просто два основні типи вищих навчальних закладів: академічні та суто професійні? Можливість об'єднання програм та/або вимог двох цих типів в одному закладі виключається. Мета створення подібного закладу полягала зовсім не у бажанні імітувати академічні навчальні програми. Сьогодні переважна більшість професійних навчальних закладів намагається одержати право провадити магістерське навчання і надавати ступінь магістра (чого наполегливо вимагає ринок праці).

2) Структура вищих навчальних закладів

Проект закону передбачає збереження традиційної структури навчального закладу, що складається з колегіальних органів (ради факультетів та Сенату) та особових органів (ректори та декани) (50/1 та 50/4). Хоча позиція ректора значно посилюється в порівнянні з теперішнім законом про вищу освіту, структура зберігає традиційне університетське самоврядування: Сенат вищого навчального закладу складається з ректора, проректорів, деканів, представників професорсько-викладацького складу, студентських організацій, технічного штату, адміністративного директора, директора бібліотеки тощо (51/1). Така структура практично виключає можливість швидкого прийняття ефективних рішень. Крім того, ректор може бути обраний лише з лав викладацької спільноти даного навчального закладу і обов'язково повинен мати наукове звання професора або

науковий ступінь доктора наук (65/1). Це подвійне обмеження – за місцем походження та науковим статусом – робить неможливим пошук професійних менеджерів у галузі вищої освіти або серед колишніх ректорів інших академічних закладів (практика, що широко застосовується, наприклад, в американській системі, де опікунська рада, що складається з представників місцевих органів влади, місцевого бізнесу, професорів, спонсорів тощо, шукає і наймає президента вищого навчального закладу, який керує закладом і відповідає, головним чином, перед опікунською радою, а не перед колегіальними академічними органами).

Параграф, в якому йдеться про те, що основним організаційним підрозділом вищого навчального закладу є факультет (69/1), передбачає збереження традиційної структури, що також дуже перешкоджає дослідницькій діяльності та міждисциплінарному способу навчання. Потреба в міждисциплінарному способі навчання та досліджень є надзвичайно великою, однак програма навчання тісно пов'язана з факультетом, який, в свою чергу, зосереджується тільки на певних групах дисциплін. Інакше кажучи, запровадження нових методів та міждисциплінарного способу, як в дослідницькій діяльності, так і в навчанні, може блокуватися самою структурою вищого навчального закладу, що її передбачає новий проект закону.

3) Конституція Польщі, право «на безплатну освіту для всіх» і новий проект закону

Конституція Польщі, ухвалена в 1997 р. після бурхливих дебатів, гарантує рівні загальні права на освіту (Стаття 70, пар. 4 Конституції) та безплатну освіту в громадських вищих навчальних закладах для всіх (Ст. 70, пар.2

Конституції). З іншого боку, у новому проекті закону стверджується (80/1), що «специфічними джерелами доходу громадського вищого навчального закладу є: 1) оплата за надані освітні послуги», або (84/1/3), що громадські вищі навчальні заклади можуть отримувати «плату за освітні послуги, що вони їх надають». В новому проекті закону слово «безплатно» взагалі не використовується (в одному з попередніх проектів стверджувалося, що «освіта у вищих навчальних закладах є безплатною», але в новому проекті такого пункту вже немає). Це питання є одним з найскладніших і болючих. Рішення щодо узгодження цих двох правових документів ухвалив Конституційний суд, що вперше в історії розглянув скаргу студента (листопад 2000). Взагалі, доля усього проекту закону залежала від відповіді на дану скаргу (яким чином платне вечірнє та заочне навчання погоджується з гарантованим Конституцією правом на безплатне навчання). Зрештою, можна казати, що майбутнє усієї системи залежало від рішення, яке Конституційний суд мав ухвалити в результаті розгляду скарги одного громадянина.

В рішенні Конституційного суду стверджується, що оплата вищої освіти погоджується з конституційним правом на безплатну вищу освіту, оскільки конституційну гарантію безплатної вищої освіти в громадських вищих навчальних закладах не можна розуміти як «абсолютну та необмежену». Тлумачення конституційного права як безумовного та необмеженого базувалося б на абсолютно уявному та неможливому припущенні, що зруйнувало б державні фінанси. Отже, «доступ до безплатного навчання в громадських навчальних закладах повинен бути обмеженим через саму природу цих закладів, беручи до уваги реальні можливості, зумовлені станом громадських фінансів». Найважливіший аспект рішення Конститу-

ційного суду полягає в тому, що принцип безплатного навчання не можна тлумачити як такий, «що абсолютно заперечує можливість отримання освіти в інший спосіб (за плату)».

Дуже цікаво проаналізувати остаточний вердикт найвищого правового органу Польщі з точки зору проблеми гарантування безплатної вищої освіти в усій Центральній та Східній Європі. Конституційний суд стверджує: «Насамперед, немає жодних сумнівів щодо того, що громадська вища школа не може перетворитися на комерційну галузь, яка надає освіту виключно з метою отримання прибутку і повністю підпорядковується законам ринку... Оплата, що її вносять студенти за так зване платне навчання, не може бути вищою за кошти цього навчання, що їх витрачає навчальний заклад в ході своєї навчальної діяльності». Найважливішим є наступне положення: «Принцип безплатного навчання у вищому навчальному закладі не є благом сам по собі, а вимагає зіставлення з іншими конституційними благами, наприклад: право на освіту або загальний доступ до освіти... Відповідно, гарантію безплатного навчання в громадській вищій школі не можна розуміти як спосіб створення колізії з фундаментальним конституційним благом, тобто правом на освіту, реалізація якого не тільки може, але й повинна, в існуючих соціальних та економічних умовах, приймати різні правові форми, в тому числі і такі, що вимагають плати за освітні послуги» (дане рішення можна знайти на веб-сайті Міністерства освіти Польщі, невдовзі воно вийде друком).

Якщо в попередніх проектах закону громадським навчальним закладам гарантувалося право брати плату за такі освітні послуги як «перевірка знань та підтвердження кваліфікації», в даному проекті (від 5-го липня 2000 р.)

це право обмежується отриманням плати за «виконання завдань в рамках програм ліцензійного (бакалаврського), магістерського та інженерного навчання, що не належать до завдань, виконання яких фінансується державою, за повторення певних занять через незадовільні результати в навчанні, за навчання в рамках додаткової програми, за навчання іноземною мовою, за заняття, що не входять до навчального плану», а також за «виконання завдань в рамках аспірантського навчання та за спеціальні курси та програми навчання» (85/1/1, 2, 3). Ще одна відмінність від попереднього варіанта полягає в тому, що плата за навчання не може перевищувати щомісячно 5 відсотків (у попередньому проекті – 10) від прогнозованої середньої щомісячної заробітної плати в народному господарстві на даний рік (84/2). В теперішньому проекті закону не розв'язується проблема фінансування вищої освіти, тобто не передбачається запровадження жодного суттєво нового способу фінансування вищої освіти: проект закону дозволяє брати щомісячну плату, що не може перевищувати 5 відсотків від середньої заробітної плати, але не передбачає ніяких структурних змін в забезпеченні системи громадськими фондами. Загальна тенденція, про яку йдеться в Декларації ЮНЕСКО 1998 р. («Всесвітня декларація про вищу освіту в 21-му сторіччі: бачення та дії»), полягає у диверсифікації джерел підтримки громадської вищої освіти. Про диверсифікацію наполегливо говорять і документи ОЕСР та Світового банку. З іншого боку, згідно з результатами проведених ОЕСР досліджень, додаткові доходи, що їх отримують вищі навчальні заклади, в середньому не перевищують п'яти відсотків від загальної суми витрат на їх функціонування. Отже, ці джерела не допоможуть розв'язати фінансові проблеми.

Питанням, що спричинило бурхливі дебати в Польщі, як і в усіх інших країнах (від Австрії до Німеччини і Франції тільки в одному Європейському союзі), була оплата, що її вносять студенти. Яку б позицію ми не обговорювали, центральною проблемою будуть залишатися пропорції розподілу коштів утримання громадських навчальних закладів між студентами (та їх батьками) та державою. Передбачений новим проектом закону п'ятивідсотковий рівень не може значно змінити катастрофічну ситуацію, хоча і пропонує новий підхід до прав і обов'язків студентів. Досить зробити перший крок і вся система може ще довго відчувати його наслідки, скоріше з ідеологічної, ніж фінансової точки зору. Різниця між десятьма і п'ятьма відсотками може і не є такою вже великою, але різниця між необхідністю платити і можливістю не платити є вирішальною.

Проте, вирішальне значення має положення (85/5), згідно з яким саме міністр освіти визначає кількість студентів, яким громадські навчальні заклади можуть надавати певні освітні послуги безплатно (тобто за рахунок суспільства), а також межі набору на певні типи навчання. На практиці це означає: 1) міністерство буде повинно обчислити кошти навчання одного студента кожній дисципліні, щоб підрахувати кількість студентів, яку можна навчати кожній дисципліні за рахунок суспільства; 2) міністерство буде мати право не тільки фінансувати певну заздалегідь визначену кількість студентів, що навчаються даній дисципліні, в національному масштабі (наприклад, соціологію вивчатимуть безплатно 2000 студентів на рік), але й 3) право визначати загальну кількість студентів, що навчаються даній дисципліні, в національному масштабі, незалежно від того, бажають вони чи ні

навчатися безплатно в громадських вищих навчальних закладах.

Отже, на практиці, завдяки цьому всевидючому оку, чиновники міністерства зможуть визначати майбутнє конкретних дисциплін. В їх владі буде продовжити або зупинити розвиток цілих комплексів дисциплін, які, наприклад, вони вважатимуть на сьогоднішній день непотрібними або взагалі безперспективними. За таких умов, саме міністерство буде визначати «асортимент» дисциплін, які можна вивчати, і, відповідно, «асортимент» можливих місць праці. (Польській приклад: ще кілька років тому майже ніхто не сподівався, що більшість людей, які вивчають маркетинг і банківську справу, сьогодні будуть безробітними - мало хто був здатний передбачити шалене «перевиробництво» цих спеціалістів в період злиття банків та корпорацій. З цього уроку можна зробити наступний висновок: в часи технологічної та культурної революції жодний урядовий орган взагалі нездатен передбачити навіть в межах одного десятиріччя потребу в будь-яких спеціалістах. Так звана нова економіка піддає нас страшним випробуванням і традиційні для індустріальних часів концепції праці і ринку праці тепер можуть виявитися непридатними). Ідеї обмеження набору на певні спеціалізації та пріоритету навчання за середніх витрат та якості навчання перед можливостями, що їх можуть отримувати індивідууми та суспільство в цілому, щось не надихають. В проекті закону нічого не говориться про те, яким чином міністерство буде визначати межі набору і розподіляти місця між конкретними навчальними закладами.

З метою наближення закону про вищу освіту до вимог Європейського Союзу новий проект передбачає наступні зміни: чіткі принципи запрошення іноземців з країн ЄС

до викладання в польських навчальних закладах (вони повинні мати такі ж самі права, що і польські викладачі), можливість відкриття в Польщі філій навчальних закладів з країн ЄС, визнання дипломів, виданих в країнах ЄС, без потреби підтвердження в Польщі, можливість навчання в Польщі студентів з країн ЄС.

4) Проблема «викладання в кількох навчальних закладах» і «базового місця праці викладача»

Це є одна з найгостріших проблем, пов'язаних з новим проектом закону, розв'язання якої може мати дуже серйозні наслідки для професорсько-викладацького складу не тільки громадських, але й, як це не дивно, негромадських вищих навчальних закладів. Щоб зрозуміти про що йдеться, слід згадати про катастрофічний на даний момент рівень фінансування вищої освіти в Польщі та надзвичайно низьку заробітну плату викладачів – як тих, що тільки починають своє кар'єру, так і працівників з солідним стажем. В 2001 р. наука отримує фінансування в обсязі 0,426 відсотка, а вища освіта – 0,83 відсотка державного бюджету. З кожним роком ці цифри зменшуються. Витрати на одного викладача в Польщі є найнижчими серед усіх країн ОЕСР, в чотири рази нижчими за середній показник по ЄС, в три рази нижчими за витрати в Чеській Республіці і приблизно дорівнюються витратам на викладачів в країнах Латинської Америки. Катастрофічний рівень фінансування вищої освіти та відсутність будь-яких фінансових та бюджетних критеріїв у теперішньому проекті закону є великим недоліком десятирічного розвитку посткомуністичної Польщі. Автори закону наче намагаються розв'язати проблему вищої освіти без збільшення державних витрат на неї, що, ясна річ, є утопією.

Результатом отримання дуже низької заробітної плати в академічному середовищі - яке пояснюється, як зміною національних пріоритетів, так і здійснення різних соціальних та економічних реформ - є феномен викладання одночасно в кількох (як правило двох) навчальних закладах. Базовим місцем праці є громадський навчальний заклад, додатковим - приватний. Цей феномен буде легше зрозуміти, якщо пригадати, що протягом останніх десяти років кількість студентів збільшилася втричі, а кількість викладачів вищих навчальних закладів залишилася більш-менш на тому ж самому рівні (інакше кажучи, співробітник громадського навчального закладу викладає також і в приватному, а якщо його спеціальністю є економіка, право або політичні науки - навіть в кількох приватних навчальних закладах). Без мовчазної згоди з таким станом речей з боку законодавців, швидкий розвиток приватного сектора в польській вищій освіті (якому країна зобов'язана підвищенням свого освітнього рівня) був би неможливий. Проте, з іншого боку, з перспективою збереження такого стану речей також не можна погодитися. Старий закон про вищу освіту від 1990 р. не передбачав жодних обмежень щодо того, де і як має працювати викладач.

Згідно з новим проектом закону, ця ситуація підлягає радикальним змінам: серед фундаментальних положень закону (див. визначення в 10/15) є положення про «базове місце роботи». Базове місце роботи визначається як таке, де викладач працює повний робочий день. Якщо йдеться про викладачів старших років, то таким місцем вважаються посади, на які їх було призначено ректором. Викладати в іншому навчальному закладі або здійснювати незалежну економічну діяльність, викладачі старших років можуть тільки з дозволу ректора. Членство таких

викладачів у Вченій Раді або раді факультету залежить від того, чи є даний навчальний заклад його «базовим місцем роботи». При обговоренні попередніх варіантів проекту закону, багато заперечень викликало положення про поділ заробітної плати викладача на базову та преміальну частини. Остання залежала від того, чи є навчальний заклад, в якому він викладає, його «базовим місцем роботи». В новому проекті закону ідею про поділ заробітної плати на дві «гнучкі» частини було відкинута, але залишилося положення (113/2) про максимальне тридцятигодинне щотижнєве навантаження викладача. Політика міністерства (про що свідчать інтерв'ю двох останніх міністрів освіти) є чіткою: настав час примусити викладачів працювати лише в одному навчальному закладі, бажано при цьому, працювати якомога більше. Оскільки реформа вищої освіти не передбачає жодного додаткового фінансування, єдиним розв'язанням проблеми низької заробітної плати є звільнення частини викладачів, щоб друга частина мало можливість виконувати свої обов'язки (що складаються, головним чином, з викладання).

За таких умов, теперішній ситуації настане кінець. В найгіршому випадку, викладачі будуть змушені працювати набагато більше в своїх громадських навчальних закладах за ту ж саму низьку заробітну плату, не маючи права додатково працювати в яких-небудь приватних навчальних закладах, як деякі з них роблять тепер. В кращому випадку, викладачі будуть і надалі бігати між громадськими та приватними навчальними закладами в пошуках праці, оскільки без викладачів з громадських навчальних закладів приватні заклади будуть приречені на швидку загибель. Гостре питання «базового місця роботи» стосується також і приватних навчальних закладів: якщо викладачі втратять право працювати в двох місцях,

у приватних закладів виникнуть проблеми з стабільністю професорсько-викладацького складу. Без додаткового фінансування з боку держави або світу бізнесу, матеріальний стан викладачів не зміниться (за умови запровадження західної концепції викладача як простої «робочої сили», яка, після відмови від традицій сучасного університету, нічим не відрізняється від будь-якої іншої, умови праці викладачів можуть навіть погіршитися).

В цілому, на жаль, в Польщі всі спори зосереджуються на питаннях, які я намагався стисло викласти в останньому розділі даної глави. Майже ніхто не приділяє уваги фундаментальним питанням про майбутнє вищої освіти в глобальну еру, що їх я спробував визначити в першій частині цієї глави. Але нам нікуди подітися від цих дискусій, особливо беручи до уваги той факт, що новий закон буде ухвалено ще нескоро і, найімовірніше, ми будемо мати ще один проект цього закону. Це дає професорсько-викладацькій спільноті (втім, також і іншим зацікавленим сторонам) шанс знову ретельно обмірковувати найважливіші питання і сформулювати проблеми сьогодення у відповідному соціальному контексті. Настав час створити чітке уявлення про майбутнє польської вищої освіти в світі, що швидко змінюється.

Подяка

Я хотів би висловити подяку за підтримку Центру політичних досліджень та Центральноевропейському університету в Будапешті за міжнародну стипендію.

Певні фрагменти даної публікації було написано в рамках міжнародного дослідницького проекту «Професія викладача в міжнародному середовищі, що змінюється» під керівництвом професора Філіпа Альтбаха. Проект здійснюється в Центрі міжнародної вищої освіти Бостонського коледжу.

References:

1. Albrow, Martin. 1996. *The Global Age. State and Society Beyond Modernity*. Cambridge: Polity Press.
2. Altbach, Philip G. 1997. "An International Academic Crisis? The American Professorate in Comparative Perspective", "Daedalus", vol. 126, no. 4, Fall 1997.
3. Bauman, Zygmunt. 1998. *Globalization. The Human Consequences*. Cambridge: Polity Press.
4. Barnet, Richard J. and Cavanagh John. 1997. *Global Dreams. Imperial Corporations and the New World Order*. Simon and Schuster.
5. Barzun, Jacques. 1993. *The American University: How It Runs. Where It Is Going*. University of Chicago Press.
6. Beck, Ulrich. 2000. *What Is Globalization?*. tr. Partick Camiller. Polity Press.
7. Bender, Thomas (ed.). 1998. *The University and the City: From Medieval Origin to the Present*. Oxford University Press.
8. Bérubé, Michael and Nelson, Cary. 1995. *Higher Education Under Fire*. Routledge.
9. Bowen, Howard and Schuster, Jack. 1986. *American Professors: A National Resource Imperiled*. Oxford University Press.
10. Chomsky, Noam (ed.). 1997. *The Cold War & the University. Toward an Intellectual History of the Postwar Years*. New Press.
11. Colclough, Christopher and Manor, James (eds.). 1991. *States or Markets? Neo-liberalism and the Development Policy Debate*. Clarendon Press.
12. Currie, Jan and Newson, Janice (eds.). 1998. *Universities and Globalization: Critical Perspectives*. Sage.

13. "Forum Akademickie" 1998-2000. Lublin (with texts by Ryszard Mosakowski, Jerzy Woznicki, Zbigniew Drozdowicz, Malgorzata Wanke-Jakubowska, Maria Wanke-Jerie, Jerzy Osowski, Józef Szablowski, Andrzej Wiszniewski, Jacek Kochanowicz and Leszek Kuznicki).
14. Friedman, Thomas L. 1999. *Understanding Globalization. The Lexus and the Olive Tree*. Farrar, Straus and Giroux.
15. Green, Andy. 1997. *Education. Globalization and the Nation State*. Macmillan.
16. Hovey, Harold A. 2000. "State Shortfalls Projected Despite Current Fiscal Prosperity". The National Center for Public Policy and Higher Education.
17. "Humaniora" 11/2000 (with texts by Jerzy Brzezinski, Zbigniew Drozdowicz and Zbigniew Puslecki)
18. Johnson, Sandra L. and Rush, Sean C. 1995. *Reinventing the University. Managing and Financing Institutions of Higher Education*. John Wiley & Sons.
19. Johnstone, D. Bruce. 1998. "The Financing and Management of Higher Education: A Status Report on Worldwide Reforms". 1998. UNESCO World Conference on Higher Education. Available on-line from UNESCO's Website.
20. Jones, Dennis, Ewell, Peter and McGuinness Aims; 1999. *The Challenges and Opportunities Facing Higher Education. An Agenda for Policy Research*. Washington: The National Center for Public Policy and Higher Education.
21. Kwiek, Marek. 2001 (ed) *The University – Globalization – Central Europe. Reflections from the Academe*. Poznan: Adam Mickiewicz University Press (forthcoming).
22. Kwiek, Marek. 2001. Globalization and Higher Education. In: *Higher Education in Europe*. UNESCO/CEPES, London. Carfax Publishing.

23. Kwiek, Marek. 2000a. The Nation-State, Globalization and the Modern Institution of the University. *Theoria. A Journal of Social and Political Studies*. December 2000, vol. 96. Berghahn Books.
24. Kwiek, Marek. 2000b. Gone with the Modern Wind? The National Identity, Democracy and the University in the Global Age. In: *Von der Emanzipation zum Integration*. Z. Drozdowicz, K. Glass and J. Skaloud (Hg.). Vienna.
25. Österreichische Gesellschaft für Mitteleuropäische Studien/Humaniora.
26. Kwiek, Marek. 2000c. The Identity Crisis? Philosophical Questions about the University as a Modern Institution. In: *Europäisierung der Bildungssysteme*. K. Glass, Z. Drozdowicz (eds.). Vienna: Österreichische Gesellschaft für Mitteleuropäische Studien/Humaniora..
27. Kwiek, Marek. 2000d. Beyond Modern University?. In: *Forum Akademickie*. 1/2000. Lublin. (in Polish)
28. Kwiek, Marek. 2000e. Philosophical Questions About the University as a Modern Institution. In: *Humaniora* 11/2000. Poznan. (in Polish)
29. Kwiek, Marek. 2000f. Philosophy – Democracy – University. Challenges of the Times of Globalization. In: P. Juchacz, R. Kozłowski (eds.), *Filozofia a demokracja* [Philosophy and Democracy]. Poznan: Adam Mickiewicz University Press (in Polish).
30. Kwiek, Marek. 2000g. „Things Will Never Be the Same”. Modernity, Globalization, University. In: *Przegląd Bydgoski*, vol. XI. Bydgoszcz (in Polish).
31. Kwiek, Marek. 2000h. The National Identity – the Nation-State – Democracy. Philosophical and Political Challenges of the Global Age. In: *Przewycieczanie barier w integrującej się Europie*, Z. Drozdowicz, Z. Puslecki (eds.), Humaniora. Poznan (in Polish).
32. OECD. 1998. *Redefining Tertiary Education*. Author.

33. OECD. 1990. *Financing Higher Education. Current Patterns.* Author.
34. OECD. 1987. *Universities Under Scrutiny.* Author.
35. OECD. 1989. *Education and the Economy in a Changing Society.* Author.
36. Rodrik, Dani. 1997. *Has Globalization Gone Too Far?* Washington: Institute for International Economics.
37. Röhrs, Hermann. 1995. *The Classical German Concept of the University and Its Influence on Higher Education in the United States.* Peter Lang.
38. Rothblatt, Sheldon. 1997. *The Modern University and Its Discontents.* Columbia University Press.
39. Rothblatt, Sheldon and Wittrock, Bjorn. 1993. *The European and American University Since 1800.* Columbia University Press.
40. Rudolph, Frederick. 1991. *American College and University: A History.* University of Georgia Press.
41. Sassen, Saskia. 1996. *Losing Control? Sovereignty in an Age of Globalization.* Columbia University Press.
42. Sassen, Saskia. 1998. *Globalization and Its Discontents.* New Press.
43. Schelling, Friedrich W. J. 1963. *On University Studies.* Ohio University Press.
44. *Schleiermacher's Writings on Academia.* 1994. Edwin Mellen Press.
45. Scott, Alan (ed.). 1997. *The Limits of Globalization. Cases and Arguments.* Routledge.
46. Scott, Peter. 1999. "Globalization and the University". CRE—action no. 115/1999: *European Universities, World Partners.* CRE: Geneva.

47. Slaughter, Sheila and Leslie, Larry L. 1997. *Academic Capitalism: Politics, Policies and the Entrepreneurial University*. John Hopkins University Press.
48. Smith, Anthony (ed.). 1997. *The Postmodern University: Contested Visions of Higher Education in Society*. Open University Press.
49. Soley, Lawrence C. 1995. *Leasing the Ivory Tower: The Corporate Takeover of Academia*. South End.
50. Spybey, Tony. 1996. *Globalization and World-Society*. Polity Press.
51. Strange, Susan. 1996. *The Retreat of the State. The Diffusion of Power in World Economy*. Columbia University Press.
52. Wilshire, Bruce. 1990. *The Moral Collapse of the University*. SUNY Press.
53. Wittrock, Bjorn. 1993. „The Modern University: the Three Transformations” in: *The European and American University since 1800*. ed. by Sheldon Rothblatt and Bjorn Wittrock. Columbia University Press.
54. World Bank. 1994. *Higher Education: The Lessons of Experience*. Author.
55. World Bank. 1997. *The State in a Changing World*. World Development Report. Author.
56. World Conference on Higher Education (UNESCO). 1998. *Higher Education in the 21st Century. Vision and Action* (Paris. Proceedings available on-line).

Тарас Фініков

Проблеми вищої освіти в Україні в дзеркалі світових тенденцій

Деякі попередні міркування

Роздуми М. Квієка стосовно проблеми вищої освіти в східноєвропейському регіоні, його характеристика конкретних проблем польської вищої освіти є ніби дзеркалом завтрашніх проблем вищої освіти в Україні. Однак і сьогодні як у поточній ситуації, так і в тенденціях розвитку залишається ще чимало спільного, не дивлячись на те очевидне відставання України, яке виразно проглядається через політичні процеси, економічну кризу, сильну залежність від не повністю зруйнованої адміністративної системи вчорашнього дня. Разом з тим відсталість України у державному розвитку і різне з Польщею місце в Європі помітно змінюють ситуацію з вищою освітою, в гіршу сторону для нас, тому що ринок вже активно руйнує стару консервативну систему, викидаючи на жаль, і те позитивне, що було створене, внаслідок примітивізації в орієнтаціях набувачів освіти.

В умовах очевидного послаблення державного впливу на вищу освіту різноманітні ринкові фактори відчутно впливають сьогодні на її зміст. У зв'язку з цим радикалізація

змін у вищій освіті в Україні набуває суперечливого значення. І справа не тільки в ускладненні пошуку оптимального варіанту можливих реконструкцій, з урахуванням тиску об'єктивних чинників, а й в тому, що в ситуації соціально-економічної кризи і політичних негараздів виникають додаткові, ситуативні складнощі як у визначенні реального стану справ, так і шляхів можливого руху в напрямку реформ.

Чи послужить польський досвід інформацією для прийняття важливих управлінських рішень у сфері вищої освіти в Україні? Адже для цього треба мати не тільки скепованість влади на радикальні реформи у вищій освіті, але й усвідомлення в суспільстві необхідності та значення подібних зрушень. В умовах, коли більшість населення заабсорбована пошуком елементарних засобів щоденного існування, економіка ледь дихає, а турботою влади є збереження статус-кво, і при всьому цьому відсутні традиції функціонування соціальних технологій оновлення ще незміцнених суспільних відносин, годі говорити про цілеспрямовані дії у сфері вищої освіти. З іншого боку, намагання суспільства втриматися на плаву змушує реагувати на більш-менш значущі соціальні подразнення і прагнути відповідати на виклики часу та суспільного розвитку в різних сферах життя, у тому числі і в галузі освіти. Громадянське суспільство, що народжується в Україні, його досить численні, хоча й слабкі ще інституції, вже здатні якоюсь мірою, однак ще далеко не адекватно, враховувати ті тенденції трансформації освіти, які, незалежно від волі суб'єктів державного управління, пробивають собі дорогу через невизначеність сьогодення і найближчого завтра.

Вища освіта на тлі глобалізації

Глобалізаційні процеси все ширше охоплюють різні сторони суспільного життя як у галузевому, так і в географічному вимірі, не залишаючи осторонь жодну країну світу. Однак глобалізація має властивість проявлятися, насамперед, через ті соціальні явища і процеси, які розвиваються найбільш динамічно, набувають все більшого значення для суспільної трансформації, тобто стосується передусім нових факторів суспільного життя, сучасних технологій та їхнього підґрунтя, тому її вплив значною мірою залежить від того, в якому стані перебувають суспільні відносини, наскільки адаптивна в цілому соціально-економічна система тієї чи іншої держави.¹

Наша ситуація, коли глобалізаційні процеси впливають на українське суспільство вкрай нерівномірно та суперечливо, є дуже складною. В окремих аспектах, у досити обмеженому колі сфер життя у великих містах ми маємо положення, яке ззовні виглядає як таке, що відповідає загальноприйнятим світовим стандартам. В більшості ж конкретних випадків в основних сферах суспільного життя за межами Києва, Харкова, Львова, Дніпропетровська, Донецька, Одеси вплив глобалізаційних викликів зовнішньо або мало відчувається, або навіть не усвідомлюється.

Наша академічна спільнота, в значній частині, не докладає справжніх зусиль, щоб підвищити свою здатність реально адаптуватися до справді безпрецедентних змін в економіці, технології та міжнародній торгівлі. Не сфор-

---

¹ Cameron D. Beyond the Market and the State: How Can We Do Better? // The New Era of Global Competition: State Policy and Market Power/ London, McQueens University Press, 1991.

мувалося розуміння, що вже зараз, коли ці зміни в нашій країні ще далеко не набули того впливу, що у розвинутих країнах Європи, Північної Америки, Азіатсько-Тихоокеанського регіону, якщо на них не реагувати своєчасно та адекватно, можуть породити цілий комплекс соціальних, політичних, професійних проблем з неминучим місцевими, регіональними, національними та міжнародними наслідками.

Хіба, наприклад, не зрозуміло, що в умовах Західної України, коли значна частина працездатного населення заробляє на життя своїх родин, а значить і навчання дітей в країнах Східної, Центральної, Західної Європи, Північної Америки, це має справити певний вплив на систему критеріїв, оцінки платниками тих освітніх послуг, що надають їх дітям місцеві заклади освіти. Якщо відносно невелика частина вищих навчальних закладів (Львівський національний університет, Національний університет "Львівська політехніка", окремі академії, інститути та коледжі) активно прагнуть знайти адекватні відповіді, пропонуючи спектр нових навчальних програм різних кваліфікаційних рівнів, цілеспрямовано працюють над збагаченням міждисциплінарного та багатодисциплінарного змісту навчальних курсів, методологічним і технологічним удосконаленням навчального середовища, серйозним переосмисленням практики викладання, то більша частина навчальних закладів як державного, так і недержавного секторів вдається до суто формального і декоративного реагування. Не завжди це є виключно їх виною, часто — це, скоріш, їх біда, пов'язана з кадровою викладацькою неміччю, консерватизмом керівництва, фінансовою скрутою та іншими складовими.

Однак, навіть за умови величезного попиту на вищу освіту, нових зусиль по спрощенню доступу до неї,

лічених років буде досить, щоб поставити ті заклади, які не сконцентрують свої інтелектуальні, організаційні та фінансові ресурси на вирішенні завдання досягнення *вищої якості освіти*, у вкрай важке становище. Саме поняття якості найкращим чином охоплює всі основні функції та напрями діяльності по вдосконаленню вищої освіти: якість викладання, практичної підготовки та наукових досліджень, що власне означає якість відповідного науково-педагогічного та допоміжного персоналу, навчальних програм, якість підготовки студентів, відповідної інфраструктури та навчального середовища, менеджменту навчального закладу. Саме якість виступає як інтегральний показник оцінки діяльності навчальної установи, найважливіший чинник формування її “інституціонального іміджу” в академічному середовищі та суспільстві в цілому.² Той, хто не продемонструє реально-го прогресу в підвищенні якості підготовки в своєму закладі, спочатку втратить найбільш підготовлену, а почасти також і заможну частину абітурієнтів, по-друге, позбавить себе перспектив розвитку програм вищого освітньо-кваліфікаційного рівня і, нарешті, прийде до прогресуючої деградації того навчального процесу, який має сьогодні, внаслідок втрати кращих викладачів, неминучого падіння рівня навчальних вимог та морального розкладу колективу.

Об’єктивність процесу глобалізації, з точки зору її наслідків, не звільняє нас від відповідальності визначення характеру впливу цього процесу на суспільне життя хоча б з позиції наших недосконалих уявлень про краще і гірше, про негативне і позитивне в сьогоденні і в перспективі.

---

² Образование: сокрытое сокровище. Доклад международной комиссии по образованию для XXI века. ЮНЕСКО. – Париж: 1997.

Власне, такі оцінки і допомагають тією чи іншою мірою впливати на суспільні процеси.

Звернімося до недавньої історії нашої країни. Унікальний історичний експеримент, який протягом семидесяти років проводився в СРСР, мав не лише негативні соціально-політичні наслідки, але й сприяв розвиткові певних сфер суспільного життя. Йдеться, зокрема, про предмет нашого інтересу, про освіту. Велика країна із стану масової безграмотності вийшла на рівень обов'язкової середньої освіти і значних досягнень у вищій освіті. Традиційна школа і вищий навчальний заклад університетського, як правило, типу (значна частина радянських інститутів цілком відповідали, скажімо, західним критеріям університетських вимог), виконавши свою роль у розвитку виробництва до певних меж, які об'єктивно визначилися політико-економічною системою, що далі не "пускала", водночас в тому вигляді вичерпали себе як фактор розвитку суспільства. Але доцільно підкреслити той факт, що середня школа-десятирічка характеризувалася високою інтенсивністю навчання, і рівень підготовки, широти кругозору, обсягу знань випускників середніх шкіл СРСР 1960-1980-х років був відчутно вищий, ніж наприклад, у США. Сьогодні ж ми цілком об'єктивно перебудовуємо шкільну систему, яка під впливом деградації суспільних відносин швидко втрачає не тільки рівень якості, а вже часто і зміст, на прийняту на Заході 12-річку з помітно більш слабкою за інтенсивністю шкільною підготовкою.

Наскільки вдало вдасться вийти з колізії заміни системи дуже інтенсивної, достатньо ефективної, однак орієнтованої суто на державні потреби, що відверто ігнорувала індивідуальність, потреби особистості школяра на менш інтенсивну, людиноорієнтовану, спрямовану на врахування нахилів та уподобань учня, систему середньої осві-

ти, відповідь лише досвід і час. Ступінь ефективності нової системи, час, за який вона досягне визначених “проектних показників”, обсяг додаткових інтелектуальних, фінансових та організаційних інвестицій, котрих буде потребувати її налагодження, значною мірою залежатиме від хірургічної вправності та терапевтичної зваженості у збереженні кращого з попередньо надбано-го, національної освітньої та культурної спадщини, врахування історичного, національного та ментального факторів, водночас із сміливістю у впровадженні змін, що зробить її адекватною вимогам сучасності та вищої якості.

Інший приклад, пов’язаний з тією обставиною, що перелік навчальних дисциплін, а також кількість навчальних годин в українських вищих навчальних закладах значно перевищує кількісні показники навчання в аналогічних західних. Тобто, фактично маємо ширший спектр та вищу інтенсивність навчання в українському вищому навчальному закладі, хоча на Заході думають інакше. З прийняттям світових норм ми формально відчутно втрачимо на обсязі знання, що дає навчальний заклад. Хоча насправді цей феномен пов’язаний з іншою структурою побудови навчального плану та відмінністю в принципах організації навчального процесу. Відповідь на питання що є кращим: достатньо великий блок обов’язкових гуманітарних дисциплін, посилений блок фундаментальних дисциплін при дуже обмежених можливостях вільного вибору курсів студентами чи відсутність першого, посилена увага до блоку професійно орієнтованих дисциплін та фактично мало обмежений вибір студентами значної частини програми свого навчання (власне побудова значною мірою індивідуального навчального плану), залежить від конкретного контексту освітнього середовища

в країні. За умови нерозуміння переважною більшістю академічної спільноти переваг та обмеженої суспільної потреби у другій моделі, фінансової та професійної неспроможності її реалізувати при значно слабших і достатньо відмінних від західних навчальних мотиваціях студентів, інших ментальних традицій, успіху може бути досягнуто лише на шляху послідовного поетапного переходу від першої моделі до другої з неодмінним раціональним використанням багатьох елементів першої.

Переструктуризація навчального процесу у відповідності до домінуючих в світовій вищій освіті тенденцій має ліквідувати асиметричність у навчальному навантаженні викладача українського і західного вищого навчального закладу. Якщо у нас навантаження доцента сягає 700-800 годин, то, скажімо, у Франції для відповідного рівня викладача — не перевищує 300 годин. Рух в цьому напрямі (чого, до речі, поки ще нема) був би подією історичного значення, бо зменшення цього колосального навантаження конче необхідне і дасть позитивні результати, відкриваючи викладачеві реальний шлях до наукової діяльності.

Сьогодні починає розгортатися система дистанційної вищої освіти, яка є, звичайно, колосальним кроком вперед в інформаційному забезпеченні навчального процесу;³ але хто намілиться сказати, що така система навчання краща, ніж можливість поєднання комп'ютерного навчального забезпечення з безпосереднім контактом з

---

³ Glenn P.A. Information Technology in a Global Economy. /Computational economics. — Dordrecht, 1993, vol.6, №2, p.107-114; Тейт А. От отечественной к международной организации: открытый университет, Соединенное Королевство и Европа// Высшее образование в Европе, Т. 19., №2. — М., 1994, с 95-108; Тихонов А. Н. Образование и информатика на пороге XXI века// Международное сотрудничество, 1996, №2.

висококваліфікованими викладачами? Цей безконтактний метод – не від хорошого життя, а неминучість, зумовлена зростанням потреб у вищій освіті і неспроможністю традиційним способом задовольнити ці потреби. Те ж саме слід сказати і про прагматизацію вищої освіти під впливом ринку, і торгівлю дипломом вищої освіти взагалі, про що влучно пише М. Квієк. І без цих прикладів ми могли б сказати, що глобалізація неминуче веде до спрощення, примітивізації. Тенденція прагматизації навчального процесу у навчальному закладі вимиває не лише так звані “непрофілюючі” знання, але й погіршує якість фундаментальної підготовки студента з “профілюючих” дисциплін, а значить, – якість професійної підготовки і т.д. З іншого боку, це є з очевидністю позитивний процес стандартизації, ознака взаєморозуміння і узгодження різноманітних норм, правил життя в різних площинах, масове використання найбільш ефективних засобів суспільного розвитку.

Україна сьогодні стоїть на перехресті глобалізації і національного державотворення, намагаючись поєднати в суспільному житті ці два процеси, які, хоч і не прямо, і не у всіх аспектах, але все ж суперечливі між собою.⁴ З одного боку, тільки-но створена державність як уособлення кількасотлітніх прагнень українського народу до самостійності, державність, яка випробовується з допомогою перманентних політичних землетрусів, корупції і залишків старої адміністративної системи, що постійно підготовуються політичною орієнтацією значної частини населення на вчорашній день, який в умовах кризи вигля-

---

⁴ Герасіна Л.М., Ятченко А.Д. Вища школа: реформування в демократичному суспільстві. – Харків: Акта, 1998. С. 5-15, 43-48, 195-270.

дає рожевим. З іншого боку, радикальні зміни в політичній і економічній системі суспільства, що вже відбулися, ліквідація монополії держави на власність, паростки ринкових відносин, які вже міцно закріпилися на ґрунті сфер виробництва та послуг, не зважаючи на фіскальну податкову політику держави.

Державотворення в Україні супроводжується зведенням суверенних кордонів не тільки по периметру території, але й “кордонів” стосовно політики, культури, освіти, науки і т.д. З економікою не виходить, кордони все частіше тріщать під фінансовим тиском сильніших сусідів та інших конкурентів або ж монополій з великими апетитами. Залишається гуманітарна сфера і владні відношини. У сфері вищої освіти держава намагається зберегти контроль управління освітнім процесом, вважаючи що галузь також є предметом турботи про національну безпеку. З іншого боку, суб'єктами державного управління освітою усвідомлюється, що національна безпека формується не засобами замикання освіти у національній шкаларупі, а шляхом виходу на рівень міжнародних вимог, використовуючи світові освітні досягнення і намагаючись позбавитися власних негативів. Разом з тим ті чи інші рішення приймаються у більшості випадків традиційним для старої системи управління способом – вольовим, без належного обговорення в середовищі спеціалістів, лише з орієнтацією на думку наближеної групи ректорів вищих навчальних закладів та інших функціонерів освітньої сфери. (У цьому ми дуже подібні до поляків.) Радикальні кроки фактично виключаються, оскільки вони, як правило, потребують фінансового забезпечення, яке сьогодні вкрай слабе. В результаті отримуємо рішення, які в більшості відображають стан, а не перспективи розвитку вищої освіти.

Але започатковані у перші роки незалежності, після 1991 року, законодавчі зміни політичної і економічної системи суспільства та відносно сприятливий на той час податковий клімат в країні зумовили незворотні явища ринкового характеру в Україні. Розвиток ринкових відносин, занепад певних сфер виробництва, не стимульованих ринком, суттєво змінили структуру зайнятості населення, рейтингу професій, структуру освітніх напрямів у вищій школі і акцентів у вищій освіті. Так, різко зросла потреба в підготовці спеціалістів в сфері права, економіки, менеджменту, лінгвістики і виразно скоротилася потреба в підготовці спеціалістів технічного профілю – у зв'язку з очевидним животінням виробництва. До речі, було цікаво дізнатися із спостережень М. Квієка, що сьогодні в Польщі – перевиробництво менеджерів, в Україні ж імідж цієї професії високий. Можна, очевидно, з достатньою мірою вірогідності прогнозувати спад інтересу в Україні до менеджменту як освітньо-професійного напрямку і кризи його десь років через десять, бо в цьому ракурсі ми, очевидно, будемо повторювати шлях сусіда, що нас випереджає. І керівники вищих навчальних закладів повинні про це знати і вже сьогодні реагувати, плануючи розвиток закладу.

Дуже важливо відмітити, що завдяки відновленню права приватної власності на засоби виробництва після тривалого панування державної власності стало можливим створення приватних закладів вищої освіти.⁵ І попри всі

---

⁵ Стетар Дж. Оновлення та реформа вищої освіти: приватна вища освіта в Україні у 1991-1996 pp. = Higher Education Innovation and Reform: Ukrainian Private Higher Education 1991-1996. – К., 1996. С. 3-32.; Приватная высшая школа в объективе времени: украинский вариант. /Под общей редакцией В.И. Астаховой. – Харьков, 2000. С. 170-292.

складнощі розвитку приватного сектору вищої освіти у 2000 році питома вага приватних (недержавних) закладів III-IV, тобто вищого рівня акредитації, серед всіх закладів країни цього рівня досить висока і складає близько 30%, хоча кількість студентів, що навчаються у закладах приватного сектору відносно невелика і складає приблизно 8% від усього складу студентів ВНЗ III-IV рівня акредитації⁶. З іншого боку, це свідчить про невеликі розміри приватних навчальних закладів, їх мобільність, можливості чутливо реагувати на інновації, зміни рейтингу професій і т.д. Якщо в середньому на один державний заклад припадає біля 5000 студентів різних форм навчання (зі значною долею заочного навчання), то на один приватний заклад припадає близько 500 студентів (переважно денної форми навчання).

Приватні заклади вищої освіти відразу були орієнтовані на запити населення, на високореєтингові професійні напрями в сферах права, економіки, менеджменту, лінгвістики, що дало їм можливість швидко стати на ноги. Доцільно відмітити, що зробити це приватним навчальним закладам допомогла негнучкість і неповороткість державної системи вищої освіти, яка з деяким запізненням відреагувала на запити населення. За цей час приватний сектор вже зайняв свою нішу і закріпився в ній. Цілком вірогідно, що кращі приватні навчальні заклади України з часом стануть зразком у використанні тих новітніх і необхідних для нас навчальних та управлінських технологій, що вже є у вищій школі розвинених країн, оскільки з точки зору гнучкості управління і самостійнос-

---

⁶ Послання Президента України до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2000 році. К.: Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України. 2001, с. 364.

ті у прийнятті рішень приватний навчальний заклад має очевидні переваги перед державним.

Вища освіта в Україні безумовно потребує сьогодні системної глибокої реформи. Йдеться, насамперед, про зміст навчання, інформаційне його забезпечення і форми та методи навчання.⁷ Слід відверто сказати, що навчальні заклади України потребують значно більшої автономії, ніж вони сьогодні мають, бо без цього важко говорити про реальність реформ, адже вищі ешелони державного управління освітою не виступають у ролі радикальних реформаторів, орієнтуючись скоріше на вдосконалення існуючої системи. І навіть за умови повної автономії навчальних закладів у відношенні навчального процесу і управління сьогодні важко собі уявити появу навчального закладу з сучасним в повному розумінні цього слова рівнем матеріального і фінансового забезпечення.

Можна проілюструвати значення цієї обставини хоча б на прикладі реформації форм і методів навчання. Досі у нас в вищих навчальних закладах центральне місце займає лекційно-семінарський, суто аудиторний метод навчання. Це вже очевидний анахронізм, і всі це знають, однак його позиція залишається майже непохитною. Щоб докорінно змінити стан справ треба перекласти основну відповідальність за перебіг і наслідки навчання з навчального закладу на студента (навчання ж потрібне насамперед йому), треба створити можливості для самостійної індивідуальної роботи студента, який здатен використовувати новітню літературу, необхідні дані з Інтернету та інші можливості інформаційних та комунікаційних технологій, а викладач з учителя має перетво-

---

⁷ Герасіна Л.М., Ятченко А.Д. Вища школа: реформування в демократичному суспільстві. – Харків: Акта, 1998. С. 195-270.

рюватися у консультанта, помічника у пошуках та інтерпретації знання. Але все це реальне лише тоді, коли будуть забезпечені відповідні індивідуальні можливості навчання, що означає зовсім інший рівень матеріальних витрат.

Важко уявити, як це можна зробити не поступово. Ми сьогодні йдемо шляхом делікатного збільшення часу на самостійну роботу студента, залишаючи при цьому фактично без змін навантаження викладача. Це є віддзеркаленням хибної психологічної уяви: якщо зменшити аудиторне навантаження викладача, то це рівнозначно зменшенню навантаження взагалі. Тобто викладач за меншу роботу отримуватиме ті ж гроші. (Хоча куди вже менше.) Звичайно, якщо цю операцію провести окремо, без змін системи контролю за знаннями студента, без забезпечення конкуренції між викладачами, то так воно й буде: менша робота за ті ж гроші, бо психологія викладача така ж, як у середнього громадянина. Бо майже всі ми з прийшли з минулого, адже живемо ще значною мірою за старими правилами і цінностями. З іншого боку, студенти чітко диференціюють викладачів за критерієм корисності для себе, за критерієм кваліфікації і вміння навчати – дати потрібну інформацію в оптимальній формі і належним чином. Думається, що значна частина викладачів не витримала б системи конкуренції, за наявності такої можливості, коли студенти самі обирають собі викладача. На жаль, значна частина викладачів українського навчального закладу має закріплені обсяг і рівень знань, сформований протягом перших років викладання і розбавлений пізнішою інформацією, не володіє іноземними мовами, слідкує за навчальною літературою тільки тією мірою, щоб не осоромитися перед студентами, які підчас знають інші джерела інформації, про які викладач має слабке уявлення, бо не має ні комп'ю-

тера, ні електронної пошти, ні факсу. Цю частину викладачів рятує лише те, що загальні вимоги до його професійної діяльності сформульовані декларативно, а дотримання їх контролюється суто формально. Їх рятує високий рейтинг професії, основу якої вони все-таки знають.

Низький рівень кваліфікації викладачів навчальних закладів (йдеться, звичайно, не про всіх) – це одна з причин, які стримують реформи у вищій освіті України, та кож, як і та причина, розмови про яку вже набили оскому – про намагання держави зберегти в якомога повнішому обсязі владу над освітою, над навчальним закладом і над навчальним процесом. Викладачам потрібна конкуренція, а для них навпаки створюють ситуацію вибору, коли кращі за кваліфікацією йдуть з навчального закладу в бізнес, йдуть за кордон, бо зарплата залишається дуже низькою, не дивлячись на певні зрушення в цій справі. Адміністративна влада органам управління потрібна, бо інших важелів впливати на життя навчальних закладів у них майже нема. Тому навчальні заклади, не дивлячись на значні зрушення у справі автономізації, тримаються все ж на досить короткому поводку. Важливо віддавати собі звіт і в іншому. В нинішній ситуації відпустити навчальні заклади “на вільні хліби” небезпечно. Це може означати подальшу деградацію (і дуже швидко) чималої кількості українських закладів, які можуть перетворитися у торговців дипломами, ціна яких з року в рік падатиме за винятком дипломів кількох десятків провідних із 300 вищих навчальних закладів III-IV рівня акредитації.

Існує тенденція зниження якості знань абітурієнтів вищих навчальних закладів, а значить, і студентів. Суттєвим чинником тут є деградація нашої середньої школи. На фоні окремих елітних шкіл-ліцеїв, гімназій, де є інші гострі проблеми – насамперед морально-психологічного

плану, – середня школа втрачає свої позиції внаслідок елементарного зубожіння, втрати кваліфікованих кадрів, формування ненормальних стосунків вчителів і батьків, де ставлення до учня часто набуває матеріальних форм, і т. д. У зв'язку з недоліками шкільної підготовки неминуче знижуються вимоги до студента. До того ж прагматизація життя формує прагматизм студентський, який критично оцінює все, або ж майже все із запропонованого навчальним закладом знання, що не лежить на шляху часто невірної оціненого життєвого успіху на ґрунті суто професійних здобутків. Широта кругозору, освіченість, схоже, втрачають на ціні, бо життєвий ефект такого роду здобутків – неявний, опосередкований своєю подальшою дією у житті, яке змолodu концентрується на матеріальному. Проблеми працевлаштування очевидні не лише для випускників, а й студентів молодших курсів, внаслідок чого вже у стінах навчального закладу втрачає значення головний фактор навчальної активності – майбутній професійний успіх. І чим ближче до диплому, тим більше у студента сумнівів щодо доцільності орієнтації на фах. Вищий навчальний заклад, знаходячись в лещатах зовнішніх обставин і внутрішнього свого стану, потребує радикального реформування.

Як же це можна зробити? Глянемо на ті процеси, що відбуваються сьогодні у вищій освіті Польщі, яка в певному сенсі є нашим завтрашнім днем.⁸ Вона вже відчула

---

⁸ Общеввропейский процесс и гуманитарная Европа. Роль университетов. – М., 1995. ; Реформы образования в современном мире: глобальные и региональные тенденции. – М., 1995.; Алферов Ю.С. Совет Европы и образование. //Педагогика. М., 1998, №7.; Вульфсон Б.Л. Западноевропейское образовательное пространство XXI века: прогностические модели//Педагогика. М., 1994, №2.

вплив Європи, держава поступово позбавляється стимулів до підтримки вищої освіти, бо остання починає почувати себе як складова європейської співдружності, національна державність вже дещо втратила у своїй сутності як інструмент регулювання суспільних відносин, делегуючи частину функцій Європейському Союзу. У Польщі ще гостріше, ніж у нас, проявляється протиріччя між вчорашнім і сьогоднішнім. Треба сказати, що з реальним відновленням автономії вищих навчальних закладів у наших сусідів швидко пішли як позитивні, так і негативні процеси у вищій освіті. Зокрема, частина приватних навчальних закладів, практично на перших порах безконтрольно створюваних, набрала ознак квазізакладів. Такі квазізаклади, звичайно, приречені на вимирання, але це відбувається через суспільні втрати, удар по престижу вищої освіти і шкодять їй.

Цікаво спостерігати за ходом роздумів польського вченого М. Квієка, в яких відбивається вже інша, "не наша" психологія. Так, критика ним ряду обмежень при створенні навчального закладу університетського типу, найсуттєвішим з яких є наявність мінімум 60 докторів наук, здається нам надмірною, адже у нас вимоги до університетської структури набагато суворіші. Університет у нас взагалі: це, за проектом Закону про вищу освіту, освітній, науковий, культурний центр, що забезпечує розвиток високоякісного навчання, наукових досліджень, перепідготовки та підвищення кваліфікації, формування науково-педагогічних кадрів і т.п. А наявність 60 докторів, то це вже само собою. І ми проти цього не заперечуємо, бо звикли до розуміння університету як великого державного утворення. Їх число у нас, на відміну від європейських країн, завжди було обмежене. І якщо якийсь приватний заклад завтра запропонує себе як університет, бо

він має декілька факультетів, IV рівень акредитації, аспірантуру та інші необхідні компоненти, то ми підсвідомо починаємо думати: ну, це вже занадто!

Ще вчора, у передостанньому проекті польського закону про вищу освіту, можна було прочитати про безоплатне навчання у державних (громадських) вищих навчальних закладах. А сьогодні платність освітніх послуг у Польщі все більше стає нормою. Це пов'язано з фінансовими проблемами вищої освіти, з посиленням попитом на неї, але також і з тим, що національна держава сьогодні здає позиції на користь наднаціональної співдружності. Якщо останній проект польського закону про вищу освіту в запропонованому вигляді пройде через Сейм, то це надзвичайно ускладнить існування приватного сектора вищої освіти у Польщі, бо проектувальники ввели поняття “основного місця роботи” і запропонували дозволяти працю в інших закладах лише за згодою керівництва свого державного закладу. А це, як ми всі розуміємо, підставить під удар майже всі приватні навчальні заклади. І якщо сьогодні ніхто не може заборонити викладачеві бігати спринтерським способом по навчальних закладах, бо мало грошей “на основному місці роботи”, то з виходом економіки країни з кризи, а в цей час приватний заклад вже буде конкурувати з державним, цілком можливо, що щось подібне може з'явитися (як проект, звичайно) і у нас. Сам факт появи такого блоку статей у проекті Закону свідчить про загострення суперечностей між державним і приватним секторами у вищій освіті Польщі. Намагання державної влади тримати вищу освіту “при собі”, а про це свідчить новий польський проект Закону про вищу освіту, який в цілому більш жорсткий, “управлінський”, ніж попередній, вказує на те, що все ж існує державний і національний інтерес до вищої освіти

у наднаціональній Європі, бо вища освіта – це технологія, культура, екологія, це економіка, розум країни, її реальна конкурентоздатність. І державні органи управління по своєму намагаються утримати контроль над освітою, віддаючи собі звіт, що інакше частина польської молоді стане споживачем сумнівних послуг квазіуніверситетів розвинених країн з усіма печальними наслідками, що випливають з цього.

Польський досвід нам з очевидністю вказує на складність і тривалість процесу реформування вищої освіти, прецедент часткового зниження її якості за рахунок певної примітивізації на ранніх етапах розвитку ринкових відносин. Він показує суперечливу роль ринку і водночас значення освіти як важливого важеля розвитку країни, однієї з найбільш суттєвих компонент вдосконалення її конкурентоспроможності.⁹ Цей досвід також демонструє швидке проникнення процесу глобалізації у відкритому суспільстві, до якого ми ще не належимо. При цьому вже очевидно, що глобалізація не означає тиражування стратегій розвитку, окремих сценаріїв і моделей, які виправдали себе в розвинутих країнах, в інші регіони світу. Пряме запозичення, копіювання концепцій реформування, що виходять із невластивої системи цінностей, на фоні часткового або повного ігнорування регіональних та національних культур, ментальності та філософії призводять до непередбачуваних, але майже завжди негативних наслідків

Глобалізація легко проникає крізь державні кордони. Факторами, які здатні стримувати її вплив, є лише жорст-

---

⁹ Priorities and Strategies for Education: A World Bank Review. – W. 1995.; Тенденции, проблемы и новые законы в высшем образовании. //Высшее образование в Европе, Т. 19, №1, – М., 1994. С. 7-154.

кість системи державного управління та рівень суспільного розвитку. Для країни, яка не готова адекватно сприйняти глобалізаційні процеси, їхнє “вторгнення” в суспільні відносини може бути небезпечним і сприяти послабленню конкурентоспроможності країни в тих чи інших сферах суспільного життя. Оскільки глобалізаційний процес нерозривно пов’язаний з швидким просуванням до ринкового суспільства, слід звернути увагу на особливість освіти як товару. Адже освіта є дуже вигідним і незвичайним товаром. Цей товар є приватною власністю освіченої особистості і в той же час – суспільною власністю, бо приватна власність особистості реалізується в суспільних відносинах. І навіть коли цей товар експортується, він приносить користь країні-виробнику, засвідчуючи свою високу якість, імідж експортера, який відкриває нові економічні і політичні можливості. Саме прогресивне законодавство здатне створити такі умови функціонування вищої освіти, які будуть її заохочувати до пошуку нових інституціональних моделей і методів, орієнтованих на краще задоволення сучасних і майбутніх потреб сталого людського розвитку.

Законодавче регулювання освітніх відносин

Беручись до аналізу особливостей законодавчого регулювання освітніх відносин ми повинні в першу чергу засвідчити своє розуміння права та закону, їх взаємозв'язку, ролі держави у правовому регулюванні як таких що сприймаються нами в дусі ліберальної концепції "праворозуміння" з її розмежуванням права і закону, поділом законів на правові та антиправові, врахуванням різниці у сприйнятті одних і тих же законів різними соціальними, професійними групами як правових або неправових.¹⁰

Згідно ліберальної концепції праворозуміння, право виступає як загальна міра свободи (міра загальнозначуща та однакова для всіх людей, незалежно від їх фізичного, розумового, майнового стану). Одночасно це і необхідна форма свободи людей, оскільки свобода (її існування та реалізація) можливі лише як право та у формі права. Ця концепція дозволяє подолати ототожнення права і закону. Вона пропонує розглядати право як незалежне від волі та свавілля законодавця соціальне явище, яке має свою власну природу та базується на власному принципі. "Закон, що відповідає змісту та значенню принципу правової рівності та свободи, – це і є правовий закон; інакше ми маємо справу з правопорушуючим законом, антиправовою "нормативністю" політико-наказних актів".¹¹

¹⁰ Завадская Л.Н. Механизм реализации права/РАН. Институт государства и права. – М.: Наука, 1992; Лившиц Р.З. О легитимности закона// Теория права: новые идеи/ Институт государства и права РАН., М.: 1995. Вып. 4. - С. 18-26; Нерсесянц В.С. Философия права. – М.: Изд. Группа ИНФРА-М - НОРМА, 1997.

¹¹ Нерсесянц В.С. Наш путь к праву: от социализма к цивилизму. М.: Рос. право, 1992, С. 291.; Нерсесянц В.С. Философия права. – М.: Изд. Группа ИНФРА-М - НОРМА, 1997, С. 33-34.

Разом з тим ми маємо бути цілком свідомі того, що навіть саме прогресивне право, само по собі, ще не перетворює суспільні відносини у правові, а лише спільно з ними впливає на поведінку людей. Право як нормативна система регулює поведінку людей через наповнення різних сфер людської діяльності правовими зв'язками та залежностями, які діють разом з іншими соціальними факторами, спільно обумовлюючи поведінку людей. Таким чином, взаємовідношення правової структури з іншими соціальними структурами в кожному конкретному суспільстві та, особливо, в різні моменти часу можуть складатися дуже по-різному. Незмінним залишається лише те, що будь-яка правова система тією чи іншою мірою обумовлена та відповідає соціальним відносинам, що склалися у суспільстві.

Дуже плідною, з нашої думки, є можливість методологічного використання при вивченні різних аспектів проблеми правового регулювання в сфері вищої освіти концепції "проміжної держави", що була сформульована відомим угорським економістом Я. Корнаї. Головними ідеями цієї концепції є введення Я. Корнаї поряд з традиційним поняттям "мінімальної держави" понять "максимальна держава" та "проміжна держава". Поняття "мінімальної держави", або держави "нічного вартового", яке активно використовується в політичній та економічній науці, фіксує роль держави, окрім зовнішніх функцій, як таку, що обмежується майже виключно захистом громадян від насилля та кримінальних дій і забезпеченням виконання добровільних угод. Діяльність держави з більш справедливого перерозподілу та пропозиції суспільних благ є відносно малою і подальшому розширенню не підлягає. На протилежність цьому вводиться поняття "максимальної держави", що відображає "максимально можливий

рівень бюрократичної влади, здійсненність якого залежить від практичних умов для посилення централізації. До таких умов відносяться технології збирання та обробки інформації та зв'язки між посадовими особами у бюрократичній ієрархії; організаційні можливості бюрократії; вміння маніпулювати масами; максимальна межа допустимості репресій і т.п.". ¹² На певному етапі свого розвитку всі соціалістичні країни підійшли до стану "максимальної держави".

Порівняльний аналіз та узагальнення досвіду багатьох транзитивних країн показав, що "максимальна держава" не є необоротним або кінцевим станом. "Шлях... між мінімальною та максимальною державами, - зазначає Я. Корнаї, - є, очевидно, двостороннім, і на ньому можна спостерігати велику різноманітність рухів: повільний розвиток в одному напрямі, який зупиняється на певному місті, чергуючись з рухами назад і вперед, та стає майже циклічним, і так далі... Багато спеціалістів..., включаючи мене, передбачають, що, дуже вірогідно, певна комбінація державного контролю та особистої свободи буде еволюціонізувати десь на півдорозі між максимальною та мінімальною державою. Ми називаємо це проміжною державою." ¹³

Згідно уяв Я Корнаї, з поняттям "проміжної держави" не слід пов'язувати представлень про оптимальність. Ним влучно визначається поняття "виправдана проміжна держава" як такий стан, в якому активність держави обме-

---

¹² Корнаї Я. Личная свобода и реформа социалистической экономики// Экономика и математические методы. -1989. - Т. XXV, вып.3.- С. 411.

¹³ Корнаї Я. Личная свобода и реформа социалистической экономики// Экономика и математические методы. -1989. - Т. XXV, вып.3.- С. 411; Продолжения: вып. 4. - С. 595.

жена виконанням, щонайменше, однієї з трьох функцій:

1) активна урядова макрополітика, необхідна для стабілізації, забезпечення повної зайнятості та збалансованих економічних відносин із зовнішнім світом;

2) урядова діяльність, що вимагається для подолання негативних зовнішніх ефектів і забезпечення відповідної пропозиції суспільних благ;

3) урядовий перерозподіл доходів, що передбачає забезпечення соціальної справедливості та підтримку бідних та слабких.¹⁴

Важливо також усвідомлювати, що реформи не обов'язково мають завершитись виникненням "виправданої проміжної держави". Більш вірогідно, що сформується "довільна проміжна держава", в якій буде збережена урядова діяльність, не потрібна для виконання трьох зазначених виправданих функцій, в той же час як деякі з цих функцій так і залишаться частково або повністю нересалізованими. Така держава буде результатом сукупної дії великої кількості різноманітних факторів: "короткозорих політичних протиставлень, тиску та контртіску, нововведень та інерції, а також компромісів між прагненням до свободи та спокусою її обмежень".¹⁵

В країнах, що знаходяться на етапі реформації, залишаються сили, що прагнуть повернути багато чого з практики "максимальної держави" та позбавити громадянина вільного вибору в багатьох політичних та економічних сферах. В той же час діють і протилежні тенденції, що

¹⁴ Корнаї Я. Личная свобода и реформа социалистической экономики// Экономика и математические методы. -1989. - Т. XXV, вып.3.- С. 411; Продолжения: вып. 4. - С. 595-596.

¹⁵ Корнаї Я. Личная свобода и реформа социалистической экономики// Экономика и математические методы. -1989. - Т. XXV, вып.3.- С. 411; Продолжения: вып. 4. - С. 596.

мають вектором своєї орієнтації "проміжну державу". Результат спільного впливу різних за напрямом, силою, глибиною охоплення тенденцій буде залежати від співвідношення сил різних суспільних груп, багатьох інших (в тому числі і непередбачуваних) факторів.

Саме розуміння того, що як польська, так і українська держава, незважаючи на численні відмінності, є сьогодні "проміжними державами", які лише прямують до "виправданої проміжної держави", робить цей аналіз більш корисним та виправданим. Знаходження на різних фазах одного етапу державного розвитку дозволяє дивитися на події, давати їм оцінки, розуміючи один одного значно краще, бути насправді лише до деякої міри аналітиками, а радше співучасникам процесу трансформації вищої освіти в наших країнах. Одночасне бачення і, навіть, відчуття впливу різновекторних тенденцій в обох країнах, прогнозування того, як зроблені нині кроки відгукнуться у близькому, а потім і більш віддаленому майбутньому вищої школи України і Польщі, вимагає вдивлятися в законодавчу практику один одного якомога уважніше, зробивши моніторинг законодавства сусіда-партнера важливим інструментом власного зваженого розвитку.

Проект польського Закону про вищу школу дозволяє не тільки краще зафіксувати орієнтири розвитку, але й окреслити напрями просування до них, можливі варіанти законодавчого оформлення механізмів їх досягнення. В першу чергу цей Закон є Законом про вищі навчальні заклади і для вищих навчальних закладів. Розуміючи значення навчального закладу як центрального елементу всієї вищої освіти, розробники Закону зробили всі інші сюжети, пов'язані з системою вищої освіти, управління нею і т. п., предметом розгляду та урегулювання лише тією мірою, якою вони безпосередньо впливають на

створення, діяльність та ліквідацію вищого навчального закладу.

З самого початку Закон визначає ключове положення (Стаття 2, пар. 3) про автономний характер вищих навчальних закладів, ту обставину, що втручання органів урядової адміністрації або територіального самоврядування в справи навчального закладу можливе лише у випадках, передбачених Законом. Цікава чітка фіксація повноважень міністра вищої освіти (Стаття 3, пар. 1) як особи, що визначає та здійснює політику держави в галузі вищої освіти, однак лише здійснює нагляд за (а не керує) вищими навчальними закладами. Ці положення органічно доповнюються положеннями про те, що викладачі, студенти, а також працівники, які не є викладачами вищого навчального закладу, становлять освітню академічну спільноту, яка має самоврядування, керується демократично обраними колегіальними та одноосібними органами (Стаття 2, пар. 4, 5).

Важливо підкреслити, що вже в перших засадничих положеннях (Стаття 3, пар. 3) стверджується, що міністр вищої освіти поруч з виділенням коштів громадським вищим навчальним закладам, *може надавати допомогу негромадським навчальним закладам.*

Цікавою для порівняльного аналізу, з'ясування критеріїв, за якими відбувається визначення того чи іншого поняття, яке закладено в проект Закону, є Стаття 10. Саме тут окреслено такі терміни, як «університетський навчальний заклад» (пар. 4), «академічний навчальний заклад» (пар.5), «основне місце роботи» (пар. 15) та ряд інших. Так, з точки зору розробників Закону «університетський навчальний заклад» – це вищий навчальний заклад, в якому працюють на основі призначень на посади щонайменше 60 викладачів, котрі мають вчене звання, і

в якому щонайменше половина основних організаційних підрозділів має повноваження надавати ступінь доктора наук; в той же час «академічний навчальний заклад» – вищий навчальний заклад, який надає магістерську освіту, де принаймні один організаційний підрозділ має повноваження надавати ступінь доктора (в нашому розумінні кандидата) наук. Дуже контроверсійним є визначення терміну «основне місце роботи» – як закладу, де викладач працює на основі призначення на посаду, а стосовно викладача, в тому числі також і викладача-пенсіонера, який працює виключно на підставі умови про працю – вказане ним місце роботи, де він працює на повній ставці. До болючих колізій, породжених цим «винаходом» авторів проекту, ми ще повернемося.

Величезним позитивом Закону є дуже ретельне, деталізоване юридичне пропрацювання усіх головних моментів таких юридичних процедур як створення та ліквідація вищого навчального закладу (Статті 11-24). Це створює міцний ґрунт для прийняття виважених юридичних рішень (на відміну від нашої правової невизначеності). Особливої уваги заслуговують умови і порядок створення негромадського навчального закладу (Стаття 13), отримання ним юридичного статусу (Стаття 14). З нашої точки зору, недемократичним (хоча і цілком зрозумілим) є віднесення всієї сукупності дій (Стаття 19), пов'язаних з видачею або відмовою у видачі дозволу на створення негромадського навчального закладу, ухвалення або відмова ухвалити його статут, занесення або відмова занести до реєстру, тимчасове припинення діяльності до таких, що відбуваються шляхом адміністративного рішення.

Слід зважити на положення, що сформульовані (Статті 22, 23) відносно можливості створення вищою школою

підрозділів з іншими навчальними закладами та іншими суб'єктами, зокрема, з науковими організаціями, в тому числі і закордонними; організації союзів вищих навчальних закладів або вступу до таких союзів.

Заслуговує уваги чітко проведена в розділі 3 «Нагляд за вищими навчальними закладами» (Статті 25-32) ідея стосовно ролі міністра вищої освіти як особи, що здатна впливати на ситуацію особистісно, а не лише через орган управління – міністерство. Достатньо демократичними, на нашу думку, є норми, які чітко регламентують (Стаття 26) перелік напрямів, по яких може бути здійснена перевірка вищого навчального закладу, а також порядок проведення такої перевірки. Особливо це стосується положення (Стаття 25, пар. 2), що дії міністра вищої освіти щодо відхилення постанови Вченої Ради чи рішення ректора вищої школи можуть бути оскаржені у Верховному адміністративному суді. Рельєфно це видно із положень Статті 27, яка стверджує, що міністр має добиватися звільнення ректора, у випадку констатації серйозних порушень Закону та статуту закладу, шляхом порушення клопотання про відкликання ректора з посади перед Вченою Радою громадського чи відповідним органом негромадського навчального закладу.

Дуже необхідною є Стаття 30, яка регламентує порядок надання навчальному закладу уповноважень стосовно надання вищої освіти, а також тимчасового припинення або відкликання цих повноважень. Нашому законодавцеві варто уважно вивчити норму, що зафіксована в параграфі 6 цієї Статті, про те, що у випадку тимчасового відкликання уповноважень щодо надання вищої освіти, міністр вищої освіти визначає період, не довший за три роки, упродовж якого навчальний заклад зобов'язаний

виконати всі умови повернення уповноважень, а також конкретні засади проведення в цей період дипломних екзаменів. В рамках періоду відкликання уповноважень набір студентів на дану спеціальність не відбувається, однак навчання тих, хто був прийнятий раніш, у випадку виконання всіх умов повернення уповноважень, не припиняється.

Важливим елементом, що сприяє більш широкій демократії в управлінні вищою освітою, є Головна акредитаційна рада. Цей представницький орган, чії повноваження та порядок роботи окреслені Статтями 33-35 проекту Закону, складається з п'ятдесяти виборних членів, які представляють різні групи, що входять до академічної спільноти. Він формується шляхом загальнопольських двоступеневих виборів у кожному навчальному закладі (Стаття 37), з терміном скликання чотири роки (Стаття 33, пар. 2). Головна акредитаційна рада має досить широкі повноваження (Стаття 36, пар.1) у визначенні умов надання навчальними закладами вищої освіти; назв і стандартів навчання для окремих спеціальностей; стандартів освіти викладачів; середніх коштів навчання різним спеціальностям; умов надання вищим навчальним закладам назв: «університет», «політехнічний інститут», «академія», «вища школа»; проектів статутів навчальних закладів. Цікаво, що особи, які виконують функції одноосібних органів навчального закладу (ректори, декани), а також проректори і продекани, позбавлені права обиратися до цього органу.

Достатньо плідним є проведений через цілу низку статей принцип, який зафіксовано в положенні про те, що якщо навчальний заклад звертається за якимось дозволом чи затвердженням, а в ньому не було відмовлено у зазначений у Законі термін, то документи або рішення, які

потребували цього дозволу, чи затвердження, набирають чинності (Стаття 45, пар. 2 та ін.).

Ширше, ніж зазвичай це прийнято у нас, трактується роль Вченої Ради вищого навчального закладу (Стаття 52), зокрема, ухвалення фінансово-майнового плану навчального закладу (пар.2), затвердження щорічного звіту ректора про діяльність закладу та оцінка діяльності ректора (пар. 4), висловлення згоди на укладання ректором угоди про співпрацю з закордонним партнером (пар. 6), придбання чи відчуження майна, прийняття подарунку чи спадщини вище певної вартості, зазначеної в статуті, вступ до товариства, кооперативу чи іншої господарської організації та на утворення фонду (пар. 8). Послідовно проводиться принцип обов'язковості ухвал Вченої Ради для органів вищого навчального закладу, його працівників і студентів (Стаття 58). Ректор має лише право тимчасово, не більше ніж на чотирнадцять днів, скасувати виконання цієї ухвали і внести відповідну постанову на розгляд наступного засідання Вченої Ради. Тимчасово скасована ухвала набирає чинності, якщо Вчена Рада висловиться за її залишення більшістю щонайменше трьох четвертих голосів, за присутності двох третіх свого статутного складу.

Належне місце в управлінні навчальним закладом автори проекту Закону намагаються забезпечити студентству. Так, до складу Вченої Ради вищого навчального закладу (Стаття 51, пар. 1, п. 5), його структурних підрозділів (Стаття 60, пар. 1, п. 4б) обов'язково входять представники студентського самоврядування. Статут закладу (Стаття 51, пар. 4; Стаття 60, пар. 4) має гарантувати їм щонайменше десять відсотків складу Вченої Ради. Дуже корисною, такою, що насправді залучає студентів

до визначення змісту навчання, є норма (Стаття 61, пар. 1, п. 2) щодо ухвалення вченою радою факультету планів і програм навчання лише після ознайомлення з думкою факультетського органу студентського самоврядування. Студентам гарантується також активне виборче право (Стаття 64, пар. 2) і щонайменше десять відсотків складу колегії електорів (Стаття 64, пар. 1) при виборах одноосібних органів громадського навчального закладу (ректорів, проректорів, деканів, продеканів). Цікавим є положення про те, що кандидатура проректора у студентських справах (Стаття 66, пар. 2) висувається представниками студентської колегії електорів з-поміж щонайменше двох представлених ректором кандидатів.

Дуже демократичними, такими, що могли б бути використані в нашому законодавстві повною мірою, є положення стосовно того, що ректори, проректори, декани, продекани не можуть обиратися на одну посаду більше, ніж на два строки підряд (Стаття 68, пар. 2). Термін повноважень колегіальних та одноосібних органів складає чотири роки (Стаття 68, пар. 1). Окремо фіксується (Стаття 69, пар. 1) можливість відкликання цих посадовців органом, який їх обрав, а також порядок здійснення цієї процедури (Стаття 69, пар. 3, 4, 5).

Вважаємо, що окремої уваги заслуговує польський досвід введення в керівництво навчального закладу таких посад, як адміністративний директор (Стаття 70) і начальник фінансового відділу (Стаття 71). Адміністративний директор має повноваження керувати адміністрацією і господарством навчального закладу в обсязі, визначеному статутом навчального закладу та його ректором. Ректор доручає начальнику фінансового відділу ведення бухгалтерії та фінансового господарства навчального закладу. Сучасна соціально-економічна ситуація, обсяг робіт,

пов'язаних з менеджментом персоналу і фінансовим управлінням навчальним закладом спонукає до функціонального виділення цих важливих сегментів управління вищим навчальним закладом, перегляду усталеного погляду на них як на другорядні, побічні, формування уяви про висування і спеціальну підготовку до праці на цих позиціях людей, відмінних за формальними і неформальними ознаками від традиційних проректорів.

Одним з найменш законодавчо опрацьованих в нашій практиці є коло питань, що охоплює фінансові і майнові відносини, що виникають і розвиваються в галузі вищої освіти. Саме навколо нього концентруються статті розділу IV "Майно та фінанси вищих навчальних закладів" частини другої проекту Закону. В першу чергу польський проект чітко визначає положення про можливість передачі органами територіального самоврядування нерухомого майна громадським навчальним закладам *у власність* (Стаття 78), причому це має бути здійснено безплатно. Це радикально відрізняється від нашої практики, де досі панують паліативні варіанти передачі майна у формі закріплення на правах оперативного управління або повного господарського відання.

Проект Закону чітко регламентує (Статті 80-83) призначення, види, засади поділу цільових дотацій навчальним закладам з державного бюджету. Дуже важливо, що держава, керуючись принципом соціальної справедливості, надає негромадським навчальним закладам цільову дотацію в формі соціальної стипендії та грошової допомоги студентам, спеціальної стипендії для студентів-інвалідів (Стаття 80, пар. 4; Стаття 153, пар. 1, 2). Держава залишає за собою право підтримати негромадські навчальні заклади (їх частину) також цільовою дотацією на навчальну діяльність, розуміючи при цьому її, як завдання, пов'язані

з освітою студентів, аспірантів і докторантів, вихованням наукових кадрів, утриманням навчальних закладів в цілому (Стаття 80, пар. 1). Пояснюючи принцип розподілу цільових дотацій, зазначаються також обставини, які беруться до уваги додатково як для громадських, так і для негромадських навчальних закладів (Стаття 83). Зокрема, у випадку негромадських навчальних закладів – це дані про кількість студентів, власні викладацькі кадри та про рівень вкладення власних фінансових коштів у розвиток навчального закладу (Стаття 83, пар. 1, п. 1).

Проект Закону (Стаття 84, пар. 1, 2) регламентує розмір вступної оплати, незалежно від її форми – за вступ, реєстрацію, проведену підготовчу роботу з абітурієнтами. Максимальний розмір кожної з цих оплат не може перевищувати п'ять відсотків від середньої, прогнозованої Законом про бюджет, місячної заробітної плати в економіці країни на календарний рік, в якому відбуватиметься виплата зарплати. Зваженою і виправданою є норма, згідно якої (Стаття 85, пар.3) в громадському навчальному закладі кількість студентів, прийнятих на дану спеціальність та які навчаються за рахунок цільової дотації з державного бюджету, повинна становити більше ніж п'ятдесят відсотків усіх студентів, прийнятих на дану спеціальність. Зазначається, що для громадських навчальних закладів спосіб встановлення кількості студентів стаціонарної та нестаціонарної форми навчання певних груп спеціальностей, навчання яким здійснюється за рахунок дотацій, ліміти прийняття на нові спеціальності, визначаються міністром вищої освіти (Стаття 85, пар. 5). Громадські і негромадські навчальні заклади зобов'язані передавати у фонд матеріальної допомоги студентам щонайменше п'ять відсотків доходів від оплати, які призначаються для стипендій студентам за результати в навчанні.

створює дуже гнітючий вплив на розвиток негромадських навчальних закладів, виштовхуючи з них значну (а нерідко і переважну) частину викладачів і фактично закриваючи можливість створення нових закладів цього сектора.

Час роботи викладача окреслюється відповідно до обсягу його завдань і встановлюється таким чином, щоб вони могли бути виконані протягом 30 годин щотижня (Стаття 113, пар.1). Фіксує проект і час завершення трудових відносин, що визначається як кінець навчального року, в якому викладачеві виповнюється повні 70 років (Стаття 110, пар. 2).

Умови оплати праці викладачів регулюються колективною трудовою угодою. Мінімальна заробітна платня асистента не може бути нижчою за середню заробітну плату в народному господарстві, прогнозовану в Законі про бюджет на поточний рік (Стаття 115, пар.1,2). Основна заробітна плата, надбавка за стаж та надбавка за адміністративне керівництво мають виплачуватися викладачу щомісяця авансом (Стаття 115, пар.3).

Щорічна відпустка викладача складає 36 робочих днів (Стаття 117). Прагнучи заохотити викладачів, які ведуть активну наукову роботу, розробники Закону ввели положення, у відповідності до якого викладач, що працює на повну ставку, має право на оплачувану або неоплачувану відпустку терміном в один рік для наукової діяльності чи підвищення кваліфікації (Стаття 120, пар.1). Викладач, що працює над дисертацією рівня нашої кандидатської має право, з урахуванням ступеню готовності цієї роботи, на оплачувану наукову відпустку до 6 місяців. У випадку праці над докторською дисертацією, час такої відпустки не може перевищувати один рік (Стаття 120, пар.2). Нарешті, автори проекту зафіксували і норму, яка відповідає кращій університетській практиці розвинених країн

про те, що штатний викладач, який має звання професора або ступінь доктора наук, має право кожні сім років на оплачувану відпустку для реалізації наукових або мистецьких цілей впродовж одного року (Стаття 120, пар.3).

Окремого розгляду заслуговує запропонована система дисциплінарної відповідальності викладачів. Головною ланкою цієї системи є дисциплінарні комісії. Вони діють в навчальних закладах (перша інстанція) і при міністрі вищої освіти (друга інстанція) (Стаття 125), мають функції накладання дисциплінарних покарань за вчинки, які суперечать обов'язкам викладача або честі викладацької професії (Стаття 122), а також розгляду апеляцій. Дисциплінарні комісії навчальних закладів обираються і самостійно вирішують усі фактичні та юридичні проблеми і не пов'язані з рішеннями інших органів, які застосовують право, за винятком правочинного вироку суду (Стаття 126). Звинувачуваний має право користуватися допомогою власноруч обраного з-поміж викладачів захисника (Стаття 128, пар.1). На правочинне рішення дисциплінарної комісії при міністрі вищої освіти можна подати апеляцію до Апеляційного Суду у Варшаві – Суду праці та соціального страхування – на засадах і в порядку, передбачених Цивільним кодексом (Стаття 128, пар.3).

Лейтмотивом для статей Розділу I "Організація навчання в навчальних закладах" частини IV проекту Закону є прагнення забезпечити певний рівень якості навчання. Це знаходить своє відображення у різних формах. Так, фіксується мінімальний термін для навчання на різних освітніх рівнях (Стаття 143). Визначається, що кількість студентів, прийнятих на стаціонарну форму навчання не може бути нижчою за кількість студентів, прийнятих на нестаціонарну форму навчання (Стаття 145, пар.2), для негромадських навчальних закладів ця пропорція може

складати 150-200 відсотків студентів нестационарних форм від студентів стаціонарної форми (Стаття 208, пар.4).

Дуже прогресивним, на нашу думку, є положення, яке дозволяє часткову реалізацію програми навчання певного навчального закладу в іншому навчальному чи науковому закладі, в своїй країні або за кордоном (Стаття 146, пар.1).

Проект Закону достатньо ґрунтовно розглядає права та обов'язки студентів (Розділ II "Права та обов'язки студентів" частини IV Закону). З найбільш гідних уваги елементів хотілося б відзначити можливість для студента вивчати поза своєю основною спеціальністю довільну кількість спеціальностей чи предметів не тільки в своєму, а й в різних навчальних закладах, якщо він виконує всі обов'язки, пов'язані з ходом навчання на основному факультеті (Стаття 151, пар.1). Значно розширено трактування матеріальної допомоги студентам. Воно може включати соціальні стипендії, спеціальні стипендії для інвалідів, грошову допомогу, стипендії за результатами в навчанні, стипендії міністра за видатні досягнення, житлові стипендії, талони на харчування (Стаття 153, пар.1). Зазначено умови і критерії надання студентам матеріальної допомоги (Статті 154-156). Збережено право для всіх студентів користуватися 50-відсотковою знижкою в оплаті за проїзд громадським транспортом, а також державною залізницею та громадськими міжміськими автобусами (Стаття 158).

Доволі демократично сформульовані положення, що стосуються студентського самоврядування у вищій школі. Студентське самоврядування отримує певні кошти на розвиток своєї статутної діяльності та функціонування своїх органів (Стаття 164). Представники студентського самоврядування в навчальних закладах всієї країни складають Парламент студентів Польської Республіки. Цей орган

наділений правом висловлювати думку і вносити пропозиції в справах, що стосуються загалу студентів, у тому числі оцінювати нормативні акти стосовно студентів. Міністр вищої освіти має представляти проекти таких нормативних актів Парламенту студентів і забезпечувати необхідні фінансові кошти для його функціонування (Стаття 165).

Розуміючи загострене почуття справедливості студентства, його здатність легко включатися в будь-які форми колективного суспільного протесту, автори проекту Закону сформулювали окрему Статтю 168, яка регламентує предмет колективного конфлікту та порядок проведення студентських акцій протесту.

За порушення правил, що діють у навчальному закладі та вчинки, які порушують гідність студента, студенти відповідають перед дисциплінарною комісією або товариським судом студентського самоврядування (Стаття 170). Перелік дисциплінарних покарань, процедури формування та дій дисциплінарних та апеляційних дисциплінарних комісій визначені Статтями 171-182 проекту Закону. Важливо підкреслити, що половину ухваленого складу кожної комісії складають студенти.

Завершуючи коментар слід підкреслити положення (Стаття 189, пар.3,4), яке фіксує, що органи громадського порядку і безпеки можуть вступати на територію навчального закладу тільки за викликом ректора. З власної ініціативи вони можуть це зробити лише у випадку безпосередньої загрози людському життю чи стихійного лиха, терміново повідомляючи про це ректора. Органи громадського порядку і безпеки повинні негайно покинути територію навчального закладу після зникнення причин, які обумовили їх прихід на його територію, чи на вимогу ректора. Саме таке трактування проблем взаємин влади

і академічної спільноти впливає з суті поняття університетської автономії.

Перехідні та прикінцеві положення проекту Закону визначають, що з моменту набрання Законом чинності, державні і недержавні навчальні заклади стають відповідно в юридичному сенсі громадськими і негромадськими (Стаття 203). Надзвичайно важливо, що з цього моменту державна земля, споруди, будинки та нерухоме обладнання, які знаходилися в довічному користуванні вищих навчальних закладів, стають їх власністю (Статті 204,205). Частина викладачів за певних умов може достроково вийти на пенсію (Стаття 212). Для викладачів, які на день набрання Законом чинності працювали в кількох місцях, тимчасово, до закінчення терміну угоди про працю, зберігається право працювати без згоди (Стаття 213). Детально регламентується порядок переходу від одного юридичного стану вищої школи до іншого (Статті 214-223).

В якому стані ми знаходимося, чи стоїмо ми на правильному шляху, чи маємо перспективи росту, може, очевидно, підказати нам наше законодавство про вищу освіту. Так вже трапилося, що відповідного закону ми досі не маємо, але маємо вже третій варіант законопроекту. Зміни змісту цього документу від першого варіанту до третього симптоматичні, власне, значною мірою вказують не лише на еволюцію поглядів складачів проекту, але й на тенденції і перспективи розвитку вищої освіти в Україні.

Перший варіант був дуже консервативний, зроблений тому, що його треба було зробити. Він страждав на дуже великі запозичення з російського закону. Реального руху вперед той варіант не передбачав, фіксував наявний стан речей, фактично ігнорував приватний сектор вищої осві-

ти і надавав явні переваги державному сектору. Значну частину найбільш важливих норм він відносив до компетенції інших правових документів і, насамперед – підзаконних актів, що робило майбутній закон інструментом адміністрування. І все ж цей законопроект був прийнятий Верховною Радою у першому читанні.

Зауваження до вказаного проекту закону, критика і пропозиції з боку громадськості та членів парламенту, помітно більш демократично налаштованих і орієнтованих на інше розуміння ролі цього документа, призвели до суттєвих змін у тексті другого варіанту. Ми вже, нарешті, бачимо визнання приватного вищого навчального закладу як рівноправного учасника освітніх відносин, зняті пропозиції щодо можливості встановлення оплати навчання в межах тієї кількості студентських місць, які фінансуються державою, чіткіше визначається статус вищого навчального закладу і його права, розширені фінансові можливості навчальних закладів. Характер змін такий, що відразу розумієш: ці зміни внесені під тиском законодавця, в дусі вимог часу і більш реалістичної оцінки потреб розвитку вищої школи. Однак, і у другому варіанті законопроекту залишалися невирішеними ряд важливих проблем демократизації управління навчальним закладом, розвитку відносин по лінії навчальний заклад – міністерство, всюди бачимо знайомі посилення на постанови центральних органів управління освітою.

Нарешті, третій варіант проекту закону. Треба сказати, що в ньому є очевидні зрушення на краще в регулюванні освітніх відносин.

По-перше, достатньо суттєво змінена і більш логічною стала структура закону, він очищений (на жаль не до кінця) від загальних декларативних положень; по-друге,

в багатьох випадках детально виписана процедура дій учасників освітніх відносин (стосовно ліцензування, акредитації, виборів у навчальному закладі, т.п.), що зменшує можливості адміністрування. По-третє, ми вже визнаємо автономію навчальних закладів (поки хоча б формально). По-четверте, обмежується термін перебування особи на посаді ректора двома строками. Це важливий показник демократизації освітніх відносин, бо усвідомлення ректором того, що завтра він буде звичайним завідувачем або ж професором кафедри, відчутно впливає на його поведінку, сприяє демократизації управління навчальним закладом.

Правда, і тут ми не можемо втриматися від винятку: законопроектом передбачається, що в окремих випадках за рішенням міністерства ректор може обиратися і на третій термін. Тим самим керівник навчального закладу ставиться в залежність від міністерства і значною мірою зменшується значення цієї норми.

Чи сприятиме прийняття цього документа як закону розвитку вищої освіти в Україні? Очевидно, сприятиме. Адже такого закону у нас сьогодні немає, а наявність його спроможна визначити напрями і темп розвитку освітніх відносин. Нині і цей варіант знаходиться у стадії активної доробки та узгодження. Важливо зберегти вектор розвитку в напрямі постійного удосконалення і збагачення демократичних засад вищої школи.

Університети в Україні: тенденції, перспективи

Зміни, які стають домінантою в сфері вищої освіти в останній час, мають дуже глибокий характер і віддзеркалюють регіональну, національну та місцеву специфіку. Це призводить до активної диверсифікації форм і типів вищої освіти. Разом з тим університет як тип навчального закладу, з його традиціями і можливостями, зберігає провідну роль в системі вищої школи. Незважаючи на ту обставину, що серед самих університетів існує і навіть поглиблюється помітна різниця у структурі і кількості навчальних програм, обсязі та якості наукових досліджень, інших параметрах, загалом вони значно відрізняються від неуніверситетських вищих навчальних закладів.¹⁶

Саме університетський тип навчального закладу створює найбільш сприятливі умови для реалізації принципів *академічної свободи та інституціональної автономії*, які мають фундаментальне значення для збереження та зміцнення репутації вищого навчального закладу, як академічного осередка, здатного вести вільний інтелектуальний пошук і спроможного здійснювати свої творчі, аналітичні та критичні функції в суспільстві. Таке розуміння місії оновленого університету знайшло своє втілення у сформульованій ЮНЕСКО концепції “університету перспективної орієнтації”.¹⁷

---

¹⁶ Castells M. The University System: Engine of Development in the New World Economy. - W. 1991.; Kielmansegg P.G. The University and Democracy. /The Western University on Trial - University of California Press, 1983.

¹⁷ Реформа и развитие высшего образования. Программный документ ЮНЕСКО. — Париж: 1995, с. 48-49.

Наше законодавство і практика зберігають за університетом особливий статус. Вищий навчальний заклад в ранзі університету трактується не тільки як сучасний передовий заклад, з кращим викладацьким складом, з демократичними традиціями, з можливостями підготовки кадрів для інших навчальних закладів. Це також провідний науковий і методичний центр з цілого ряду освітньо-професійних напрямків, сукупність наукових шкіл, це фундаментальна наука та прикладні наукові дослідження, наукові, навчальні, методичні видання. Це престиж, імідж. Система наших вищих навчальних закладів традиційно будувалася таким чином, що, за західними мірками, вагома частка наших інститутів могла бути визнана університетами: як правило, широкий спектр факультетів і спеціальностей, достатня кількість викладачів з докторськими ступенями, обов'язкове вивчення широкого кола гуманітарних дисциплін, фундаментальна професійна підготовка і т.д. І цілком природно, що сьогодні цілий ряд провідних інститутів отримують статус університету.

Разом з тим слід звернути увагу на суперечливість ситуації: з одного боку, традиційний університет означає широку підготовку спеціаліста, забезпеченого не тільки якісними професійними знаннями, але й знаннями гуманітарними – з філософських, економічних, історичних, правових, соціологічних ті інших дисциплін. З іншого боку, існує тенденція раціоналізації, прагматизації, економізації знання за рахунок вилучення з навчального процесу “непотрібного” знання, обмеження підготовки з суто професійної точки зору. Ця тенденція проявляється у вигляді тиску з боку набувачів знання, вже орієнтованих на жорсткі вимоги ринкових відносин, на забезпечення індивідуальної конкурентоспроможності на основі

спеціалізації. Подібна прагматизація як повзуча тенденція характерна для всіх без винятку навчальних закладів і стримує її розвиток лише жорстка політика центрального органу державного управління освітою, орієнтована на обов'язковість певних циклів навчальних дисциплін.

Розглядаючи цю тенденцію з точки зору життєвої практики, ринкових відносин, що розвиваються, ми повинні визнати її позитивний сенс. Адже в прискореному ритмі сьогодення прагматизм виступає ефективним засобом професійного, службового зростання, швидкого покращення добробуту. Класична широка освіченість втрачає на вазі. Чи варто сумувати? Освіченість сьогодні починає виступати як розкіш, як неприпустима розтрата сил і енергії. На це впливає не лише соціальна практика, але й процеси глобалізації у світі. Ми все більше спеціалізуємо наше життя. Неминучість, закономірність цього процесу свідчить не на користь традиційної університетської освіти. Тобто розвиваючи її, ми ніби опираємося об'єктивним закономірностям і шкодимо собі в сьогоденні.

І все ж ми поки що йдемо шляхом розбудови університету. По-перше, ми лише будуємо національну державу, в якій університет історично був виразником національного. По-друге, набувач знання прагне отримати кращу освіту, а вона сьогодні сконцентрована в університетах. Чи не тому, що вона, ця освіта є фундаментальною і широкою, є власне освіченістю? І чи не є це виразом протиріччя сьогоднішнього дня, де, з одного боку, прагматизм, а з іншого боку, вища якість освіти за рахунок освіченості? Намагаючись відійти від категоричних оцінок, ми все ж змушені констатувати, що прагматизація як віяння часу не є оптимальним рішенням, якщо хоча б час від часу піднімати голову і дивитися у перспективу, де окреслюється

силует інформаційного суспільства з його інтелектуальними характеристиками.

Отже, і освіченість, і класичний університет є і будуть потрібні суспільству. Національне історичне походження університету не має стати на серйозній перешкоді розвитку глобалізаційних процесів у вищій освіті східноєвропейського регіону. Сьогодні університетська форма обслуговує не стільки національну державу, скільки освіту. Всесвітньо відомі університети стають, зрозуміло, все більш і більш інтернаціоналізованими, скидаючи у процесі розвитку національну уніформу. І це не зменшує, а підвищує їх роль і значення університетських форм навчання. Глобалізація колосально розширює можливості розвитку університетів. А витрати часу, коштів, зусиль на надбання освіченості, на “непрофілюючі” дисципліни не є марнотратством, бо освіченість є ефективним засобом посилення потенціалу професійного знання і міцним підґрунтям післядипломної освіти, створює реальні можливості швидкої зміни професійних напрямків індивідуальної підготовки, життєвої адаптації. Університети сьогодні скрізь користуються більшим авторитетом, ніж інші типи вищих навчальних закладів, адже вони забезпечують своїм випускникам кращі можливості працевлаштування, кращі заробітки і кращі перспективи.

Одним із шляхів забезпечення якості української вищої освіти є законодавче встановлення таких ознак університету, які б виразно свідчили про його переваги у навчальному, науковому, методичному плані, якісно більш високий рівень організаційного самоврядування, визнання як навчального і наукового центру. Тобто мова йде про вироблення сукупності вимог і стимулів, яка б реально окреслювала набуття університетського статусу як мету, що насправді є не формальним актом, а відкриває цілком

нові інституціональні, фінансові, міжнародні можливості.

В проекті Закону України про вищу освіту це певною мірою є, але не на операційному рівні, за допомогою якого ми могли б чітко визначити, чи заслуговує той чи інший заклад на звання університету. Така система кваліфікаційних вимог і певних процедур верифікації дала б поштовх до підвищення рівня освіти у навчальних закладах, у тому числі і в університетах, які можуть втратити свій статус, не витримавши вимог.

Не можна забувати, що система вищих навчальних закладів України складається сьогодні з державного і приватного сектору, причому останній вже є досить вагомим. І якщо питання матеріально-технічної бази, інформаційного забезпечення, викладацького складу – це справа самого приватного закладу та його засновників, то якість навчання в приватному секторі вищої освіти – це і суспільна справа. Не можна до цього сектора ставитися як до чужого, і суспільству доведеться пожинати плоди негативного ставлення до приватної вищої школи, хоча насамперед це стосуватиметься десятків тисяч самих набувачів знання. Приватні навчальні заклади України дуже різняться за якістю освіти. Хотілося б підкреслити, що є вищі школи досить високого рівня, які впритул наблизилися, а деякі досягли університетського рівня.

Сьогодні мова має йти про те, що існує об'єктивна необхідність державного стимулювання якості освіти в приватному навчальному закладі, почасти тиском – для очевидних аутсайдерів, що не витримують елементарних нормативних вимог, і переважно підтримкою – для тих закладів, які прагнуть зайняти достойне місце серед інших в Україні, про що можуть свідчити як певні успіхи, так і постійні зусилля, спрямовані на стабілізацію поло-

ження в цей непростий для всіх час. Державна підтримка могла б гарантуватися тим приватним вищим школам, які мають достатньо високі показники якості навчання, динамічно розвиваються, систематично розширюють спектр навчальних програм, що пропонуються, мають сталий контингент абітурієнтів і конкурсну ситуацію при вступі, ведуть наукові дослідження, широко видавничу діяльність. Наші західні сусіди – поляки вже передбачають в своєму законодавстві таку підтримку. У нас для забезпечення реальної підтримки якісної освіти в приватному навчальному закладі подібної декларації було б недостатньо. В нашому випадку іноді і чітка правова вказівка на необхідність реагування на цілком конкретний факт не означає обов'язкової управлінської реакції. І все ж в проєкті нашого закону дуже доцільно було б чітко окреслити умови, за яких держава надає ту чи іншу підтримку навчальному закладу, його студентам. В основі стимулювання закладу повинно лежати ясне розуміння мети - постійне підвищення загального рівня вищої освіти в країні.

Для стимулювання якості вищої освіти в суспільстві доцільно було б значно повніше використати фактор автономізації вищих навчальних закладів. Реально оцінюючи прагнення навчальних закладів до автономії, варто було б на ділі диференціювати рівень автономії в залежності від рівня якості освіти, яку дає заклад. Якщо він забезпечує чітко визначені параметри, що фіксують високий рівень освіти, то автоматично має привілей автономії. Якщо рівень освіти низький, то, можливо, за аналогом банкрутства підприємства, центральний орган управління освітою тимчасово повністю переймає управління закладом на себе, здійснюючи реорганізацію його управління. Ті навчальні заклади, які забезпечують серед-

ній рівень підготовки, потребують більшого контролю, ніж кращі. В цілому щось подібне у нас існує, але без чітко означених показників, параметрів, процедур, тобто без правил. А ефект правил полягає в тому, що кожен знає, що він матиме, якщо досягне того чи іншого результату, яким чином це має бути зроблено, де він буде, якщо не виконає визначеного.

Реалії сьогодення такі, що виключають надії на позитивний результат для навчального закладу, який обере пасивну тактику, сподіваючись, що загальний процес реформування вищої освіти призведе до оновлення власного закладу. Лише той навчальний заклад, який візьме на себе ініціативу, зуміє синтезувати прагнення набувача знань – студента та потреби суспільства, знайде ресурси і можливості трансформувати існуючу систему навчання, різко вирветься вперед у рейтингу, в іміджі, забезпечить собі високу якість абітурієнта, викладача і кінцевого результату. Але це дуже велика інтелектуальна та організаційна робота, це інший рівень самосвідомості студента і викладача, високий рівень самовіддачі і “самонавантаження”. Піти на таку перебудову і не справитися – це фактично розвал навчального процесу, крах закладу або ж його “важке поранення”. Тому, навіть розуміючи, які переваги дає така перебудова, мало хто ризикує. Мобільний, відносно невеликий, з ретельно підібраним викладацьким складом, добре технічно і матеріально оснащений, відкритий для освітніх інновацій приватний навчальний заклад є саме тим об’єктом, де такий якісний перехід може з успіхом відбутися. Реалізація подібної моделі збагатилася б сукупний досвід української вищої освіти, прислужилася розвитку навчальних закладів державного сектора.

Варто взяти до уваги, що законодавче регулювання проблем вищої освіти насправді лише починається відповідним проектом закону. В ситуації нестабільності та динамічності суспільного життя подальший розвиток подій бачиться таким: після прийняття закону, який за будь-яких умов не може бути досконалим, бо він перший, починається робота над його вдосконаленням. Головним орієнтиром повинно стати підвищення якості освіти, що виступає інтегральним показником. Паралельно аналізується ефективність дії прийнятого закону. Врешті, закон доповнюється, змінюється, працюючи на освіту. Тільки таким чином можна застерігтися від застою, від втрати освітою свого соціального статусу.

Чи погано, що ми відстаємо від своїх західних сусідів в реформуванні освіти (бо порівняння законодавства і соціальної практики в цілому свідчить про відставання), чи, може, навпаки, ми можемо, аналізуючи дії сусіда, не потрапляти в більшість подібних ситуацій? Звичайно, досвід інших, якщо його уважно вивчати, допомагає вирішенню своїх власних проблем. Але всяке відставання від інших, — це потенційне відставання економіки, науки, техніки, культури. Значить, головне — намагатися, виходячи з своїх проблем і враховуючи уроки діяльності сусіда, створювати оптимальні умови для активізації суб'єктів освітніх відносин.

Отже, нам потрібна вища освіта, яка б гарантувала конкурентоспроможність спільноти і особистості на тлі глобалізації соціальних процесів у світі. Це водночас означає, що нам потрібна освіта, яка б забезпечувала свій саморозвиток на тривалий час. Але освіта не може функціонувати ізольовано і залежить від економічних, соціокультурних і політичних умов суспільного життя. Умови

сьогодні невідповідні, тобто їх потрібно створювати, реформуєчи водночас систему освіти за тими вимогами, які сьогодні у світі вже очевидні – раціональність, оптимальність з точки зору світових досягнень, неперервність і системний підхід з урахуванням швидкоплинного розвитку суспільства, міжнародної спільноти, постійної зміни акцентів у суспільних відносинах, розвитку інформаційної бази людства, а також інтересів особистості, ефективність – з точки зору реального впливу на соціальні процеси.

Література

1. Cameron D. Beyond the Market and the State: How Can We Do Better? // The New Era of Global Competition: State Policy and Market Power/ London, McQueens University Press, 1991.
  2. Castells M. The University System: Engine of Development in the New World Economy. – W. 1991.
  3. Glenn P.A. Information Technology in a Global Economy. / Computational economics. – Dordrecht, 1993, vol.6, №2.
  4. Kielmansegg P.G. The University and Democracy. /The Western University on Trial – University of California Press, 1983.
  5. Priorities and Strategies for Education: A World Bank Review. – W. 1995.
  6. The State In A Changing World. World Development Report 1997. World Bank, Washington, D.C.
-
1. Алферов Ю.С. Совет Европы и образование. //Педагогика. М., 1998, №7.
  2. Вульфсон Б.Л. Западноевропейское образовательное пространство XXI века: прогностические модели//Педагогика. М., 1994, №2.
  3. Вульфсон Б.Л. Стратегия развития образования на Западе на пороге XXI века. –М.: Изд-во УРАО, 1999.
  4. Герасіна Л.М., Ятченко А.Д. Вища школа: реформування в демократичному суспільстві. – Харків: Акта, 1998.
  5. Завадская Л.Н. Механизм реализации права/РАН. Институт государства и права. – М.: Наука, 1992;
  6. Корнаи Я. Личная свобода и реформа социалистической экономики// Экономика и математические методы. -1989. - Т. XXV, вып.3, 4.

7. Лившиц Р.З. О легитимности закона// Теория права: новые идеи/ Институт государства и права РАН., М.: 1995. Вып. 4.
8. Луговий В.І. Управління освітою. –К.: Вид-во УАДУ, 1997.
9. Нерсисянц В.С. Философия права. – М.: Изд. группа ИНФРА–М – НОРМА, 1997.
10. Нерсисянц В.С. Наш путь к праву: от социализма к цивилизму. М.: Рос. право, 1992.
11. Образование: сокрытое сокровище. Доклад международной комиссии по образованию для XXI века.ЮНЕСКО. – Париж: 1997.
12. Общеввропейский процесс и гуманитарная Европа. Роль университетов. – М., 1995.
13. Освіта України у перехідний період. Дискусійна доповідь до семінару “Стратегії розвитку освіти в Україні”. – К. Міжнародний фонд “Відродження”, 1997.
14. Послання Президента України до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2000 році. К.: Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України. 2001.
15. Приватная высшая школа в объективе времени: украинский вариант. /Под общей редакцией В.И. Астаховой. – Харьков, 2000.
16. Реформа и развитие высшего образования. Программный документ ЮНЕСКО. — Париж: 1995.
17. Реформы образования в современном мире: глобальные и региональные тенденции. – М., 1995.
18. Стетар Дж. Оновлення та реформа вищої освіти: приватна вища освіта в Україні у 1991-1996 рр. = Higher Education Innovation and Reform: Ukrainian Private Higher Education 1991-1996. – К., 1996.
19. Сучасні системи вищої освіти: порівняння для України/ За заг. ред. В.Зубка. –К.: Видавничий дім “KM Academia”, 1997.

20. Тенденции, проблемы и новые законы в высшем образовании// Высшее образование в Европе, Т. 19, №1, – М., 1994.
21. Тихонов А. Н. Образование и информатика на пороге XXI века// Международное сотрудничество, 1996, №2.
22. Тэйт А. От отечественной к международной организации: открытый университет, Соединенное Королевство и Европа// Высшее образование в Европе, Т. 19., №2. – М., 1994.
23. Управление современным образованием: социальные и экономические аспекты/ А.Н.Тихонов, А.Е.Абрамешин, Т.П.Воронина, А.Д.Иванников, О.П.Молчанова; Под ред. А.Н.Тихонова. – М.:Вита-Пресс, 1998.
24. Фініков Т.В. До законодавства про вищу освіту Польщі, Росії, України, Чехії: ситуація та міркування. –К.: Таксон, 2000.
25. Фініков Т.В. Фактор освіти в міжнародній економіці// Україна у світовому економічному просторі. – К.: Таксон, 2000.
26. Шереги Ф.Э., Харчева В.Г., Сериков В.В. Социология образования: прикладной аспект. –М.: Юристъ, 1997.

Проект Закону "Про вищі навчальні заклади"

Частина I

Система вищих навчальних закладів

Розділ 1

Загальні положення

Ст. 1

1. Закон про вищу школу, далі "Закон", стосується громадських і негромадських навчальних закладів.

2. Закон не стосується навчальних закладів і вищих духовних семінарій, які керуються Католицькою Церквою, за винятком Люблінського Католицького Університету, а також навчальних закладів і вищих духовних семінарій, які керуються іншими церквами і віросповіданнями, крім випадків, обумовлених постановами чи умовами між Урядом і відповідними органами Католицької Церкви чи відповідними органами інших церков і віросповідань, з застереженням, що його передбачає параграф 3.

3. Католицька Церква чи інші церкви і віросповідання можуть як юридичні особи створювати професійні навчальні заклади в порядку, встановленому ст. 13-15 закону.

Ст. 2

1. Вищі навчальні заклади є невід'ємною частиною народної системи освіти і науки.

2. Вищі навчальні заклади організовуються і діють на підставі свободи навчання, свободи наукових досліджень, а також свободи мистецької творчості.

3. Вищий навчальний заклад є автономним. Органи урядової адміністрації або територіального самоврядування можуть приймати рішення, що стосуються вищого навчального закладу тільки у випадках, передбачених законом.

4. Викладачі, студенти, а також працівники, які не є викладачами, становлять освітню спільноту.

5. Освітня спільнота в громадському навчальному закладі має самоврядування, керується демократично обраними колегіальними і одноосібними органами.

Ст. 3

1. Міністр вищої освіти визначає та здійснює політику держави в галузі вищої освіти, а також здійснює нагляд за вищими навчальними закладами, з застереженням, що його передбачає пар.2

2. Нагляд за військовими навчальними закладами здійснює міністр оборони, а за навчальними закладами державних служб – міністр внутрішніх справ.

3. Міністр вищої освіти, у визначених законом обсягах та формах, виділяє громадським вищим навчальним закладам кошти, необхідні для виконання їх завдань, а також може надавати допомогу негромадським навчальним закладам.

Ст. 4

Устрій та всі засади функціонування вищого навчального закладу визначаються його статутом.

Ст. 5

Вищий навчальний заклад є правоздатним.

Ст. 6

1. Завданнями вищого навчального закладу є зокрема:

- 1) навчання студентів в обсязі даної галузі науки і мистецтва, а також їх підготовка до виконання визначених професій; до завдань університетських та академічних навчальних закладів також належать здійснення наукових досліджень та підготовка студентів до самостійної наукової праці,
- 2) навчання з метою розширення загальних і спеціальних знань осіб, які мають професійні ступені,
- 3) розвиток і поширення народної культури і технічного прогресу, а також співпраця в поширенні знань в суспільстві, виховання студентів у дусі шанування прав людини, патріотизму, демократії і відповідальності за долю суспільства і держави,

- 4) накопичення і доступність бібліотечних і інформаційних зібрань на засадах, окреслених у статуті,
- 5) створення умов для фізичного розвитку студентів.

2. До завдань військового вищого навчального закладу також може належати навчання студентів, які не є професійними військовими або не мають наміру стати професійними військовими.

3. До завдань вищих навчальних закладів державних служб також належать охорона безпеки та громадського порядку, охорона державного кордону, контроль за порядком пересікання державного кордону та протипожежна охорона.

4. До завдань вищого медичного навчального закладу або базового організаційного підрозділу іншого вищого навчального закладу, що діє у сфері медичних або ветеринарних наук, також може належати участь у здійсненні медичного або ветеринарного догляду у визначених законом обсягах та формах.

5. Завданням професійного навчального закладу може бути проведення наукових досліджень, а також запровадження нових розв'язань і винаходів.

6. У вищому навчальному закладі може проводитись навчання ліценційне чи інженерне та магістерське, цілісне чи поетапне, а також навчання на спеціальних курсах, навчання в аспірантурі та докторантурі.

7. Навчання в аспірантурі та докторантурі можуть провадити лише ті організаційні підрозділи вищого навчального закладу, які є уповноваженими до надання наукового ступеня доктора наук

Ст. 7

1. Вищий навчальний заклад має право на:

- 1) встановлення критеріїв вступу на навчання,
- 2) перевірку знань і вмінь студентів,
- 3) видання дипломів, що підтверджують отримання ступеня ліценціата, інженера, магістра чи рівнозначних, а також свідоцтв про закінчення навчання в аспірантурі і на спеціальних курсах.

2. Підрозділи вищого навчального закладу можуть надавати науковий ступінь кандидата наук і доктора наук, а також клопотатись про на-

дання вченого звання професор на засадах, визначених окремими правилами.

Ст. 8

1. Почесним вченим званням є звання доктора honoris causa.
2. Звання доктора honoris causa може надаватися особам, що мають видатні досягнення у сфері науки чи культури або в інший галузі, корисній для народу або людства.
3. Вчене звання доктора honoris causa надає Вчена Рада вищого університетського або академічного навчального закладу на клопотання свого організаційного підрозділу, уповноваженого надавати науковий ступінь доктора наук.
4. Конкретні умови надання звання доктора honoris causa та порядок дій в цих справах, зміст диплома, знаки розрізнення та церемонію їх вручення визначаються статутом вищого університетського або академічного навчального закладу.

Ст. 9

Ректор вищого університетського або академічного навчального закладу має право на титул «магніфіценція» та традиційний ректорський одяг.

Ст. 10

Терміни, що використовуються в даному законі, слід розуміти наступним чином:

- 1) «вищий навчальний заклад» – організаційний підрозділ вищої школи (університетський, академічний про професійний заклад), який виконує завдання, що про них йдеться в Ст. 6,
- 2) «громадський навчальний заклад» – вищий навчальний заклад, створений на основі закону чи розпорядження Ради Міністрів, в якому освіта є загально доступною на умовах, визначених законом,
- 3) «негромадський навчальний заклад» – вищий навчальний заклад, створений засновником на основі дозволу компетентного міністра,

- 4) «університетський навчальний заклад» – вищий навчальний заклад, в якому працюють на основі призначень на посади щонайменше 60 викладачів, котрі мають вчене звання, і в якому щонайменше половина основних організаційних підрозділів має повноваження надавати науковий ступінь доктора наук, а стосовно вищих мистецьких шкіл – навчальний заклад, в якому працюють щонайменше 20 викладачів, які мають вчене звання,
- 5) «академічний навчальний заклад» – вищий навчальний заклад, який надає магістерську освіту, де принаймні один організаційний підрозділ має повноваження надавати ступінь кандидата наук,
- 6) «професійний навчальний заклад» – вищий навчальний заклад, який не відповідає вимогам, що про них йдеться в пар.5,
- 7) «військовий навчальний заклад» – вищий навчальний заклад, що навчає студентів, які є професійними військовими або прагнуть стати професійними військовими
- 8) «навчальний заклад державних служб» – вищий навчальний заклад, який готує державних службовців, що про них йдеться в пар. 16,
- 9) «ректор» – ректор-комендант навчального закладу державних служб
- 10) «факультет» – факультет або інший базовий підрозділ, що навчає принаймні одній спеціальності,
- 11) «вища освіта» – ліценційна, інженерна чи магістерська освіта, яка закінчується отриманням ступеня ліценціата, інженера чи магістра, або рівнозначних ступенів,
- 12) «стаціонарне навчання» – навчання, яке полягає в реалізації усієї програми освіти у формі занять, що вимагають безпосередньої участі викладачів і студентів,
- 13) «нестационарне навчання» – навчання, яке полягає в реалізації тієї самої програми в інших формах, ніж визначені в п.12,

- 14) «випускник» – особа, яка закінчила вищу освіту і отримала ступінь ліценціата чи магістра або рівнозначний ступінь, підтверджений відповідним дипломом,
- 15) «основне місце роботи» – заклад, де викладач працює на основі призначення на посаду, а стосовно викладача, в тому числі також і до викладача пенсіонера, який працює виключно на підставі умови про працю – вказане ним місце роботи, де він працює на повній ставці; стосовно професійних військових та державних співробітників – навчальні заклади, що про них йдеться в пар. 7 та 8 і в які вони отримали призначення або займають службову посаду на підставі окремих правил,
- 16) «державний співробітник» – співробітник поліції, служби державної безпеки, державної пожежної охорони та прикордонної служби,
- 17) «наука та наукові дослідження» – маються на увазі також мистецтво та творча діяльність.

Розділ 2

Створення і ліквідація вищого навчального закладу

Ст. 11

1. Створення, ліквідація і зміна назви громадського навчального закладу, а також його об'єднання з іншим громадським навчальним закладом відбувається законним шляхом, після виконання вимог, визначених в даному законі, з застереженням у пар. 2. Крім того, ліквідація громадського навчального закладу, зміна його назви та об'єднання з іншим громадським навчальним закладом вимагають консультацій з Вченою Радою або вченими радами навчального закладу, що його стосуються дані дії.

2. Створення, ліквідація і зміна назви громадського професійного навчального закладу, а також його об'єднання з іншим громадським професійним навчальним закладом відбувається розпорядженням Ради Міністрів, після виконання вимог, визначених в даному законі.

3. Створення, переформування, ліквідація і об'єднання громадського професійного навчального закладу відбувається за клопотанням:

- 1) компетентного міністра,
- 2) міністра внутрішніх справ або міністра оборони в порозумінні з міністром вищої освіти,
- 3) сейму воєводства, в порозумінні з міністром вищої освіти.

4. Під об'єднанням громадських навчальних закладів, що про нього йдеться в пар. 1-3, розуміється також включення громадського навчального закладу до іншого навчального закладу.

5. Вищий навчальний заклад, що, в результаті створення нового базового організаційного підрозділу, перестав відповідати вимогам, що про них йдеться в Ст. 10, пар. 4, зберігає статус університетського закладу протягом трьох років. Невиконання вищезгаданих вимог протягом трьох років спричиняє втрату статусу університетського навчального закладу.

Ст. 12

1. Юридичний акт про створення громадського навчального закладу визначає його назву, розташування, загальний напрямок діяльності та суб'єкт, що забезпечить даний заклад нерухомістю.

2. Першого ректора громадського навчального закладу призначає на один рік міністр вищої освіти.

3. Перший статут громадського навчального закладу надає на рік міністр вищої освіти.

4. Положення пар. 1-3 застосовуються відповідно до об'єднання громадського навчального закладу з іншим громадським навчальним закладом.

5. Вищезгадані правила не стосуються навчальних закладів державних служб.

Ст. 13

1. Негромадський навчальний заклад може створити фізична особа чи юридична особа, за винятком державної чи комунальної юридичної особи, далі "засновник", на основі дозволу, виданого міністром вищої освіти.

2. Негромадський навчальний заклад не може бути створений з майна держави або територіального органу самоврядування.

3. Негромадський навчальний заклад створюється як навчальний заклад, який проводить навчання ліценційні чи інженерські.

4. Міністр вищої освіти, видаючи дозвіл, про який йдеться в пар. 1, враховує інтереси системи вищих навчальних закладів, а також забезпечення засновником умов правильної реалізації завдань навчального закладу, про які йдеться в Ст.6 пар. 1.

5. В дозволі, про який йдеться в пар. 1, визначається засновник негромадського навчального закладу, його назва, розташування, сфера діяльності та напрямки навчання, а також мінімальна величина і рід майнових засобів, які мають бути призначені на його створення і термін їх передачі навчальному закладу. В дозволі визначається також термін його дії.

6. Міністр вищої освіти визначає, шляхом розпорядження, умови, які повинен виконувати засновник, а також яким повинна відповідати заява про видання дозволу на створення негромадського навчального закладу, а також спосіб та розміри оплати коштів експертизи, що про неї йдеться в Ст. 36, пар. 4, п. 1, визначаючи зокрема

1) вимоги стосовно фізичної або юридичної особи у сфері її попередньої діяльності, в тому числі діяльності в галузі освіти, якщо вона здійснювала подібну діяльність,

2) документи, що їх повинна представити юридична або фізична особа, в тому числі стосовно фізичної особи: витяг з посвідчення особи, свідоцтво про відсутність судимості; стосовно юридичної особи: витяг з реєстру або інший документ, що визначає статус юридичної особи, рід та сферу діяльності юридичної особи, а також органи, уповноважені її представляти.

3) перелік документів, які слід додати до заяви, в тому числі навчальний план та загальні програми навчання, штатний розклад та заяви викладачів про прийом на працю, зобов'язання передати навчальному закладу, що створюється, майнові засоби разом з документами, що підтверджують фінансовий стан засновника, документи, що підтверджують наявність у засновника матеріальної бази, яка дозволяє провадження закладом навчального процесу, проект статуту закладу.

7. Оплата, що про неї йдеться в пар.6, надходить на спеціальний банківський рахунок спеціального комітету при міністрі вищої освіти з метою покриття коштів експертизи.

8. Після отримання дозволу, що про нього йдеться в пар. 1, засновник подає у формі нотаріального акту засвідчення бажання про заснування негромадського навчального закладу, далі "акт заснування". Акт заснування визначає зокрема: засновника, назву, розташування і сферу діяльності навчального закладу, мінімальну величину майна, призначеного на створення навчального закладу і термін його передачі, а також спосіб подальшого фінансування закладу.

Ст. 14

1. Негромадський навчальний заклад отримує юридичний статус з моменту занесення до реєстру негромадських навчальних закладів, котрий ведеться міністром вищої освіти.

2. Міністр вищої освіти відмовляє в занесенні негромадського навчального закладу до реєстру, якщо наданий йому акт заснування чи статут, наданий засновником, не відповідає положенням закону чи наданому дозволу.

3. Спосіб ведення реєстру, про який йдеться в пар. 1, визначає розпорядженням міністр юстиції, узгоджуючи з міністром вищої освіти, зокрема беручи до уваги дані, які повинна містити заява про занесення негромадського навчального закладу до реєстру, в тому числі тип документів, які засновник повинен додати до заяви, зміст рубрик реєстру, правила занесення нових даних до реєстру і вилучення з нього старих, умови виключення навчального закладу з реєстру, а також правила надання доступу до реєстру.

Ст. 15

1. Перший статут негромадського навчального закладу надає терміном на один рік його засновник.

2. Першого ректора негромадського навчального закладу призначає на один рік міністр вищої освіти за пропозицією засновника навчального закладу.

3. Негромадський навчальний заклад може отримати право проводити магістерську освіту способом, після виконання вимог, зазначених

в Ст. 29, пар. 1, п. 1 закону. Параграф 1 Ст. 13 застосовується відповідно.

Ст. 16

Положення Ст.13-15 застосовуються відповідно при об'єднанні негромадського навчального закладу з іншим негромадським навчальним закладом, а також при зміні його засновника.

Ст. 17

1. Засновник може ліквідувати негромадський навчальний заклад за згодою міністра вищої освіти, який при прийнятті рішення в цій справі враховує інтереси вищої школи, а також можливість продовження навчання студентами ліквідованого закладу.

2. Спосіб виконання функцій засновника в разі його відмови або смерті – коли засновник є фізичною особою чи припинення його діяльності – коли він є юридичною особою, визначається статутом негромадського навчального закладу.

3. Негромадський навчальний заклад ліквідується після втрати чинності дозволом, що про нього йдеться в Ст. 13, пар. 1.

Ст. 18

1. Спосіб ліквідації негромадського навчального закладу в межах, не передбачених законом, визначає його статут.

2. У випадку ліквідації негромадського навчального закладу його майно розподіляється згідно статуту, після попереднього задоволення претензій студентів, працівників і третіх осіб.

Ст. 19

Видача або відмова у видачі дозволу на створення або об'єднання негромадського навчального закладу, ухвалення або відмова ухвалити його статут, занесення або відмова занести до реєстру, тимчасове припинення діяльності негромадського навчального закладу або його ліквідація відбуваються шляхом адміністративного рішення.

Ст. 20

1. Університетський та академічний навчальний заклад, може створити в іншому місті окремих факультет чи філію, яка має щонайменше

два факультети, після виконання вимог, визначених розпорядженням, що про нього йдеться в Ст. 29, пар. 1, п. 6.

2. Базовий організаційний підрозділ університетського та академічного навчального закладу, що має право надавати науковий ступінь доктора, може провадити навчання в рамках своєї учбової програми в навчальних центрах, створених в інших містах.

3. Рішення Вченої ради університетського навчального закладу про створення підрозділів, що про них йдеться в пар. 1, з застереженням у пар.4, набирає чинності в момент, визначений в самому рішенні, а рішення Вченої ради академічного навчального закладу набирає чинності в день його затвердження міністром вищої освіти або через два місяці після з моменту його подання, якщо протягом цього періоду міністр не відмовив в її затвердженні.

4. Рішення Вченої Ради навчального закладу державних служб про створення підрозділів, що про них йдеться в пар. 1, набирає чинності в день її затвердження міністром внутрішніх справ за домовленістю з міністром вищої освіти.

5. Університетський та академічний навчальний заклад можуть створювати за кордоном факультет або філію, після отримання дозволу міністра закордонних справ та міністра вищої освіти.

6. Іноземні навчальні заклади можуть створювати філії на території Польщі після отримання згоди міністра вищої освіти.

Ст. 21

Професійні навчальні заклади співробітничать з університетськими та академічними навчальними закладами, зокрема шляхом укладення угод, що стосуються забезпечення високого рівня навчання основним предметам та наукового розвитку співробітників.

Ст. 22

1. Вища школа може створювати підрозділи з іншими навчальними закладами та іншими суб'єктами, зокрема з науковими організаціями, в тому числі і закордонними.

2. Створення підрозділу, що про нього йдеться в пар. 1, вимагає дозволу міністра вищої освіти

3. Організацію, спосіб функціонування і фінансування спільного підрозділу, а також засади видання спільних дипломів про закінчення

навчання і свідоцтв про закінчення інших форм освіти, визначається угодою про створення спільного підрозділу.

Ст. 23

1. Вищі навчальні заклади можуть створювати союзи вищих навчальних закладів або вступати до таких союзів, метою яких є виконання спільних завдань, зокрема тих, що про них йдеться в Ст.6.

2. Союз вищих навчальних закладів є правоздатним.

3. Створення союзу навчальних закладів, з застереженням у пар.4, відбувається шляхом одностайного ухвалення Вченою Радою навчального закладу рішення про створення союзу, в якому визначаються учасники союзу, його завдання та складові майна, що його учасники союзу передають в його власність з метою виконання його завдань.

4. Створення союзу негромадських навчальних закладів вимагає дозволу міністра вищої освіти. Положення Ст. 13. Застосовуються відповідно.

5. Рішення, що про нього йдеться в пар. 3, визначає учасників, назву, устрій, засади функціонування та фінансування союзу навчальних закладів і, водночас, визначає рамки застосування до зв'язку положень даного закону. Положення Ст. 12, пар. 1-3, та Ст. 45, пар. 2, застосовуються відповідно.

6. Перетворення союзу громадських вищих навчальних закладів у громадський навчальний заклад відбувається у спосіб, визначений в ст.11.

Ст. 24

Міністр вищої освіти публікує в урядовій газеті, що її видає міністерство, перелік вищих навчальних закладів та їх союзів, повідомлення про створення та ліквідацію негромадських навчальних закладів, а також інформацію про тимчасове припинення права вищого навчального закладу провадити навчання.

Розділ 3

Нагляд за вищими навчальними закладами

Ст. 25

1. Міністр вищої освіти здійснює нагляд за відповідністю дій закладів положенням закону і статуту та змістові виданого дозволу на відкриття негромадського навчального закладу, а також за доцільністю витрачення громадських коштів. В зв'язку з цим міністр вищої освіти може вимагати від органів навчальних закладів і засновника інформацію і пояснення.

2. Міністр вищої освіти відхиляє постанову Вченої Ради чи рішення ректора вищої школи, за винятком адміністративного рішення, прийнятого щодо індивідуальної справи, у випадку ствердження її невідповідності положенням закону чи статуту вищої школи, не пізніше ніж протягом двох місяців від отримання постанови чи рішення. На рішення міністра подається скарга до Верховного адміністративного суду протягом 30 днів з дня його вручення. Положення про оскарження в адміністративному суді рішень стосовно індивідуальних справ у сфері державної адміністрації стосуються відповідно.

3. Якщо негромадський навчальний заклад чи його засновник ведуть діяльність, яка суперечить положенням закону, статуту чи дозволу на створення навчального закладу, міністр вищої освіти може скасувати виданий дозвіл і наказати ліквідувати навчальний заклад.

4. Наказ про ліквідацію навчального закладу міністр вручає безпосередньо його засновнику. З дня, визначеного в постанові, навчальний заклад викреслюється з реєстру, про який йдеться в Ст.14, пар. 1.

5. У випадку ствердження, що негромадський навчальний заклад було створено невідповідно до положень даного закону або навчальний заклад створив підрозділ в іншому місті невідповідно до цих положень, міністр вищої освіти забороняє діяльність навчального закладу або видає наказ про ліквідацію підрозділу.

6. Громадські теологічні навчальні заклади і теологічні факультети інших громадських навчальних закладів також перебувають під наглядом відповідних церковних властей та віросповідань в обсязі, передбаченому їх статутом.

7. Міністр вищої освіти, після ознайомлення з думкою ректора і Вченої Ради громадського навчального закладу, може накласти на нього, шляхом адміністративного розпорядження, обов'язок виконання визначеного завдання в галузі навчання чи освіти наукових кадрів, забезпечуючи відповідні засоби для його виконання.

8. Положення пар. 2-7 відповідно застосовуються до союзу навчальних закладів.

Ст. 26

1. Перевірка діяльності вищого навчального закладу включає в себе зокрема перевірку відповідності діяльності її керівництва правовим нормам та положенням статуту, а також отриманим правам, у випадку з негромадським навчальним закладам - змісту дозволу на його створення, а також перевірку правильності та доцільності витрачання громадських коштів. Об'єктом перевірки також може бути стеження за ходом та умовами здійснення учбового процесу.

2. Особи, що здійснюють перевірку, мають право звертатися до документів, що входять у сферу контролю, в тому числі особистих справ співробітників та студентів, копіювати необхідні їм документи, опитувати свідків та перевіряти особу співробітників вищого навчального закладу. Особи, які перевіряються, зобов'язані надавати всі документи і давати пояснення стосовно справ, що перевіряються. Перевірка може здійснюватися без попередження. Особи, що здійснюють перевірку, зобов'язані мати при собі службові посвідчення та документ про уповноваження.

3. Після закінчення перевірки складається протокол і вручається навчальному закладу. Навчальний заклад може висловити зауваження щодо висновків, що їх містить протокол.

Ст. 27

1. Міністр вищої освіти може виступити перед Вченою Радою громадського навчального закладу чи до визначеного в статуті органу негромадського навчального закладу з клопотанням про відкликання ректора з посади, у випадку констатації серйозних порушень положень закону чи статуту. Цей орган, висловивши свою думку щодо клопотання, передає його органу, що має право зняти ректора з посади.

2. Клопотання про відкликання розглядаються протягом 30 днів від їх подання.

3. До часу розгляду клопотання про відкликання ректора, міністр вищої освіти може тимчасово припинити виконання ректором його обов'язків.

Ст. 28

Міністр вищої освіти наглядає і координує співпрацю навчальних закладів з закордонними партнерами, яка проводиться в рамках міжнародних умов, що їх укладає Республіка Польща. Міністр надає фінансові кошти, що є необхідними для виконання тих завдань, які вищі навчальні заклади мають виконувати згідно з положеннями вищезгаданих умов.

Ст. 29

1. Міністр вищої освіти, в порозумінні з міністрами, що відповідають за: охорону здоров'я, культуру та національну спадщину, транспорт та морське господарство, внутрішні справи, а також з міністром оборони, визначає шляхом постанови:

- 1) умови надання вищої освіти,
- 2) назви спеціальностей навчання у вищих навчальних закладах,
- 3) стандарти навчання для окремих спеціальностей у вищих навчальних закладах,
- 4) стандарти навчання викладачів,
- 5) умови надання вищим навчальним закладам назв «університет», «політехнічний інститут», «академія» та «вища школа»,
- 6) конкретні умови створення філії, факультету або навчального центру в іншому місті.

2. Вчена Рада університетського навчального закладу, отримавши дозвіл Головної Акредитаційної Ради, може почати навчання спеціальності, відмінній від тієї, що її визначає постанова, про яку йдеться в пар. 1.

Ст. 30

1. Надання вищому навчальному закладу уповноважень стосовно надання вищої освіти за визначеною спеціальністю та на визначеному

рівні навчання, а також тимчасове припинення або відкликання цих повноважень здійснюється шляхом рішення міністра вищої освіти, з застереженням у пар. 2.

2. Створення Вченою Радою університетського навчального закладу нової спеціальності не вимагає рішення, що про нього йдеться в пар. 1. Створення спеціальності може мати місце після виконання умов, що про них йдеться в Ст. 29, пар. 1.

3. Міністр вищої освіти надає уповноваження, що про них йдеться в пар. 1, на визначений або невизначений термін. Уповноваження новому навчальному закладу надаються тільки на визначений термін. Умовою отримання уповноважень є позитивне рішення Головної Акредитаційної Ради.

4. Уповноваження щодо надання вищої освіти можуть бути тимчасово відкликані з того дня, коли навчальний заклад припинив виконувати умови надання вищої освіти. Навчальний заклад негайно повідомляє міністра вищої освіти про втрату умов надання вищої освіти, в тому числі про зміни в штаті, що впливають на уповноваження щодо надання вищої освіти.

5. Міністр вищої освіти, шляхом рішення, тимчасово або на невизначений термін відкликає уповноваження щодо надання вищої освіти за даною спеціальністю у випадку негативної оцінки рівня навчання, що її дає Головна акредитаційна рада.

6. У випадку тимчасового відкликання уповноважень щодо надання вищої освіти, міністр вищої освіти визначає період, не довший за три роки, упродовж якого навчальний заклад зобов'язаний виконати всі умови повернення уповноважень, а також конкретні засади здійснення упродовж цього періоду дипломних екзаменів. Упродовж періоду відкликання уповноважень набір студентів на дану спеціальність не відбувається.

7. Повернення відкликаних уповноважень перед закінченням визначеного рішенням періоду відбувається тим самим шляхом і на тих самих засадах, що і звичайне надання уповноважень.

Ст. 31

1. Ректор навчального закладу подає міністру вищої освіти щорічні звіти про свою діяльність, що про неї йдеться в Ст. 52, пар. 1, п. 4, разом з фінансовим та бюджетним звітами, що про них йдеться в Ст.90, пар.3-4.

2. Ректор навчального закладу передає міністру вищої освіти протягом місяця після прийняття постанови про:

- 1) затвердження чи зміну статуту,
- 2) затвердження чи зміну регламенту навчання чи регламенту аспірантського навчання, навчання на курсах підвищення кваліфікації,
- 3) правила і спосіб прийняття на навчання та в аспірантуру,
- 4) заснування чи ліквідацію навчання окремим спеціальностям – разом з обґрунтуванням,
- 5) створення філій, факультетів та навчальних центрів в інших містах – разом з обґрунтуванням,
- 6) плани і програми навчання,
- 7) висловлення Вченою Радою згоди у справах, про які йдеться в ст.52, пар.1. п.6 і 8 - якщо діяльність, що на неї дає згоду Вчена Рада, спричиняє виникнення фінансових зобов'язань, вартість яких перевищує суму, що про неї йдеться в Ст.52, пар.1, п.8 (а).

Ст. 32

1. Уповноваження міністра вищої освіти у сфері нагляду за вищими навчальними закладами, визначені в Ст. 3, пар.3, Ст.12, пар. 3, Ст. 20, пар. 5, Ст.22, пар.2, Ст. 25, пар. 1,2, 5, та 7, Ст. 27, Ст.28, Ст. 30, пар. 1 та 3-7, Ст. 31 та Ст. 191, пар.2 розповсюджуються на міністра оборони та міністра внутрішніх справ. На міністра оборони розповсюджуються також уповноваження, визначені в Ст. 12, пар.2 та Ст.73, пар.1.

2. Міністр оборони може, шляхом адміністративного рішення, зобов'язати вищий навчальний військовий заклад до дій, пов'язаних з його підготовкою на випадок кризи, загрозі безпеці держави та війни, надаючи відповідні засоби для реалізації цих завдань.

Розділ 4

Головна акредитаційна рада

Ст. 33

1. Головна акредитаційна рада, далі «Рада» є представницьким органом вищих навчальних закладів, що складається з виборних членів та комісій, що їх створює міністр вищої освіти. 50 виборних членів та керівників комісій є пленарним складом Ради.

2. Термін скликання Головної ради вищих навчальних закладів триває чотири роки і розпочинається 1 грудня.

3. Рада діє на пленарних засіданнях та за допомогою своїх органів.

4. Органами Головної ради вищих навчальних закладів є:

- 1) голова,
- 2) президія.

Ст. 34

1. Головна рада вищих навчальних закладів складається з п'ятдесяти виборних членів, які є представниками:

- 1) викладачів, які мають вчене звання професора або науковий ступінь доктора наук - в кількості тридцяти п'яти,
- 2) інших викладачів, які мають науковий ступінь кандидата наук - в кількості десяти,
- 3) студентів - в кількості п'яти.

2. Кандидати до конкретних комісій висуваються на пленарних засіданнях Ради та Вченими радами навчальних закладів з-поміж викладачів, що мають вчене звання професора або науковий ступінь доктора наук, а даний навчальний заклад є їх основним місцем праці.

Ст. 35

1. Міністр вищої освіти та інші державні органи звертаються до ради за консультаціями у сфері вищої освіти.

2. Рада може висловлювати свою думку та представляти висновки щодо всіх справ, що стосуються вищої освіти.

3. Рада може звертатися до міністра вищої освіти, інших державних органів та органів вищих навчальних закладів за інформацією та поясненнями стосовно справ у сфері вищої освіти.

Ст. 36

1. Рада на своїх пленарних засіданнях представляє міністру вищої освіти пропозиції в справах:

- 1) умов надання навчальними закладами вищої освіти,
- 2) реєстру назв спеціальностей вищої освіти,
- 3) стандартів навчання для окремих спеціальностей, в тому числі об'єму обов'язкової професійної практики,
- 4) стандартів освіти викладачів,
- 5) середніх коштів навчання спеціальностям,
- 6) умов надання вищим навчальним закладам назв: «університет», «політехнічний інститут», «академія», «вища школа»,
- 7) проекту статуту навчального закладу, що його представляє міністр вищої освіти.

2. Голова скликає пленарні засідання ради, головує на її нарадах, представляє Раду в її зовнішніх стосунках та підписує рішення Ради.

3. Президія Ради розробляє та подає на розгляд пленарного засідання проекти рішень, які стосуються справ, що про них йдеться в пар. 1.

4. Комісія ради зокрема:

- 1) висловлює не пізніше, ніж протягом трьох місяців думки в справах створення навчальних закладів, надання вищій школі повноважень до проведення вищої освіти з даної спеціальності, а також створення вищим навчальним закладом школою філій чи факультетів в інших містах,
- 2) оцінює навчання даній спеціальності, в тому числі освіту викладачів та дотримання навчальними закладами умов надання вищої освіти,
- 3) виконує періодичну оцінку рівня навчальної чи мистецької діяльності підрозділів.

3. Виконуючи завдання, визначені в пар. 2, комісія Ради може прийняти до уваги результати оцінок якості освіти.

Ст. 37

1. Голову Ради вибирає Рада на пленарному засіданні з-поміж своїх виборних членів абсолютною кількістю голосів в присутності щонайменше половини пленарного складу.

2. Членів Ради вибирають з-поміж себе електори, що їх вибирають Вчені Ради навчальних закладів.

3. Електорів обирають Вчені Ради навчальних закладів у пропорції: один електор на кожні п'ятдесят викладачів, які мають вчене звання професора або науковий ступінь доктора наук, які працюють в цій вищій школі на основному місці роботи, а також один електор на кожні двісті інших викладачів, які працюють в цій вищій школі на основному місці роботи.

4. У вищих професійних, військових, мистецьких навчальних закладах та закладах державних служб обрання електорів у групах викладачів, про які йдеться в пар. 3, здійснюється відповідно в пропорції: один електор на кожні двадцять осіб і один електор на кожні п'ятдесят викладачів.

5. Пасивне виборче право не належить особам, які виконують функції одноосібних органів навчального закладу, а також проректорам та продеканам.

6. Обрання представників студентів до Головної Ради Вищих Навчальних Закладів здійснює, терміном на один рік, загальнопольське представництво студентського самоврядування згідно свого регламенту.

7. У разі закінчення терміну дії мандата члена Ради протягом її скликання, мандат, що звільнився, отримує особа, котра на виборах отримала наступну найбільшу кількість голосів.

Ст. 38

1. Рада має наступні комісії:

- 1) комісія гуманітарних спеціальностей,
- 2) комісія природних спеціальностей,
- 3) комісія математично-фізично-хімічних спеціальностей
- 4) комісія спеціальностей в галузі сільського господарства, лісового господарства та ветеринарії,
- 5) комісія медичних спеціальностей,

- 6) комісія в галузі фізичної культури,
- 7) комісія технічних спеціальностей,
- 8) комісія економічних спеціальностей,
- 9) комісія спеціальностей в галузі права та суспільних наук,
- 10) комісія мистецьких спеціальностей,
- 11) комісія військових спеціальностей.

2. До складу Ради входять щонайменше п'ять представників груп спеціальностей, що мають вчене звання професора або науковий ступінь доктора наук в області знань або дисципліні, пов'язаній з даною спеціальністю.

Ст. 39

1. Міністр вищої освіти забезпечує грошові кошти, необхідні для функціонування Ради в рамках частини державного бюджету, якою він розпоряджається. Міністр вищої освіти визначає розпорядженням способів адміністративного і фінансового обслуговування, а також розмір заробітної плати членів Ради та обсяг іншої підтримки членів ради та запрошених радою експертів, беручи до уваги, що розмір заробітної плати членів Ради має бути прив'язаний до мінімальної ставки заробітної плати звичайного професора, що визначається на основі положень Ст. 115, пар. 2.

2. Організація та порядок діяльності Ради, компетенцію її органів, порядок експертної діяльності, що про неї йдеться в Ст. 36, пар. 4, п. 2-3, а також спосіб запрошення експертів, визначаються статутом, що його ухвалює Рада на пленарних засіданнях.

Розділ 5

Конференції ректорів вищих навчальних закладів

Ст. 40

1. Ректори навчальних закладів складають Конференцію ректорів вищих навчальних закладів, далі "конференція ректорів". Ректор може відмовитися від участі в конференції ректорів або припинити своє членство на визначений термін.

2. Метою діяльності конференції ректорів є розвиток вищої школи та науки. Конференція ректорів співробітничает з органами державної влади та іншими суб'єктами, що діють у сфері національної культури та освіти. Конференція ректорів зокрема:

- 1) звертається до Сейму та Сенату Польської Республіки з справами, що мають суттєве значення для вищої освіти та життєве значення для працівників вищої освіти,
- 2) з власної ініціативи висловлює свою думку і представляє свої висновки по всіх справах, що стосуються вищої освіти та науки,
- 3) подає думки та висновки щодо умов надання навчальним закладам назва «університет», «політехнічний інститут», «академія», «вища школа».

3. Органи державної влади можуть звертатися до конференції ректорів за консультаціями в справах:

- 1) напрямків розвитку вищої освіти, зокрема тих, що стосуються навчання студентів, наукових досліджень, підготовки кадрів та матеріальної бази вищих навчальних закладів,
- 2) проекту тієї частини державного бюджету, якою розпоряджається міністр вищої освіти,
- 3) проектів правових актів та міжнародних угод, що їх укладає Польська Республіка, а також промоції польської науки в інших країнах,
- 4) засад надання вищим навчальним закладам дотацій з державного бюджету,
- 5) розв'язань в системі вищої освіти, що мають значення для навчальних закладів.

4. Термін подання висновків у справах, що про них йдеться в пар. 3, п.3-4, складає 30 днів.

5. Конференція ректорів може делегувати своїх представників до міжнародних організацій ректорів вищих навчальних закладів та союзів вищих навчальних закладів.

Ст. 41

1. Органами конференції ректорів є:

- 1) Пленарне засідання,

- 2) Голова,
- 3) Президія.

2. Голова обирається на пленарному засіданні таємним голосуванням абсолютною більшістю голосів в присутності щонайменше половини членів.

Ст. 42

1. На пленарному засіданні ухвалюються рішення в справах, визначених в Ст. 40, п. 2-3, а також висловлюються думки щодо всіх суттєвих справ, які стосуються науки та вищої освіти. Пленарне засідання уповноважити Президію до ухвалення рішень у справах, що про них йдеться в Ст. 40, пар. 2, пар. п. 2, 3 та 5.

Ст. 43

1. Діяльність конференції ректорів фінансується з добровільних внесків університетських та академічних навчальних закладів у визначеному статуті порядку.

2. Організацію конференції ректорів, порядок її діяльності, засади фінансування та склад Президії визначаються статутом, що ухвалюється на пленарному засіданні.

Ст. 44

Ректори навчальних закладів можуть створювати також інші конференції. Організація та засади функціонування цих конференцій визначаються в статутах, що їх ухвалюють ці конференції.

Частина II

Структура та організація вищих навчальних закладів

Розділ 1

Статут вищого навчального закладу

Ст. 45

1. Статут громадського навчального закладу, з застереженням в Ст. 56 пар. 1, п.1, ухвалює його Вчена Рада, більшістю щонайменше двох третин голосів свого статутного складу, після ознайомлення з думкою професійних спілок, які діють в навчальному закладі.

2. Статут громадського навчального закладу, з застереженням в Ст.46, набирає чинності з дня затвердження міністром вищої освіти, крім випадку, коли в статуті визначено пізніший термін. Статут набирає чинності через два місяці після вручення міністру вищої освіти, якщо протягом цього часу міністр не відмовив у затвердженні статуту.

3. Міністр вищої освіти відмовляє в затвердженні статуту в разі його невідповідності закону. Перед прийняттям рішення про відмову затвердження статуту міністр закликає навчальний заклад усунути невідповідність закону. Міністр затверджує статут не пізніше, ніж протягом двох місяців від отримання статуту, зміст якого відповідає всім вимогам.

Ст. 46

1. В університетському закладі статут набуває чинності з дня, визначеного ухвалою Вченої Ради.

2. У військовому навчальному закладі статут набирає чинності з дня його затвердження міністром оборони, а в навчальному закладі державних служб – міністром внутрішніх справ. Положення Ст. 45, пар. 1 застосовується відповідно.

мають вчене звання професора чи науковий ступінь доктора наук, становлять понад половину статутного складу Вченої Ради.

5. В засіданнях Вченої Ради беруть участь з правом дорадчого голосу представники професійних спілок, які діють в навчальному закладі, по одному з кожної спілки.

6. В засіданнях Вченої Ради можуть брати участь особи, які не є її членами, запрошені головою Вченої Ради.

7. Склад колегіального органу негромадського навчального закладу визначає його статут, за умови, що представники студентського самоврядування складають щонайменше десять відсотків його членів.

Ст. 52

1. До компетенції Вченої Ради вищої школи, з застереженням в пар.3 та ст.53, входить зокрема:

- 1) ухвалення статуту, регламенту навчання, регламенту аспірантського навчання, регламенту навчання на курсах підвищення кваліфікації та правил прийняття на навчання та в аспірантуру,
- 2) ухвалення фінансово-майнового плану навчального закладу, з застереженням в Ст. 87, пар. 3,
- 3) встановлення головних напрямків діяльності навчального закладу,
- 4) оцінка діяльності навчального закладу, затвердження річного звіту ректора про діяльність закладу та оцінка діяльності ректора,
- 5) прийняття рішень у справі створення філії, факультету або навчального центру в іншому місті та в справі створення і ліквідації спеціальності,
- 6) висловлення згоди на укладення ректором угоди про співпрацю з закордонним партнером, якщо статут не передбачає іншого,
- 7) надання титулу доктора honoris causa,
- 8) висловлення згоди на:
  - а) придбання чи позбавлення майна вартості, яка визначена в статуті,

- б) прийняття подарунку, спадщини чи запису вартістю, яка визначена в статуті,
  - в) вступ до товариства, кооперативу чи іншої господарчої організації та на утворення фонду.
- 10) висловлення думки у справах, запропонованих ректором, радою факультету, членами Вченої Ради, в кількості, яка визначена в статуті та висловлення думки працівників та студентів навчального закладу.

2. Вчена Рада однофакультетного чи безфакультетного навчального закладу виконує також функції ради факультету.

3. До компетенції колегіального органу негромадського навчального закладу належить ухвалення правил, про які йдеться в пар. 1 п.1 та повноваження, визначені в пар.1 п.п. 4-7 і 9.

Ст. 53

До компетенції Вченої Ради громадського професійного навчального закладу належить зокрема:

- 1) ухвалення правил отримання вищої освіти,
- 2) ухвалення, після ознайомлення з думкою конвенту, фінансово-майнового плану навчального закладу,
- 3) обрання і відкликання ректора і проректорів,
- 4) згода на укладення ректором умов з закордонними партнерами, з застереженням в Ст. 55 п. 6,
- 5) встановлення засад і способу прийняття на навчання,
- 6) подання пропозицій, що стосуються спеціальностей та обсягів навчання,
- 7) оцінка навчальної діяльності організаційних підрозділів навчального закладу,
- 8) оцінка діяльності ректора,
- 9) висловлення думки у справах, запропонованих іншими органами навчального закладу чи членами Вченої Ради в кількості, яка визначена в статуті та в інших справах, які цілять працівників та студентів навчального закладу.

Ст. 54

1. До складу конвенту входять:

- 1) представники державних органів,
- 2) представники органів територіального і професійного самоврядування,
- 3) представники наукових, професійних та творчих закладів і товариств,
- 4) представники організацій працедавців,
- 5) представники навчальних закладів, з якими професійний навчальний заклад співпрацює,
- 6) ректор,
- 7) адміністративний директор,
- 8) проректор або проректори.

2. В засіданнях конвенту беруть участь з дорадчим голосом у кількості, яка визначена в статуті, представники викладачів, студентського самоврядування та професійних спілок, які діють в навчальному закладі, по одному з кожної спілки.

3. Діяльністю конвенту керує голова. Голову обирає конвент на своєму засіданні, в присутності щонайменше двох третіх статутного складу. Головою конвенту не може бути працівник даного професійного навчального закладу.

4. Докладний склад конвенту та спосіб скликання представників, перерахованих в пар.1 п.1-5, визначає статут.

Ст. 55

До компетенції конвенту професійного громадського навчального закладу належить зокрема:

- 1) висловлення думки щодо представлених Вченою Радою фінансово-майнових планів навчального закладу,
- 2) затвердження, за поданням Вченої Ради, обсягів та спеціальностей навчання,
- 3) висловлення думки щодо представлених Вченою Радою кандидатів на посаду ректора,
- 4) висловлення думки щодо представлених ректором кандидатур на посаду адміністративного директора,
- 5) висловлення думки в справі зняття ректора, проректора і адміністративного директора,

- 6) висловлення згоди на укладення ректором умов про співпрацю з вітчизняними та закордонними підприємствами, а також з іншими господарчими суб'єктами.
- 7) висловлення згоди в справах, що стосуються майна навчального закладу і виходять за межі сфери звичайного управління,
- 8) висловлення думки у справах, що стосуються:
  - а) придбання чи позбавлення навчальним закладом майна, вартість якого визначена в статуті,
  - б) прийняття подарунку, спадщини чи запису вартістю, яка визначена в статуті,
  - в) вступ до товариства чи іншої господарчої організації та утворення фонду.

Ст. 56

1. До спільної компетенції Вченої Ради і конвенту професійного громадського навчального закладу належить:

- 1) ухвалення статуту професійного навчального закладу,
- 2) встановлення загальних напрямків розвитку і діяльності навчального закладу,
- 3) затвердження річних звітів ректора про діяльність навчального закладу.

2. Спільним засіданням Вченої Ради і конвенту керує голова конвенту.

Ст. 57

1. Вищий навчальний заклад може створити опікунську раду, яка є експертним та промоційним органом навчального закладу.

2. Спосіб скликання, склад і докладні повноваження опікунської ради регулює статут.

Ст. 58

1. Ухвали Вченої Ради є обов'язковими для органів вищого навчального закладу, його працівників і студентів.

2. Ректор тимчасово скасовує виконання ухвали Вченої Ради, яка порушує положення закону чи статуту навчального закладу і протягом чотирнадцяти днів збирає засідання Вченої Ради з метою повторного

розгляду постанови. Якщо Вчена Рада не змінить чи не анулює тимчасово скасовану ухвалу, ректор передає її міністру вищої освіти, який приймає рішення щодо її чинності у спосіб, визначений Ст.25 пар. 2 закону.

3. Ректор тимчасово скасовує виконання ухвали Вченої Ради, яка порушує важливі інтереси вищої школи і протягом чотирнадцяти днів збирає засідання Вченої Ради з метою повторного розгляду постанови. Тимчасово скасована ухвала набирає чинності, якщо Вчена Рада висловиться за її залишення більшістю щонайменше трьох четвертих голосів, за присутності щонайменше двох третіх свого статутного складу.

Ст. 59

1. Ректор керує діяльністю вищого навчального закладу і представляє заклад в його зовнішніх стосунках. Ректор є начальником працівників та студентів вищої школи. Ректор відповідає за правильне використання громадських коштів та за розрахунки з державним бюджетом.

2. Ректор приймає рішення у всіх справах, що стосуються навчального закладу, за винятком справ, віднесених законом чи статутом до компетенції інших органів вищої школи чи адміністративного директора, зокрема:

- 1) приймає рішення, що стосуються господарства і майна навчального закладу і виходять за межі сфери звичайного управління,
- 2) наглядає за навчальною і дослідницькою діяльністю вищої школи, а також затверджує плани і програми навчання,
- 3) наглядає за адміністрацією і господарством навчального закладу,
- 4) дбає про дотримання законів та безпеки на території навчального закладу.

3. До компетенції ректора негромадського навчального закладу належать справи, про які йдеться в пар.2 п.2 та інші, визначені в статуті навчального закладу.

4. Якщо статут навчального закладу не надає ректору уповноваження, що про них йдеться в пар. 1, вони належать до компетенції органу, що про нього йдеться в Ст. 50, пар. 5.

Ст. 60

1. До складу ради факультету входять:

- 1) декан як головуючий,
- 2) проректори,
- 3) викладачі, які мають вчене звання професора чи науковий ступінь доктора наук, які працюють на факультеті і для яких навчальний заклад є основним місцем роботи,
- 4) вибрані представники:
  - а) усіх інших викладачів, які працюють на факультеті,
  - б) студентського самоврядування факультету,
  - в) працівників факультету, які не є викладачами.

2. До складу вченої ради факультету входять також представники аспірантського самоврядування, якщо таке існує.

3. Статут навчального закладу може передбачати, що при визначеній кількості викладачів, про яких йдеться в пар.1 п.3, до складу ради факультету можуть входити їх вибрані представники.

4. Спосіб обрання та кількість представників, про яких йдеться в пар.1 п.4 і пар. 2, визначає статут навчального закладу, за умови, що представники, про яких йдеться в п.4 (б) становлять щонайменше 10 відсотків складу ради.

5. У засіданнях ради факультету беруть участь з дорадчим голосом представники професійних спілок, по одному з кожної спілки, статутний підрозділ котрих діє на факультеті.

6. У засіданнях ради факультету можуть брати участь з дорадчим голосом викладачі на пенсії, які працюють на факультеті перед виходом на пенсію на посаді старшого або молодшого професора.

Ст. 61

1. До компетенції ради факультету належить зокрема:

- 1) встановлення загальних напрямків діяльності факультету,
- 2) ухвалення, після ознайомлення з думкою факультетського органу студентського самоврядування, планів і програм навчання,
- 3) ухвалення планів і програм докторантського навчання, курсів підвищення кваліфікації та спеціальних курсів,

- 4) ухвалення фінансово-майнового плану факультету, якщо про це вказано в статуті,
- 5) оцінка діяльності декана,
- 6) оцінка навчальної і дослідницької діяльності факультету та затвердження річних звітів про діяльність факультету.

2. Ухвали ради факультету є обов'язковими для декана, працівників і студентів факультету.

3. Для скасування ухвали ради факультету служить звернення до Вченої Ради.

4. Вчена Рада скасовує ухвалу ради факультету, якщо вона суперечить закону, статуту або суттєво суперечить інтересам навчального закладу.

Ст. 62

1. Спосіб скликання засідань і роботи колегіальних органів навчального закладу визначає її статут.

2. Ухвали колегіальних органів навчального закладу приймаються звичайною більшістю голосів за присутності щонайменше половини загальної кількості їх членів, крім випадків, коли положення закону чи статут навчального закладу передбачають більші високі вимоги.

Ст. 63

1. Декан керує факультетом і представляє факультет в його зовнішніх стосунках. Декан є начальником працівників і студентів факультету.

2. Декан приймає рішення, що стосуються функціонування факультету, не призначені для інших органів навчального закладу.

3. Для скасування рішення декана служить звернення до ректора. Ректор скасовує рішення декана, яке суперечить закону, статуту чи суттєво суперечить інтересам навчального закладу.

Ст. 64

1. Вибори одноосібних органів навчального закладу, представників до колегіальних органів та осіб на інші виборні посади регулює статут, з збереженням таких правил:

- 1) одноосібні органи громадського навчального закладу, з застереженням в Ст.53 п. 3, обираються колегіями елек-

торів; представники студентів становлять щонайменше десять відсотків колегії електорів,

- 2) активне виборче право належить викладачам, для яких даний навчальний заклад є основним місцем праці, працівникам, працівникам, які не є викладачами і працюють на повній ставці, особам, що навчаються в аспірантурі, і студентам,
- 3) пасивне виборче право належить викладачам, які не досягли пенсійного віку і для яких даний навчальний заклад є основним місцем праці, працівникам, які не є викладачами і працюють на повній ставці, особам, що навчаються в аспірантурі, і студентам, з застереженням в Ст. 65, пар. 1,
- 4) кожен виборець, про якого йдеться в п. 2, має право висувати кандидатів,
- 5) голосування є таємним,
- 6) обрання вважається здійсненим, якщо кандидат отримав більш ніж половину дійсних голосів, крім випадків, коли статут навчального закладу вимагає кваліфікованої більшості,
- 7) час і місце виборів повідомляються таким чином і в такий термін, щоб виборці мали можливість взяти участь у виборах,
- 8) вибори проводять виборчі комісії, зібрані в спосіб, визначений в статуті.

2. В професійних навчальних закладах активне і пасивне навчальне право належить також викладачам, що працюють на повній ставці.

3. У вищих мистецьких навчальних закладах і на мистецьких факультетах навчальних закладів активне і пасивне виборче право також належить працівникам, які працюють на половині ставки.

Ст. 65

1. Ректор вищого навчального закладу обирається з-поміж викладачів, які мають вчене звання професора чи науковий ступінь доктора наук. Умовою виконання функцій ректора є праця в навчальному закладі на повній ставці.

2. У вищому морському навчальному закладі ректор також може обиратися з-поміж осіб, які працюють в закладі на посаді молодшого професора і мають старше офіцерське звання, визначене в положеннях про професійну кваліфікацію та склад екіпажів польських морських суден, далі «старше офіцерське звання».

3. В професійних навчальних закладах ректором може бути особа, яка має науковий ступінь кандидата наук.

4. Голова виборчої комісії письмово стверджує обрання ректора і терміново повідомляє про обрання міністра вищої освіти, з застереженням в пар. 5 та пар. 6.

5. У військовому вищому навчальному закладі виконання функцій ректора, у випадку обрання на цю посаду цивільної особи, вимагає затвердження міністра оборони, а у випадку обрання професійного військового - призначення на службову посаду. Функції ректора може також виконувати професійний військовий, що не належить до штату навчального закладу, якщо будуть виконані умови, що про них йдеться в пар. 1.

6. У вищому навчальному закладі державних служб ректора призначає міністр внутрішніх справ з-поміж офіцерів, що мають вчене звання або науковий ступінь.

Ст. 66

1. Проректор чи проректори, у кількості, визначеній Вченою Радою вищого навчального закладу, обираються з-поміж кандидатів, представлених ректором.

2. Кандидатура проректора у студентських справах висувається представниками студентської колегії електорів з-поміж щонайменше двох представлених ректором кандидатів.

3. Статут вищого навчального закладу може визначати кваліфікаційні вимоги, що ставляться до кандидата на посаду проректора.

4. Якщо обраний ректор вищого морського навчального закладу не має старшого офіцерського звання, принаймі один з проректорів повинен мати таке звання.

5. У вищому навчальному закладі державних служб кількість проректорів, кваліфікаційні вимоги до них та порядок їх призначення визначаються статутом.

Ст. 67

Для обрання декана застосовуються відповідно положення Ст.65, а для обрання прорекана положення ст.66.

Ст. 68

1. Строк повноважень колегіальних і одноосібних органів громадського навчального закладу триває чотири роки і розпочинається 1 вересня в рік виборів, а закінчується 31 серпня в рік, коли закінчується термін скликання.

2. Ректор, проректор, декан і прорекан не може обиратись на виконання ту ж саму посаду більше, ніж на два строки підряд.

3. Статут навчального визначає випадки закінчення дії мандата члена колегіального і одноосібного органу перед закінченням строку повноважень, а також спосіб виконання додаткових виборів.

4. Час дії мандата студентів у колегіальних органах навчального закладу визначає його статут.

5. Колегіальні органи вищої школи виконують свої функції до часу сформування органів наступного скликання.

Ст. 69

1. Ректор, проректор, декан і прорекан може бути відкликаний органом, який їх обрав.

2. У військових навчальних закладах Ст. 65., пар. 5 застосовується відповідно.

3. Клопотання про відкликання ректора чи проректора може бути внесене принаймні половиною статутного складу Вченої Ради. Пропозиція про відкликання проректора може також вноситись ректором, а письмове клопотання про відкликання проректора в студентських справах може подаватись усіма представниками студентів, які входять до складу Вченої Ради.

4. Постанова про відкликання ректора чи проректора приймається більшістю щонайменше трьох четвертих голосів, за присутності щонайменше двох третіх статутного складу органу, що здійснив обрання.

5. Положення пар. 3 і 4 застосовуються відповідно для відкликання декана і прорекана.

Ст. 70

1. Адміністративний директор громадського навчального закладу керує адміністрацією і господарством навчального закладу в обсязі, визначеному статутом навчального закладу та її ректором.

2. Адміністративного директора громадського навчального закладу призначає та знімає ректор після консультацій з Вченою Радою, з застереженням у Ст. 55, п.п. 4 і 5.

3. Адміністративний директор відповідає за свою діяльність перед ректором.

Ст. 71

1. Начальника фінансового відділу призначає і відкликає ректор після консультацій з Вченою радою.

2. Ректор доручає начальнику фінансового відділу ведення бухгалтерії та фінансового господарства навчального закладу.

3. Начальник фінансового відділу відповідає за свою діяльність перед ректором.

Ст. 72

1. Структуру адміністрації громадського навчального закладу та обсяг діяльності керівників адміністративних організаційних одиниць навчального закладу визначає організаційний регламент, якщо статут закладу не передбачає інше. Порядок встановлення регламенту визначається в статуті.

2. Адміністративну структуру негромадського навчального закладу визначає її організаційний регламент, наданий засновником чи органом, вказаним у статуті.

Розділ 3

Організація вищого навчального закладу

Ст. 73

1. В університетському навчальному закладі базові організаційні підрозділи навчального закладу створює, реорганізовує і ліквідує Вчена Рада, а в усіх інших – міністр вищої освіти за поданням Вченої Ради.

2. У вищому навчальному закладі державних служб базові організаційні підрозділи створює, реорганізовує та ліквідує міністр внутрішніх справ.

3. Базовий організаційний підрозділ навчального закладу провадить навчання одної або кільком спеціальностям.

4. Навчання з даної спеціальності може також вести спільно декілька основних підрозділів навчального закладу.

5. У навчальному закладі можуть створюватися інші організаційні підрозділи, зокрема загальні, міжфакультетні і позафакультетні.

Ст. 74

1. Види, умови і спосіб утворення, реорганізації і ліквідації організаційних підрозділів навчального закладу визначає статут.

2. Підрозділи, про які йдеться в ст.22 пар. 1, створюються, ліквідуються і реорганізовуються на підставі ухвали Вченої Ради.

Ст. 75

1. До складу вищої медичної школи чи громадського навчального закладу, який веде навчальну і дослідницьку діяльність в галузі медичних наук, входить клінічна лікарня.

2. До складу громадського навчального закладу, що здійснює навчальну та дослідницьку діяльність в галузі сільського господарства, лісного господарства та ветеринарії, входять дослідницькі сільськогосподарські та лісові заклади, а також ветеринарні клініки.

3. Організація та порядок прибутково-видаткової діяльності дослідницьких сільськогосподарських та лісових закладів, а також ветеринарних клінік, що здійснюється згідно з положеннями даного закону та засадами фінансового господарства, що визначаються в розпорядженні, про яке йдеться в Ст. 91, визначаються статутом громадського навчального закладу.

4. У випадку продажу орендаторам будов, житлових та господарчих будинків разом з необхідними ділянками сільськогосподарських та лісових дослідницьких закладів застосовуються положення про управління державною сільськогосподарською нерухомістю.

5. До складу вищого морського навчального закладу входять учбово-дослідницькі судна.

6. До складу вищого навчального закладу державних служб входять організаційні підрозділи державних служб, що виконують завдання цих служб у сфері захисту безпеки громадян, охорони громадського порядку та безпеки держави та пожежної охорони. Завдання цих підрозділів визначають і приділяють необхідні для виконання цих завдань засоби відповідні органи, підлеглі міністру внутрішніх справ.

Ст. 76

1. До складу вищого навчального закладу входить головна бібліотека, яка є загальним організаційним підрозділом і виконує завдання у сфері навчання та науки, а також надає інші послуги.

2. Організацію та функціонування бібліотечно-інформаційної системи навчального закладу, в тому числі засаду користування бібліотекою осіб, які не є працівниками або студентами, визначає статут навчального закладу.

3. У зв'язку з функціонуванням бібліотечно-інформаційної системи, навчальний заклад може використовувати особисті дані осіб, що користуються цією системою.

4. Збір особистих даних, що про них йдеться в пар. 3, не підлягає реєстрації збірок особистих даних, що про них йдеться в Ст. 40 закону від 29 серпня 1997 «Про охорону особистих даних». (Dz. U. Nr. 133, poz. 883, 2000 r.; Nr 12, poz. 136).

5. Вищою школою ведеться архів. Діяльність архіву регулюють окремі положення.

Розділ 4

Майно та фінанси вищих навчальних закладів

Ст. 77

До майна вищих навчальних закладів належать власність та інші майнові права.

Ст. 78

1. Орган, зазначений в розпорядженні про утворення громадського навчального закладу, забезпечує заклад нерухомістю, необхідною для його діяльності.

2. Нерухомість, що про неї йдеться в пар. 1, виділяється з фонду державного майна.

3. Органи територіального самоврядування можуть передавати громадським вищим навчальним закладам нерухомість з фонду майна гміни, повіту або воєводства.

4. Громадський навчальний заклад отримує нерухомість у власність безплатно.

5. У випадках, що не регулюються положеннями пар.1-4, застосовуються положення закону про нерухомість.

6. Громадський навчальний заклад звільняється від оплати за безстрокове користування земель, за винятком оплат, визначених в положеннях про управління сільськогосподарськими угіддями фонду державного майна.

7. У випадку ліквідації громадського його майно, після виплати боргів, стає, відповідно, частиною фонду державного майна або фонду майна територіального органу самоврядування. Долю майна військового навчального закладу вирішує міністр оборони, а майна навчального закладу державних служб - міністр внутрішніх справ.

8. У випадку ліквідації клінічної лікарні на засадах та в порядку, що їх передбачають положення про заклади охорони здоров'я, нерухомість, що про неї йдеться в Ст. 204, переходить до фонду державного майна з дня виходу постанови про ліквідацію.

9. Громадський навчальний заклад може позбутися майна лише:

- 1) за згодою міністра вищої освіти – якщо навчальний заклад отримав дану нерухомість з фонду державного майна,
- 2) за згодою органу територіального самоврядування – якщо навчальний заклад отримав дану нерухомість з фонду майна гміни, повіту або воєводства.

Ст. 79

Діяльність громадських навчальних закладів фінансується з коштів бюджету та власних доходів.

Ст. 80

1. З державного бюджету громадський навчальний заклад отримує цільові дотації на:

- 1) «навчальну діяльність» - завдання, пов'язані з освітою студентів, в тому числі аспірантів і докторантів та завдання, пов'язані з вихованням наукових кадрів, що про них йдеться в ст.6 пар.1, а також завдання, пов'язані з утриманням навчального закладу, в т.ч. відтворенням довгострокових коштів та виплатами, які отримують професійні військові та державні службовці на підставі окремих положень,
- 2) Завдання, пов'язані з безповоротною матеріальною допомогою для студентів в обсязі, про який йдеться в Ст. 153, пар. 2, 3 та 5,
- 3) завдання, пов'язані з фінансуванням передбаченими окремими положеннями прав студентів, які є військовими дійсною служби або державними службовцями,
- 4) Фінансування або дофінансування коштів реалізації інвестицій в навчальну діяльність та матеріальну допомогу студентам, які є внеском державного бюджету в майно, що належить громадському навчальному закладу.

2. Цільові дотації, що про них йдеться в пар. 1, виділяються з державного бюджету, з тієї його частини, якою розпоряджається міністр вищої освіти; у випадку з військовими навчальними закладами, дотації, що про них йдеться в пар. 1, п.1, 3 та 4 - з тієї частини бюджету, якою розпоряджається міністр оборони.

3. Цільові дотації, що про них йдеться в пар. 1, п. 1, 3 та 4, та дотації на виконання завдань, визначених у Ст. 6, пар. 3, виділяються для навчального закладу державних служб з тієї частини, якою розпоряджається міністр внутрішніх справ.

4. Негромадський навчальний заклад отримує цільову дотацію, про яку йдеться в Ст. 153, пар.2, а також може отримувати цільову дотацію, про яку йдеться в пар. 1, п.1.

5. Вищий навчальний заклад може отримувати інші дотації і фінансові кошти з бюджету держави, а також - з бюджетів одиниць територіального самоврядування чи їх груп.

Ст. 81

Засади та порядок фінансування дослідницької та наукової діяльності вищих навчальних закладів, які далі зватимуться "дослідницькою діяльністю", що фінансується з коштів, передбачених в бюджеті держави на науку, регулюються окремими положеннями.

Ст. 82

1. Навчальна діяльність громадських навчальних закладів, а також реалізація інвестицій дофінансовуються з власних доходів.

2. Вищі навчальні заклади можуть утримувати студентські гуртожитки та їдальні, а також інші об'єкти студентської соціальної бази, що фінансуються в рамках фонду матеріальної допомоги для студентів.

Ст. 83

1. Засади поділу цільових дотацій, про які йдеться в Ст. 80, пар. 1 між громадськими навчальними закладами, а також дотації, про які йдеться в ст. 80, пар. 4 між негромадськими навчальними закладами, визначає, шляхом розпорядження, міністр вищої освіти в порозумінні з міністрами охорони здоров'я, культури та національної спадщини, транспорту, морського господарства, внутрішніх справ та оборони після консультацій з Радою та конференцією ректорів, беручи до уваги між іншим:

- 1) у сфері навчальної діяльності - дані про кількість студентів та середній рівень коштів навчання, що про них йдеться в Ст. 85, пар. 5, а у випадку негромадських навчальних закладів – дані про кількість студентів, дані про власні викладацькі кадри та про рівень вкладення власних фінансових засобів у розвиток навчального закладу,
- 2) у сфері матеріальної допомоги для студентів – дані про кількість студентів, в тому числі студентів стаціонарної форми навчання, кількості студентів стаціонарної форми навчання, що мають право жити в студентських гуртожитках, та кількість студентів громадських навчальних закладів, що отримують безплатне харчування в студентських їдальнях,
- 3) у сфері фінансування або дофінансування коштів реалізації інвестицій в громадській навчальний заклад - дані про ма-

теріальні засоби навчального закладу у зв'язку з кількістю студентів.

Ст. 84

1. Власними доходами громадського навчального закладу є:

- 1) цільові дотації з державного бюджету, що про них йдеться в Ст. 80, пар. 1, п. 1, 3 та 4,
- 2) дотації з коштів, передбачених в державному бюджеті на науку, що про них йдеться в Ст. 81,
- 3) плата за навчальні послуги,
- 4) плата за вступ/ реєстрацію та за проведену роботу з абітурієнтами,
- 5) оплата платних послуг дослідницького, діагностичного, лікувального, реабілітаційного, експериментального, консультативного, мистецького, спортивного характеру, а також з ліцензійних оплат,
- 6) доходи від відокремленої господарської діяльності, якщо статут навчального закладу передбачає таку діяльність.
- 7) доходи від паїв, акцій та відсотків, а також від обороту цінними паперами,
- 8) доходи від продажу складових свого майна, а також від оренди цих складових третіми особами на підставі угоди найму, оренди або іншої подібної угоди.
- 9) доходи від дарчих, заповітів та громадських пожертвувань.
- 10) засоби, що про них йдеться в Ст. 80, пар. 5.

2. Номінал вступних оплат, про які йдеться в пар.1 п.4 визначається Вченою Радою громадського навчального закладу на навчальний рік. Максимальний розмір кожної з вищезгаданих оплат не може перевищувати п'ять відсотків середньої прогнозованої в законі про бюджет місячної зарплати в галузі народного господарства на даний календарний рік, в якому відбудуватиметься оплата.

3. Невикористані в даному році фінансові засоби залишаються в розпорядженні навчального закладу.

Ст. 85

1. Громадський навчальний заклад може брати плату за надання навчальних послуг:

- 1) у сфері завдань в рамках учбової програми ліценційного, інженерського та магістерського навчання, що не належать до завдань, фінансованих з дотацій, про які йдеться в Ст. 80, пар. 1, п. 1, з виконанням вимог, визначених в пар. 5,
- 2) за повторення деяких занять через незадовільні результати в навчанні, навчання іншій або наступній спеціальності, навчання, що ведеться іноземною мовою, заняття, що не входять до учбового плану,
- 3) за навчання на курсах перекваліфікації та підвищення кваліфікації.

2. Розмір та принцип оплати, що про неї йдеться в пар. 1, встановлює Вчена Рада навчального закладу.

3. У громадському навчальному закладі кількість студентів, прийнятих на дану спеціальність і навчаються за рахунок цільової дотації з державного бюджету, повинна становити більш ніж 50 відсотків усіх студентів, прийнятих на дану спеціальність.

4. Вчена Рада громадського навчального закладу може визначити конкретні засади, порядок та умови часткового або повного звільнення студента від оплати, що про неї йдеться в пар. 1, беручи до уваги складне матеріальне становище студента, що визначається рівнем доходу на особу в його родині.

5. Міністр вищої освіти, шляхом розпорядження, за домовленістю з міністром внутрішніх справ та міністром оборони визначає спосіб встановлення для громадських навчальних закладів кількості студентів стаціонарної та нестаціонарної форм навчання певним групам спеціальностей, навчання яких здійснюється за рахунок дотацій, що про них йдеться в Ст. 80, пар. 1, п. 1, а також може визначити ліміти прийняття на певні спеціальності. Міністр бере до уваги зокрема середні кошти навчання даним групам спеціальностей, якість навчання, а також засади визначення кількості студентів, що навчаються другій або наступній спеціальності.

6. Громадський навчальний заклад передає у фонд матеріальної допомоги для студентів щонайменше 5 відсотків доходів з плати за

навчання, що про неї йдеться в пар. 1, п. 1 та 2, які призначаються для стипендій студентам за результати в навчанні.

Ст. 86

1. Засади отримання і розмір оплати в негромадському навчальному закладі визначає орган, зазначений в його статуті.

2. Негромадський навчальний заклад передає фонду матеріальної допомоги для студентів щонайменше 5 відсотків доходів від плати, що про неї йдеться в пар. 1, які призначаються для стипендій студентам за результати в навчанні.

Ст. 87

1. Громадський навчальний заклад покриває кошти своєї діяльності і прийнятих зобов'язань, а також витрати на розвиток і інші потреби з доходів, що про них йдеться в Ст. 84, пар. 1.

2. Навчальний заклад провадить самостійну фінансову політику на підставі фінансово-майнового плану, згідно з обов'язковими положеннями.

3. Фінансово-майновий план навчального закладу ухвалюється на засіданні Вченої Ради. В негромадському навчальному закладі фінансово-майновий план розробляє орган навчального закладу, вказаний в його статуті.

4. Громадський навчальний заклад передає міністру вищої освіти та міністру фінансів фінансово-майновий план протягом 14 днів дня його ухвалення.

5. У фінансово-майновому плані окремими позиціями зазначається;

1) доходи:

а) дотації з бюджету держави чи одиниць територіального самоврядування або їх зв'язків,

б) інші доходи.

2) кошти, в т.ч. на заробітну плату та нараховані від неї внески до пенсійного фонду,

3) фінансовий результат нетто,

4) кошти реалізації фінансових інвестицій з:

а) цільових дотацій з державного бюджету,

б) інших засобів.

6. Фінансовий результат, про який йдеться в пар. 5 п.3, становить різницю між доходами та коштами, відкоректовану з урахуванням результатів з надзвичайних операцій та податків.

7. Позитивним фінансовим результатом навчального закладу є прибуток нетто до розподілу, а негативним - витрати нетто, що зменшують розмір основного фонду. Прибуток, що залишається в розпорядженні навчального закладу може бути призначений на:

- 1) збільшення основного фонду,
- 2) збільшення власного стипендіального фонду,
- 3) збільшення власного фонду заробітної плати,
- 4) інші завдання навчального закладу.
- г) інші цілі навчального закладу.

8. Навчальний заклад самостійно визначає розмір витрат на заробітну плату в межах своїх фінансових можливостей.

9. Громадський навчальний заклад сплачує додаткову річну зарплату з виділених з цією метою коштів на заробітну плату. Додаткова заробітна плата вноситься в дебет коштів діяльності протягом року, в якому виплачується.

Ст. 88

1. Навчальний заклад створює:

- 1) основний фонд,
- 2) фонд індексації,
- 3) фонд матеріальної допомоги для студентів,
- 4) власний фонд соціальних забезпечень закладу, про який йдеться у ст.137.

2. Основний фонд відповідає вартості майна, що становить власність навчального закладу.

3. Основний фонд навчального закладу збільшується за рахунок:

- 1) відрахування з прибутку нетто,
- 2) цільових дотацій на фінансування або дофінансування коштів реалізації інвестицій, а також рівновартість безплатно отриманих довгострокових коштів, а також нематеріальних і правових цінностей.

4. Основний фонд зменшує свій розмір за рахунок:

- 1) балансових витрат,
- 2) в громадському навчальному закладі - рівновартості безплатно переданих довгострокових коштів, а також нематеріальних та правових цінностей.

5. Фонд індексації відповідає збільшенню вартості майна навчального закладу, яка виникає в результаті індексації довгострокових коштів, яка здійснюється на підставі окремих положень. Фонд підлягає зменшенню на різницю з попередньою індексацією.

6. Фонд матеріальної допомоги для студентів збільшується зокрема завдяки:

- 1) цільовим дотаціям, що про них йдеться в Ст. 80, пар. 1, п. 2, а у випадку негромадських навчальних закладів – у Ст. 153, пар. 2,
- 2) засобам, призначеним на стипендії за результати в навчанні, що про них йдеться в Ст. *5, пар. 6 та в С. 86, пар. 2,
- 3) засобам, призначеним на стипендії за видатні результати, що про них йдеться в Ст. 153, пар. 1, п. 5,
- 4) платі за користування студентськими гуртожитками,
- 5) платі за користування студентськими їдальнями та буфетами,
- 6) платі за оренду приміщень в студентських гуртожитках та їдальнях.

Ст. 89

1. Вищий навчальний заклад може утворювати:

- 1) власний стипендіальний фонд,
- 2) власний преміальний фонд,
- 3) власний фонд розвитку.

2. Власний стипендіальний фонд утворюється з відрахувань з прибутку, а також оплат фізичних та юридичних осіб. Цей фонд призначений для стипендій працівникам та студентам, на засадах, визначених статутом навчального закладу.

3. Власний преміальний фонд утворюється з відрахувань з прибутку. Цей фонд призначений на виплату премій – індивідуальних та колективних - для працівників і студентів за досягнення в наукових

дослідженнях та реалізації завдань навчального закладу, на засадах, визначених регламентом, який затверджується ректором після рекомендації Вченої Ради.

4. Фонд розвитку утворюється з відрахувань підприємців, переказаних на підставі угод про розвиток та впровадження наукових праць та організаційних робіт, які є результатом дослідницької діяльності навчального закладу. Цей фонд призначений на виплату премій для працівників на засадах, визначених регламентом, який встановлюється ректором.

Ст. 90

1. Вищий навчальний заклад амортизує довгострокові кошти та нематеріальні і правові цінності на засадах, визначених законом про бухгалтерський облік.

2. Вартість майна, придбаного навчальним закладом в рамках виконання отриманих науково-дослідницьких завдань входить до коштів цих завдань на момент покупки. Вартість майна, отриманого у власність після закінчення науково-дослідницьких робіт, збільшує основний фонд навчального закладу, якщо це майно зараховується як довгострокові кошти або нематеріальні і правові цінності згідно з окремими положеннями.

3. Вищий навчальний заклад веде бухгалтерські книги і складає фінансові звіти згідно з засадами, визначеними законом про бухгалтерський облік.

4. Навчальний заклад, що отримує цільові дотації з державного бюджету, складає бюджетні звіти згідно з принципами, визначеними в окремих положеннях.

Ст. 91

Рада міністрів визначить, шляхом розпорядження, докладні засади фінансового господарства вищої школи, враховуючи:

- 1) спосіб залучення засобів та коштів, в тому числі для сільськогосподарських та лісових дослідницьких засобів, а також змін в стані фондів,
- 2) спосіб залучення засобів та коштів військових вищих навчальних закладів та навчальних закладів державних служб, передбачених окремими положеннями,

- 3) засади розпорядження фінансовими засобами, призначеними для матеріальної допомоги студентам,
- 4) засади розподілу фінансового результату,
- 5) спосіб пристосування попередніх засад фінансового господарства навчальних закладів до положень закону.

Ст. 92

Вищий навчальний заклад не є підприємством з точки зору господарського права.

Частина III

Працівники вищої школи

Розділ 1

Викладачі

Ст. 93

1. Викладачем може стати особа, яка:

- 1) має відповідну кваліфікацію, визначену в законі,
- 2) має відповідні здібності до виконуваної роботи,
- 3) є повністю правоздатною,
- 4) не була засуджена в судовому порядку за злочини, які заслуговують на особливе покарання,
- 5) не мала дисциплінарних покарань, зазначених у Ст.123, пар.1, п.4,
- 5) повністю користується усіма громадськими правами,
- 6) дотримується бездоганих етичних принципів.

2. Надання роботи в навчальному закладі на посаді викладача особі, яка не є громадянином Польщі, відбувається на засаді угоди про працю, без додаткового отримання згоди та дозволу з боку органу працевлаштування. Таким особам надаються права та повноваження у сфері трудових відносин, передбачені для громадян Польщі. Надання особі, що не є громадянином Польщі, іншої платної праці у сфері завдань, визначених у Ст. 96, також не вимагає згоди та дозволу.

Ст. 94

Викладачами вважаються:

- 1) працівники, що займаються викладацькою та науковою діяльністю,
- 2) працівники, що займаються викладацькою діяльністю,
- 3) дипломовані бібліотечні працівники, дипломовані спеціалісти по обробці документації та наукової інформації.

Ст. 95

1. Працівники, що займаються викладацькою та науковою діяльністю, займають посади:

- 1) старшого професора,
- 2) молодшого професора,
- 3) ад'юнкта,
- 4) асистента.

2. Працівники, що займаються викладацькою діяльністю, займають посади:

- 1) старшого викладача,
- 2) викладача,
- 3) лектора або інструктора.

Ст. 96

1. Викладачі-дослідники ведуть наукові дослідження та виконують завдання у сфері навчання.

2. Чисті викладачі здійснюють лише викладацьку діяльність.

Ст. 97

1. Викладачі-дослідники зобов'язані:

- 1) вести наукові дослідження, розвиваючи наукову або художню творчість,
- 2) вчити та виховувати студентів та інших учасників навчання та курсів, що їх провадить навчальний заклад,
- 3) приймати участь в організаційній роботі навчального закладу.

2. До обов'язків викладачів, які мають звання професора або ступінь доктора наук, належить також виховання наукових кадрів.

3. Чисті викладачі зобов'язані:

- 1) вчити та виховувати студентів та інших учасників навчання та курсів, що їх провадить навчальний заклад,
- 2) підвищувати рівень своєї професійної кваліфікації,
- 3) приймати участь в організаційній роботі навчального закладу.

Ст. 98

1. Викладачі, що працюють у медичному навчальному закладі або в навчальному закладі, який веде діяльність в галузі медичних наук, беруть участь в забезпеченні охорони здоров'я, виконуючи навчальні та науково-дослідні завдання у зв'язку з наданням консультацій, проведенням експериментів в медично-лікувальних закладах (лікарнях), клініках або факультетах інших закладів охорони здоров'я, до яких навчальний заклад має доступ на засадах, визначених положеннями про заклади охорони здоров'я.

2. Викладачі, про яких йдеться в пар. 1 приймаються на роботу на підставі угоди про працю або виконують роботу на підставі угоди (згідно цивільного права про лікувальні заходи), підписаної з лікарнею, клінікою тощо.

3. Положення пар. 1-2 стосуються відповідно базових організаційних підрозділів навчальних закладів, що здійснюють діяльність у галузі ветеринарії.

4. Викладачі, що несуть службу у військовому вищому навчальному закладі або навчальному закладі державних служб, беруть участь у виконанні завдань навчального закладу як організаційного підрозділу відповідної служби.

Ст. 99

1. Дипломовані бібліотечні працівники та дипломовані спеціалісти по обробці документації та наукової інформації займають посади:

- 1) старшого дипломованого архіваріуса, старшого дипломованого документаліста,
- 2) дипломованого архіваріуса, дипломованого документаліста,
- 3) бібліотечного ад'юнкта, ад'юнкта документації та наукової інформації,
- 4) бібліотечного асистента, асистента документації та наукової інформації.

Ст. 100

1. Посаду старшого професора може займати особа, що має вчене звання професора.

2. Посаду молодшого професора може займати особа, що має принаймні ступінь доктора наук.

3. У технічному навчальному закладі, який має виключно форму ліценційного або інженерного навчання, посаду молодшого професора може займати особа, що має науковий ступінь кандидата наук та професійний виробничий досвід.

4. У вищому морському навчальному закладі посаду молодшого професора може займати особа, що має науковий ступінь кандидата наук та старше офіцерське звання.

5. Посаду ад'юнкта може займати особа, що має принаймні науковий ступінь кандидата наук.

6. Посаду асистента займає особи, що має ступінь магістра, або інший, який йому відповідає.

7. На посаду старшого викладача можуть прийматися особи, що мають науковий ступінь кандидата наук, магістра чи інший, що йому дорівнює, та професійний досвід.

Ст. 101

1. Посаду молодшого професора виключно на підставі угоди про працю може також займати особа, яка не повністю відповідають вимогам, визначеним у Ст.100, пар. 2 за умови, якщо така особа має ступінь кандидата наук та видатні наукові і творчі досягнення в професійній діяльності (в тому числі - художньо-мистецькій), отримані поза системою вищої школи та науки.

2. В університетських навчальних закладах угоду про працю з особами, що про них йдеться в пар.1, підписує ректор за згодою Вченої Ради навчального закладу або визначеного в статуті колегіального органу, а в інших навчальних закладах також за згодою міністра, що наглядає за навчальним закладом.

Ст. 102

1. Статут навчального закладу може визначати додаткові професійні та інші вимоги до осіб, що займають посади, про які йдеться в Ст.97, пар. 1 та пар. 2 п.1.

2. Рівень професійної кваліфікації, що його повинні мати особи, які займають посади чистих викладачів, що про них йдеться в Ст.95 пар 2, п.2 і 3, визначається статутом навчального закладу.

Ст. 103

Міністр вищої освіти визначає, шляхом розпорядження, вимоги, яким повинні відповідати кандидати на посаду дипломованого бібліотекаря чи дипломованого спеціаліста з обробки документації та наукової інформації, докладні засади та порядок здійснення перевірки кваліфікації, які підтверджують право займати посаду дипломованого спеціаліста з обробки документації та наукової інформації, а також докладні засади підвищення по службі дипломованого бібліотекаря та дипломованого спеціаліста з обробки документації та наукової інформації, зокрема:

- 1) рівень освіти, трудовий стаж наукові досягнення, що є підставою для перевірки кваліфікації,
- 2) форму перевірки кваліфікації та можливість звільнення від перевірки,
- 3) перелік спеціалізацій та їх тематику,
- 4) порядок скликання та засади функціонування експертної комісії,
- 5) форму свідоцтва про підтвердження кваліфікації,
- 6) кваліфікаційні вимоги, що є умовою просування по службі.

Розділ 2

Трудові відносини викладачів

Ст. 104

1. Викладач може займати посаду на підставі призначення чи угоди про працю.
2. Викладач призначається на невизначений час.

Ст. 105

1. Трудові відносини з викладачем, який займає посаду старшого чи молодшого професора в громадському навчальному закладі, який є його основним місцем роботи, починаються на підставі призначення (наказу) з застереженням у Ст.101, пар.1.

2. Призначення, що про нього йдеться в пар. 1, може відбуватися (після кваліфікаційної оцінки) на конкурсній основі. Засади, порядок

проведення та кваліфікаційні критерії конкурсу визначає статут навчального закладу.

3. Викладача призначає ректор на клопотання декана або керівника іншого організаційного підрозділу, поданого згідно з постановою вченої ради факультету або визначеного в статуті колегіального органу, після отримання згоди Вченої Ради навчального закладу.

Ст. 106

Угоду про працю з викладачем підписує та розриває ректор на клопотання декана або керівника визначеного в статуті іншого організаційного підрозділу, з застереженням у Ст. 101, пар. 2.

Ст. 107

1. Трудові відносини з викладачами можуть бути розірвані:
  - 1) за взаємною угодою сторін,
  - 2) за заявою однієї зі сторін про звільнення, з збереженням трудових відносин протягом тримісячного періоду,
  - 3) негайно.
2. Припинення виробничих відносин з викладачем після заяви про звільнення настає в кінці семестру.

Ст. 108

Призначеного викладача ректор може звільнити у випадку:

- 1) тимчасової непрацездатності викладача через його хворобу, якщо час тривання такої непрацездатності перевищує один рік, а у випадку лікарського підтвердження про покращання стану і можливість повернення до роботи, якщо цей період перевищує два роки,
- 2) ліквідації навчального закладу або реорганізації його структури, що робить неможливим створення робочого місця для викладача,
- 3) отримання викладачем негативної оцінки, про яку йдеться у ст.114,
- 4) праці викладача в іншому місці без отримання згоди, що про неї йдеться в Ст. 112, пар. 1.

Ст. 109

1. Ректор може негайно розірвати трудові відносини з призначеним викладачем без попередження у випадку:

- 1) довготривалої непрацездатності на посаді, яку займає дана особа, підтвердженої свідоцтвом лікаря, якщо немає можливості переведення працівника на іншу посаду, яка б відповідала його стану здоров'я та професійній кваліфікації або якщо викладач відмовляється перейти на таку посаду,
- 2) дворазової неопиясненої відмови пройти медогляд, запропонований ректором, з метою з'ясування працездатності,
- 3) якщо мав місце плагіат, підтверджений судовим рішенням або правочинним вироком дисциплінарної комісії.

Ст. 110

1. Трудові відносини викладача розриваються в юридичному порядку, якщо:

- 1) підтверджується факт прийняття на роботу на підставі фальшивих або недійсних документів,
- 2) правочинного вироку суду про втрату громадських прав,
- 3) правочинного покарання позбавленням права працювати викладачем назавжди або на якийсь час,
- 4) якщо минув тримісячний період відсутності на роботі через ув'язнення.

2. Трудові відносини призначеного викладача розриваються в кінці навчального року, в якому викладачу виповнюється повні 70 років.

3. Розірвання трудових відносин підтверджує ректор.

Ст. 111

Розірвання угоди про працю з викладачем або припинення її дії відбувається на засадах, визначених у трудовому законодавстві. Положення Ст. 107, пар. 2, Ст. 108, Ст. 109 та Ст. 110, пар. 1 та 3 застосовуються відповідно.

Ст. 112

1. Якщо призначений викладач має намір працювати додатково в іншому місці в рамках трудових відносин або зайнятися самостійною підприємницькою діяльністю, це може мати місце тільки з дозволу

ректора навчального закладу, який є основним місцем роботи викладача. Ректор дає згоду або відмовляє протягом тридцяти днів з моменту отримання заяви.

2. Ректор може анулювати дозвіл, що про нього йдеться в пар. 1 після підтвердження факту, що додаткове місце роботи або господарська діяльність заважають виконувати безпосередні обов'язки викладача в навчальному закладі.

3. Обов'язкове отримання дозволу, що про нього йдеться в пар. 1 не стосуються осіб, які працюють в рамках виробничих відносин в органах наукових та професійних товариств, органах державної адміністрації та в консультативних комісіях при органах влади, держадміністрації чи самоврядування, а також в керівних органах Польської академії наук. Такі особи повідомляють ректора про місце додаткової роботи.

4. Умови надання або анулювання дозволу визначає Вчена Рада навчального закладу.

5. Викладач, прийнятий на роботу за контрактом, повідомляє ректора про додаткове місце роботи протягом 14 днів з дня підписання контракту.

Ст. 113

1. Час роботи викладача, з застереженням у Ст. 136, окреслюється відповідно до обсягу його завдань.

2. Завдання, які виникають з обов'язків, зазначених у Ст. 97, повинні встановлюватися таким чином, щоб викладач міг їх виконувати протягом 30 годин щотижня.

3. Види завдань, їх мінімальний та максимальний обсяг для конкретних посад, а також засади зменшення обсягу навчальної діяльності визначає Вчена Рада навчального закладу.

4. Сферу та обсяг завдань докладно визначає керівник організаційного підрозділу, визначеного статутом навчального закладу.

Ст. 114

1. Усі викладачі повинні проходити періодичну атестацію.

2. Атестація викладача здійснюється кожні 4 роки або наказом керівника організаційного підрозділу навчального закладу. Атестація здійснюється також перед закінченням строку, на який було прийнято викладача.

3. Основні критерії оцінки та порядок періодичної атестації викладачів визначаються статутом навчального закладу.

Ст. 115

1. Умови оплати праці викладача визначаються в колективній трудовій угоді.

2. Умови оплати праці викладача громадського навчального закладу, в якому не було укладено колективної трудової угоди, визначає, шляхом розпорядження, міністр вищої освіти в порозумінні з міністром праці та соціальної політики, визначаючи зокрема:

- 1) рівень мінімальних ставок відповідного до конкретних посад, за умови, що мінімальна заробітна плата асистента не буде нижчою за середню заробітну плату в народному господарстві, прогнозовану в законі про бюджет на даний рік,
- 2) рівень та умови інших форм оплати праці,
- 3) умови підвищення заробітної плати відповідно до стажу праці,
- 4) види діяльності, за які належить додаткова оплата, та рівень цієї оплати,
- 5) докладні засади надання оплачуваної відпустки та грошового еквівалента за невикористану відпустку,
- 6) право міністра вищої освіти визначати рівень заробітної плати ректора.

3. Основна заробітна плата, надбавка за стаж праці та надбавка за адміністративне керівництво і т.п. виплачуються викладачу щомісяця авансом. Право на заробітну плату втрачає чинність з останнім днем місяця, в якому було розірвано трудові відносини. Працівник має право на заробітну плату за цей місяць.

4. Викладач має право на збереження заробітної плати під час його хвороби та іншої виправданої відсутності на місці праці. З заробітної плати робляться відрахування в пенсійний фонд, що їх визначають окремі положення.

5. У випадках, відмінних від хвороби, що про них йдеться в положеннях про страхування на випадок хвороби та про захист материнства, викладач має право на відповідні виплати, засади і рівень яких визначаються в цих положеннях.

Ст. 116

1. Викладачі можуть отримувати премії міністра вищої освіти, міністра внутрішніх справ, міністра оборони або ректора за наукові чи організаційні досягнення, а також досягнення в навчанні.

2. Бюджетні кошти на премії міністра вищої освіти, що про них йдеться в пар.1, визначаються в розмірі 0,1% планованої річної цільової доплати на навчальну діяльність.

3. У громадському навчальному закладі премії ректора, про які йдеться пар.1, призначається у розмірі 1,5% планованих коштів для персональних премій.

4. Міністр вищої освіти визначає, шляхом розпорядження, засади і порядок присудження премій міністрів, про які йдеться в пар.1, зокрема

- 1) види премій та їх розміри, що встановлюються відповідно до мінімальної ставки старшого професора, що про неї йдеться в Ст. 115, пар. 2,
- 2) порядок дій кваліфікаційної комісії,
- 3) положення, що преміями можуть відзначатися видані досягнення, які мали місце попереднього року.

5. Засади і порядок присудження премій ректора визначає регламент, що його ухвалює Вчена Рада громадського навчального закладу.

Ст. 117

1. Викладач має право на відпустку строком 36 робочих днів протягом року. Відпустку треба використати у час, вільний від навчальної діяльності.

2. Викладач має право брати першу відпустку в останній день перед початком літньої перерви у заняттях, а право на наступну та подальші відпустки - з початком кожного наступного календарного року.

3. Викладач, який працює в навчальному закладі протягом певного часу, меншого ніж 9 місяців, має право на відпустку пропорційно до того періоду часу, який фактично пропрацював.

4. Додаткові вихідні дні в кількості, зазначеній у ст.129.1 пар.1 Кодексу праці, не зараховуються до відпустки.

5. У випадку невикористання відпустки через розірвання або припинення трудових відносин викладачеві сплачується грошовий еквівалент за час невикористаної відпустки.

Ст. 118

Викладач отримує в період відпустки зарплату в тому розмірі, як і за час праці. Змінні складові зарплати вираховуються на підставі середньої зарплати за попередні 10 місяців до початку відпустки. Якщо час роботи тривав менше, то зарплата вираховується з повного періоду роботи з урахуванням ставок зарплат, обов'язкових у період відпустки.

Ст. 119

1. Міністр вищої освіти, з застереженням в пар.2, визначає, шляхом розпорядження, засади відрядження працівників та студентів за кордон з науковою чи навчальною метою, з метою підвищення кваліфікації, а також їх докладні права, зокрема:

- 1) форми навчання, на які можна відряджати громадян Польщі, і умови, які вони повинні виконати, щоб мати право на подібне відрядження,
- 2) форми матеріальної допомоги для осіб, що відряджаються за кордон, в тому числі стипендій та вартості проїзду,
- 3) обсяги та засади виплат особам, що відряджаються за кордон,
- 4) право осіб, що відряджаються за кордон і зберігають свою посаду.

2. Умови та порядок відрядження вищим навчальним закладом його працівників, студентів та аспірантів за кордон з метою, що про неї йдеться в пар. 1, визначає Вчена рада навчального закладу.

Ст. 120

1. Викладач, який працює на повну ставку, має право на оплачувану відпустку строком на один рік, або неоплачувану - для наукової діяльності або підвищення кваліфікації.

2. Викладач, який працює над кандидатською дисертацією, має право, якщо треба з огляду на ступінь готовності такої праці, на оплачувану наукову відпустку не більше ніж 6 місяців. У випадку праці над докторською дисертацією, час такої відпустки не може перевищувати один рік.

3. Призначений викладач, який має звання професора або ступінь доктора наук, має право кожні сім років на оплачувану відпустку для реалізації наукових або мистецьких цілей на один рік.

4. Викладач, який працює на повну ставку, після роботи протягом 5 років в навчальному закладі, має право на одноразову оплачувану відпустку для покращання стану здоров'я строком не більше одного року, якщо, на думку лікаря, стан здоров'я вимагає проведення курсу лікування.

5. Працівники, які використовують платні відпустки, про які йдеться в пар.1-4, не можуть в той же час виконувати роботу, визначену трудовими відносинами, або здійснювати незалежну господарську діяльність.

6. Зарплату за період відпустки, про яку йдеться в пар.1-4, нараховують як за чергову відпустку.

7. Докладні засади і порядок надання відпусток, про які йдеться в пар.1-3, визначає статут навчального закладу.

Ст. 121

1. Призначений викладач, з яким розірвано трудові відносини у зв'язку з виходом на пенсію через непрацездатність, має право на одноразову грошову допомогу в розмірі його шестимісячної зарплати.

3. Інші викладачі, з якими розірвано трудові відносини у зв'язку з виходом на пенсію через непрацездатність, мають право на одноразову грошову допомогу у розмірі їх трьохмісячної зарплати.

Розділ 3

Дисциплінарна відповідальність викладачів

Ст. 122

Викладач підлягає дисциплінарній відповідальності за вчинки, які суперечать обов'язкам викладача чи честі викладацької професії.

Ст. 123

1. Дисциплінарними покараннями є:

- 1) зауваження,
- 2) догана,
- 3) догана з позбавленням права виконання функцій керівника у навчальному закладі на строк до п'яти років,

- 4) позбавлення права виконувати професію викладача назавжди чи на визначений час.

2. Запис про рішення разом з обґрунтуванням вноситься до особової справи викладача. Правочинне рішення дисциплінарної комісії, про яке йдеться в пар. 1 п.4, публікується в Урядовому Журналі Міністерства вищої освіти.

Ст. 124

1. Зауваження за незначні дисциплінарні провини накладає ректор після попереднього вислуховування викладача.

2. Викладач, покараний ректором зауваженням, може подати апеляцію до дисциплінарної комісії, яка діє у навчальному закладі. Апеляція подається протягом чотирнадцяти днів з моменту повідомлення про покарання.

3. У випадку, про який йдеться в пар. 2, комісія не може накласти на викладача більше покарання.

Ст. 125

1. У дисциплінарних справах викладачів вирішують:

1) у першій інстанції - дисциплінарна комісія навчального закладу у справах викладачів у складі:

- а) трьох членів, коли уповноважена посадова особа дисциплінарної комісії запропонувала застосування покарання, визначеного Ст.123, пар.1 п.1-3,
- б) п'яти членів, коли уповноважена посадова особа дисциплінарної комісії запропонувала застосування покарання, визначеного Ст.123, пар. 1, п.4.

2) у другій інстанції - дисциплінарна комісія в справах викладачів при міністрі вищої освіти у складі:

- а) трьох членів, коли розглядається справа про покарання, визначене Ст.123, пар.1, п.1-3,
- б) п'яти членів, коли розглядається справа про покарання, визначене Ст.123, пар. 1, п.4.

2. У апеляційному складі дисциплінарної комісії, яка виносить звинувачення, принаймні один з членів повинен мати юридичну освіту.

3. Головою комісії, яка приймає рішення, повинен бути викладач, який працює на посаді не нижчій, ніж звинувачений.

Ст. 126

1. Дисциплінарна комісія, про яку йдеться в Ст.125, пар1 п.1, обирається. Спосіб обрання визначає статут навчального закладу.

2. Дисциплінарні комісії є незалежними в області дисциплінарних рішень.

3. Дисциплінарні комісії самостійно вирішують усі фактичні та юридичні проблеми і не пов'язані з рішеннями інших органів, які застосовують право, за винятком правочинного вироку суду.

4. Дисциплінарні дії можна розпочати протягом шести місяців з дня отримання ректором або міністром вищої освіти повідомлення про скоєння вчинку, що підлягає покаранню, і протягом п'яти років з дня скоєння вчинку. Якщо даний вчинок є злочином, вищезгаданий період не може бути коротшим за строк давності для цього злочину, з застереженням в пар. 5.

5. Положення про строк давності не розповсюджується на дисциплінарні дії стосовно викладача, якого звинувачують у плагіаті або іншому науковому шахрайстві.

Ст. 127

1. Секретаря дисциплінарної комісії у вищому навчальному закладі призначає ректор, а секретаря дисциплінарної комісії, що про неї йдеться в Ст. 125, пар.1, п.2в - міністр вищої освіти, з-поміж викладачів, які мають принаймні науковий ступінь доктора наук.

2. Секретар дисциплінарної комісії виконує вказівки органу, який його призначив.

Ст. 128

1. Звинувачений має право користуватися допомогою власноручно обраного з-поміж викладачів навчального закладу захисника. У випадку, коли секретар дисциплінарної комісії вносить пропозицію про застосування покарання, про яке йдеться в Ст.123, пар. 1 п.4, а звинувачений не має власно обраного захисника, голова ухвального складу комісії, за згодою звинуваченого призначає захисника з-поміж викладачів навчального закладу.

2. На звинувачення дисциплінарної комісії навчального закладу у справах викладачів, ректор і звинувачений можуть подати апеляцію до дисциплінарної комісії, що про неї йдеться в Ст. 125, пар. 1, п. 2 протягом чотирнадцяти днів від дня вручення звинувачення разом з обґрунтуванням.

3. На правочинне рішення дисциплінарної комісії, що про неї йдеться в Ст. 125, пар. 1, п. 2, можна подати апеляцію до Апеляційного суду у Варшаві - Суду праці та соціального страхування - на засадах і в порядку, передбачених Цивільним кодексом. Рішення Апеляційного суду не підлягають оскарженню.

Ст. 129

1. Ректор може припинити виконання обов'язків викладача, проти якого розпочато дисциплінарне чи кримінальне розслідування, а також в ході розслідування, яке направлене на встановлення фактів, якщо з огляду на вагу і вірогідність представлених звинувачень доцільним є усунення його від виконання обов'язків.

2. Викладач в силу закону тимчасово припиняє виконувати обов'язки у випадку його тимчасового арешту.

3. Тимчасове припинення виконання обов'язків не може тривати більше шести місяців, за винятком випадку, якщо проти викладача надалі продовжується кримінальне розслідування.

Ст. 130

1. Основна заробітна викладача в період тимчасового припинення виконання обов'язків може бути обмежена, а тимчасово заарештованого обмежується найбільше до половини в залежності від сімейного стану викладача, починаючи з першого дня календарного місяця, який настає після місяця, в якому відбулося тимчасове припинення. В період припинення виконання обов'язків не надаються додатки. В період проходження покарання позбавлення волі заробітна плата викладачу не сплачується.

2. Якщо дисциплінарне чи кримінальне закінчиться припиненням через брак доказів вини або наданням виправдувальної постанови чи вироку, викладачеві необхідно виплатити решту повної платні, що не виплачувалася.

Ст. 131

Міністр вищої освіти постановою визначає порядок виборів дисциплінарної комісії, що про неї йдеться в Ст. 125, пар.1, п. 2, засади і спосіб проведення розслідування, яке направлене на встановлення фактів та дисциплінарного розслідування, а також виконання дисциплінарних покарань та спосіб їх припинення, визначаючи зокрема:

- 1) вимоги, яким повинні відповідати члени та секретарі дисциплінарних комісій,
- 2) положення, дисциплінарні комісії, що про них йдеться в Ст. 125, пар. 1, та їх секретарі обираються на чотири роки і строк їх діяльності співпадає з строком діяльності органів навчального закладу,
- 3) право міністра вищої освіти виконувати обов'язки ректора, якщо обвинувачуваним є ректор, проректор, голова комісії, що про неї йдеться в Ст. 125, пар. 1, п. 1, або голова чи члени комісії, що про неї йдеться в Ст. 125, пар. 1, п. 2,
- 4) положення, що постанови та рішення комісії ухвалюються звичайною більшістю голосів, за винятком голосування в справі покарання, що про нього йдеться в Ст. 123, пар.1. п.4, коли вимагається одностайне голосування,
- 5) докладні засади та порядок виклику та допиту обвинувачуваного, свідків та експертів, а також приведення інших доказів.

Розділ 4

Працівники, які не є викладачами

Ст. 132

1. Працівники навчального закладу, які не є викладачами, це:
  - 1) науково-технічні працівники,
  - 2) бібліотечні працівники, та працівники документації і наукової інформації,
  - 3) працівники видавництва і поліграфії,
  - 4) працівники адміністрації,

5) решта працівників навчального закладу.

Ст. 133

1. Працівники навчального закладу, які не є викладачами, приймаються на роботу на основі умови про працю. Умову про працю укладає ректор чи інший орган навчального закладу, вказаний у статуті.

2. Час роботи працівників, про яких йдеться в ст.132, пар.1, складає сорок годин на тиждень, з застереженням у Ст.136.

3. Для працівників, які не є викладачами, створюється спеціальний преміальний фонд в розмірі 1% планованих річних коштів на персональні виплати. Засади поділу фонду та присудження премій за досягнення у професійній праці визначає Вчена Рада навчального закладу, якщо не було укладено колективного трудового договору.

4. До працівників, які не є викладачами, застосовуються відповідно положення Ст.115, пар. 3 та Ст. 121, пар. 2.

Ст. 134

Для осіб, які не є викладачами і працюють у навчальному закладі, в котрому не було укладено колективної трудової угоди, міністр вищої освіти в порозумінні з міністром праці та соціальної політики визначає, шляхом розпорядження, перелік основних посад, кваліфікаційні вимоги, рівень ставок основної заробітної плати, надбавок та премій, періоди праці та інші періоди, що дають право на надбавку за стаж праці, а також докладні засади класифікації та оплати праці цих осіб.

Розділ 5

Загальні правила для працівників вищої школи

Ст. 135

1. Працівники громадського навчального закладу мають право на ювілейні премії, з нагоди багаторічної праці, у розмірі:

- 1) за 20 років роботи - 75% основної зарплати,
- 2) за 25 років роботи - 100% основної зарплати,
- 3) за 30 років роботи - 150% основної зарплати,

- 4) за 35 років роботи - 200% основної зарплати,
- 5) за 40 років роботи - 300% основної зарплати,
- 6) за 45 років роботи - 400% основної зарплати,
- 7) за 50 років роботи - 500% основної зарплати.

2. Міністр вищої освіти розпорядженням визначить періоди роботи і інші періоди, які надають право на ювілейну премію та засади її нарахування і виплачування, визначаючи зокрема:

- 1) положення, що періоди праці працівника, що дають йому право на премію, встановлюються окремо, якщо він одночасно працює в кількох місцях,
- 2) підставою для визначення розміру премії є заробітна плата працівника на момент виплати премії або - якщо це є вигіднішим для працівника - на момент набуття права на премію, причому беруться до уваги складові заробітної плати та інші виплати в рамках трудових відносин, в тому числі грошовий еквівалент невикористаної чергової відпустки,
- 3) премія виплачується негайно після набуття працівником права на премію,
- 4) у разі розірвання трудових відносин через вихід на пенсію, спричинений нездатністю до праці, премія виплачується в день розірвання трудових відносин, якщо до набуття права на премію бракує менш ніж дванадцять місяців.

3. Працівник громадського навчального закладу має право на додаткову річну премію в розмірі його середньої місячної заробітної плати. Міністр вищої освіти визначає, шляхом розпорядження, докладні засади набуття права на премію, встановлення розміру премії та її виплати, беручи до уваги зокрема:

- 1) засаду, що умовою до набуття права на премію є праця в даному навчальному закладі протягом цілого календарного року,
- 2) умови набуття права на премію попри невиконання умови, що про неї йдеться в пар. 1,
- 3) положення, що при визначенні розміру премії беруться до уваги складові заробітної плати та інші виплати в рамках трудових відносин, в тому числі грошовий еквівалент за невикористану чергову відпустку,

- 4) річна премія виплачується протягом трьох календарних місяців після закінчення роки, за який виплачується премія.

4. Ректор, в порозумінні з професійними спілками, які діють у навчальному закладі, встановлює регламент надання річної премії.

Ст. 136

Обов'язковий час роботи працівників, про яких йдеться в ст.99 і ст.132 пар.1 п.2, складає 36 годин на тиждень.

Ст. 137

1. Для працівників навчальних закладів на фонд соціальних виплат навчального закладу відраховуються кошти у розмірі 6% планованих річних коштів, призначених на персональні виплати.

2. Відрахування на фонд соціальних виплат навчального закладу на кожного колишнього працівника навчального закладу, який є пенсіонером, на даний календарний рік становить 5% річної суми середньої пенсії, визначеної в порядку та на засадах, що їх містять окремі положення.

3. Відрахування, про які йдеться в пар. 1 і 2, становлять у навчальному закладі єдиний фонд.

4. В справах, що не регулюються пар. 1-3, застосовуються положення про фонд соціальних виплат навчального закладу.

Ст. 138

1. У справах, що не регулюються цим законом, трудові відносини працівників вищої школи регулюються положеннями Кодексу про працю.

2. Суперечки щодо трудових відносин працівника вищої школи розглядають суди праці.

Ст. 139

1. Трудові відносини з викладачем в негромадському навчальному закладі встановлюються шляхом умови про працю. Умову про працю підписує орган, вказаний у статуті навчального закладу.

2. Статут негромадського навчального закладу та регламент заробітної плати можуть урегулювати права і обов'язки працівників та систему оплати їх праці не так, як в законі.

Ст. 140

Службові відносини, хід служби та дисциплінарна відповідальність професійних військових та державних службовців, що несуть службу у військових навчальних закладах та навчальних закладах державних служб, підлягають регулюванню окремими положеннями.

Частина IV

Навчання в навчальних закладах і студенти

Розділ 1

Організація навчання в навчальних закладах

Ст. 141

1. Організацію і хід навчання в навчальних закладах, а також пов'язані з ними права та обов'язки студента визначає регламент навчання.

2. Навчання в навчальному закладі проводяться згідно навчального плану і програм навчання. Міністр вищої освіти, за пропозицією навчального закладу, ухвалену після консультацій з Радою, може виразити згоду на проведення навчання в навчальному закладі згідно плану і програми навчань, які охоплюють кілька спеціальностей.

3. Навчальний план навчального закладу і програми навчання встановлюються з урахуванням вимог, визначених Радою

4. Положення пар. 1. Застосовується відповідно до регламенту занять в аспірантурі.

Ст. 142

Лекції в навчальному закладі є відкритими, якщо його статут не говорить про інше.

Ст. 143

1. Ліценційне навчання триває щонайменше три роки. Інженерське навчання триває щонайменше три з половиною роки.

2. Магістерське навчання триває щонайменше чотири з половиною роки, а для осіб, які мають диплом ліценціата чи інженера щонайменше два роки.

3. Періоди навчання, що про них йдеться в пар. 1 та 2, означають номінальні періоди, які відповідають нормальній програмі навчання.

Ст. 144

1. Регламент навчання ухвалює Вчена Рада навчального закладу щонайменше за п'ять місяців до початку академічного року.

2. Регламент набирає чинності з початку академічного року, після узгодження з відповідним органом студентського самоврядування. Якщо протягом місяця після схвалення регламенту навчання Вченою Радою Вчена Рада і ухвальний орган студентського самоврядування закладу не дійдуть до порозуміння в справі змісту регламенту навчання, регламент набирає чинності силою ухвали Вченої Ради, прийнятої щонайменше двома третинами голосів її статутного складу.

3. У навчальних закладах, відмінних від університетських, регламент набирає чинності після затвердження міністром вищої освіти. Міністр відмовляє у затвердженні регламенту на підставі його невідповідності положенням закону чи статуту.

4. У військовому навчальному закладі регламент набирає чинності після його затвердження міністром оборони, а в навчальному закладі державних служб – міністром внутрішніх справ. Міністр відмовляє в затвердженні регламенту на підставі його невідповідності положенням закону чи статуту.

5. Для зміни регламенту навчання застосовуються відповідно положення пар.1-4.

Ст. 145

1. Навчання в навчальному закладі має стаціонарну та нестаціонарну форми. Основною формою навчання в навчальному закладі є стаціонарне навчання. Лікарі та стоматологи навчаються виключно на стаціонарі.

2. Кількість студентів, прийнятих на стаціонарну форму навчання з даної спеціальності не може бути нижчою від кількості студентів, прийнятих на нестаціонарну форму навчання, з застереженням в Ст.208, пар. 4

3. Пар 2. не застосовується до навчальних закладів громадських служб.

Ст. 146

1. Програма навчання в навчальному закладі, на основі порозуміння зацікавлених навчальних закладів або наукових організацій, мо-

же реалізовуватися частково в іншому навчальному закладі чи науковому закладі, в країні чи за кордоном.

2. Засади і спосіб перевірки знань, отриманих в результаті навчання, про яке йдеться в пар.1, визначає регламент навчання.

Ст. 147

1. До занять у навчальному закладі може бути допущена особа, яка:

- 1) має атестат зрілості – у випадку клопотання про прийняття на ліцензійне, інженерське чи однорідне магістерське навчання,
- 2) має ступінь ліценціата чи рівнозначний – у випадку клопотання про продовження навчання на магістерських курсах,
- 3) має ступінь магістра або рівнозначний – при клопотанні про прийняття в аспірантуру, а також відповідає вимогам прийняття на навчання, які встановлені навчальним закладом.

2. Якщо умови прийняття на навчання передбачають вступні екзамени з предметів, що здаються під час випускної екзаменаційної сесії, то підставою для прийняття є результати випускних екзаменів. В цьому випадку Вчена Рада визначає рівень екзаменаційних результатів, що дає право на звільнення від вступних екзаменів з цих предметів.

3. Вчена Рада громадського навчального закладу щонайменше за дев'ять місяців до початку наступного академічного року визначає умови і порядок прийняття на навчання. Рішення подається міністру вищої освіти закладів, після чого оприлюднюється.

4. Умови та порядок прийняття до військових навчальних закладів узгоджується з міністром оборони, а до навчальних закладів державних служб – з міністром внутрішніх справ.

5. Умови і порядок прийняття на навчання до негромадського навчального закладу визначаються органом, вказаному в статуті навчального закладу.

6. Окремі засади прийняття на навчання лауреатів та фіналістів олімпіад національного рівня, визначає Вчена Рада на період щонайменше трьох років.

7. У випадку, коли вступ на навчання не є вільним, набір проводять приймальні комісії, призначені деканом факультету чи іншим органом,

який вказаний в статуті навчального закладу. Приймальні комісії приймають рішення в справах прийняття на навчання.

8. У випадку рішення приймальної комісії про неприйняття на навчання протягом чотирнадцяти днів з дати отримання рішення подається апеляція до приймальної комісії закладу, яка призначена в порядку, передбаченому статутом навчального закладу. Рішення приймає ректор, після розгляду пропозиції приймальної комісії. Рішення ректора є остаточним.

9. Результати вступу є загальнодоступними.

Ст. 148

Прийняття в ряди студентів настає з моменту посвячення в студенти і урочистої присяги, зміст якої визначається статутом навчального закладу.

Ст. 149

1. Особи, які не є громадянами Польщі, далі "іноземці", можуть проходити навчання в навчальних закладах, брати участь у наукових дослідженнях і практичних заняттях на умовах, визначених законом, з застереженням в пар.2 і 3.

2. На засадах, обов'язкових для польських громадян, можуть вступати і проходити навчання в навчальних закладах, брати участь у наукових дослідженнях і практичних заняттях іноземці:

- 1) які мають посвідку на проживання,
- 2) працівники-мігранти, які є громадянами держав-членів Європейського Союзу, якщо вони є працевлаштованими в Польщі, а також члени їх родин, якщо вони живуть на території Польської Республіки,
- 3) громадяни держав-членів Європейського Союзу та члени їх родин, що мають фінансові засоби, необхідні для покриття коштів утримання під час навчання, причому ці особи не мають права на матеріальну допомогу у формі виплат, що про них йдеться в Ст. 153, пар. 1, п. 1, 3, 6 та 7.

3. Іноземці можуть проходити навчання, брати участь в наукових дослідженнях і практичних заняттях:

- 1) на підставі міжнародних угод, на засадах, визначених цими угодами:

- а) як стипендіати польської сторони в рамках ліміту стипендій, що його щорічно визначає міністр вищої освіти,
  - б) без стипендії
  - в) як стипендіати сторони, що їх відряджає, за умови забезпечення польською стороною безплатного навчання.
- 2) як стипендіати міністра вищої освіти в рамках ліміту, що про нього йдеться в п. 1, (а),
  - 3) в рамках угод, що їх укладають навчальні заклади з іноземними партнерами, на засадах, що визначаються цими умовами,
  - 4) на засадах плати за навчання.

4. Іноземці, які проходять навчання, беруть участь у наукових дослідженнях і практичних заняттях, можуть отримати стипендію. Міністр вищої освіти визначає, шляхом розпорядження, розмір стипендії для іноземців в рамках ліміту, що про нього йдеться в пар. 3, п. 1 (а), відповідно до мінімальної ставки асистента, що працює в навчальному закладі, визначеного в Ст. 115, пар. 2. Розмір стипендії для решти осіб визначає керівник підрозділу, що надає освіту.

Ст. 150

Міністр вищої освіти в порозумінні з міністром внутрішніх справ та міністром оборони визначає, шляхом розпорядження:

- 1) форми навчання в навчальному закладі, на які можуть прийматися іноземці,
- 2) вимоги, які повинні виконувати іноземці при клопотанні про прийняття на навчання та підготовку в навчальних закладах чи участь у наукових дослідженнях,
- 3) фінансові умови, на яких іноземці можуть проходити навчання в навчальних закладах та брати участь у наукових дослідженнях, в тому числі величину плати за навчання та засади зниження і звільнення від оплати, а також особи, уповноважені до прийняття рішень в цій справі,
- 4) засади фінансування, надання і виплати стипендій та інших виплат

2. Міністр охорони здоров'я в порозумінні з міністром вищої освіти визначає, шляхом розпорядження, порядок фінансування пільг у сфері

охорони здоров'я для осіб, що можуть навчатися в польських навчальних закладах, брати участь в наукових дослідженнях та практичних заняттях, але не мають медичної страховки.

Розділ 2

Права та обов'язки студентів

Ст. 151

1. Студент може вивчати поза своєю основною спеціальністю довіільну кількість спеціальностей чи предметів, також в різних навчальних закладах, якщо виконує всі обов'язки, пов'язані з ходом навчання на основному факультеті. Засади і порядок такого способу навчання визначає регламент навчання в навчальному закладі.

2. Студент може навчатися згідно індивідуального плану і програми навчань на засадах, встановлених вченою радою факультету чи іншим органом, який вказаний в статуті навчального закладу.

3. Студент може перевестись з іншого навчального закладу, також і з закордонного навчального закладу, за згодою декана факультету навчального закладу, що приймає на навчання, якщо студент виконав усі обов'язки, які виникають з діючих положень навчального закладу, який він залишає.

Ст. 152

1. Студент може отримати відпустку від занять у навчальному закладі в порядку і на засадах, визначених регламентом навчання.

2. Під час відпустки студент зберігає студентські права, крім випадків, коли положення про матеріальну допомогу передбачають інше.

Ст. 153

1. Студент може отримати матеріальну допомогу в наступних формах:

- 1) соціальної стипендії,
- 2) спеціальної стипендії для інвалідів,
- 3) грошової допомоги,
- 4) стипендії за результати в навчанні,

- 5) стипендії міністра за видатні досягнення,
- 6) житлової стипендії,
- 7) талонів на харчування.

2. Форми матеріальної допомоги, про які йдеться в пар. 1 п.1-3, забезпечує навчальний заклад за рахунок дотацій з державного бюджету

3. Форма матеріальної допомоги, про яку йдеться в пар.1 п.4, надає навчальний заклад в рамках коштів, виділених навчальному закладу з державного бюджету. Громадський навчальний заклад надає стипендії за результати в навчанні також за рахунок цільової дотації з державного бюджету відповідно до кількості студентів, навчання яких фінансується в рамках цільової дотації на навчальну діяльність.

4. Форма матеріальної допомоги, що про неї йдеться в пар. 1, п. 5, надає студентам відповідно міністр вищої освіти, міністр внутрішніх справ або міністр оборони.

5. Форми матеріальної допомоги, що про них йдеться в пар. 1, п. 6 і 7, надає студентам стаціонарної форми навчання громадський навчальний заклад за рахунок цільової дотації з державного бюджету.

Ст. 154

1. Соціальну стипендію може отримати студент, який перебуває в скрутному матеріальному становищі.

2. Спеціальну стипендію для інвалідів може отримати студент, інвалідність якого було встановлено на основі окремих положень і є причиною необхідності додаткових витрат, пов'язаних з навчанням.

3. Грошову допомогу може отримати студент, який з незалежних від нього причин тимчасово опинився в скрутному матеріальному становищі.

4. Житлову стипендію може отримати студент, що має право на житло, тобто такий, якому проїзд з місця постійного проживання до місця навчання значною мірою перешкоджає в навчанні або робить навчання взагалі неможливим і який перебуває в скрутному матеріальному становищі.

5. Першочергове право на талони на харчування, завдяки яким студент може харчуватися по нижчій ціні, мають студенти, які перебувають у скрутному матеріальному становищі.

Ст. 155

1. Студент, який отримав за рік навчання високу середню оцінку і студент, який має високі досягнення в навчанні, може отримати стипендію за результати в навчанні.

2. Студент, який особливо відзначається в навчанні, має конкретні наукові досягнення, може після закінчення першого року навчання отримати стипендію міністра, що про неї йдеться в Ст. 153, пар. 1, п. 5. Таку стипендію може також отримати студент, який відзначився конкретними організаційними, спортивними чи мистецькими досягненнями в масштабі країни чи в міжнародному масштабі.

Ст. 156

1. Міністр вищої освіти, шляхом розпорядження, визначає умови, порядок, розміри та критерії надання студентам матеріальної допомоги

2. Розпорядження, що про нього йдеться в пар. 1, визначає зокрема:

- 1) єдині критерії надання соціальних стипендій, в основі яких лежать розміри доходу на члена родини студента,
- 2) засади визначення розмірів доходу на особу в родині студента, які дають йому право на клопотання про матеріальну допомогу, пов'язану з матеріальним становищем студента,
- 3) порядок складення та вид документів про доходи студента та членів його родини за останній податковий рік, в тому числі довідок, що їх видають фінансові органи,
- 4) період надання матеріальної допомоги, що про неї йдеться в Ст. 153, пар. 1, складає дев'ять місяців навчального року і його можна продовжити до дванадцяти місяців у випадку з студентами, для яких матеріальна допомога є єдиним джерелом утримання, а також його можна скоротити до п'яти місяців у випадку, коли навчання в навчальному році триває один семестр,
- 5) максимальний та мінімальний розмір форм матеріальної допомоги, що про них йдеться в Ст. 153, пар. 1, п.1-4 і 6, а також максимальний розмір матеріальної допомоги, що про неї йдеться в Ст. 153, пар. 1, п. 5, визначається відповідно до розміру мінімальної ставки асистента, визначеної в порядку, викладеному в Ст. 115, пар. 2,

- 6) порядок клопотання про матеріальну допомогу, що про неї йдеться в Ст. 153, пар.1, п. 5, на підставі клопотання вченої ради факультету, що його ректор навчального закладу представляє відповідно міністру вищої освіти, міністру внутрішніх справ або міністру оборони,
- 7) спосіб використання студентської соціальної бази залезить від рішення ректора, що його він приймає в порозумінні з органом студентського самоврядування закладу,
- 8) засади надання талонів на харчування в студентській їдальні громадського навчального закладу або в іншій їдальні, з якою навчальний заклад уклав угоду стосовно харчування своїх студентів.

Ст. 157

Студент має право клопотатись про надання кредиту чи позики на засадах, визначених окремими положеннями.

Ст. 158

Студент має право користуватися 50% знижкою в оплаті за проїзд громадським транспортом, а також державною залізницею та на громадських міжміських автобусах.

Ст. 159

Студент має право на медичне страхування, визначене в окремих положеннях

Ст. 160

1. Студент зобов'язаний поводитись згідно змісту урочистої присяги і регламенту навчання.
2. Студент зокрема зобов'язаний:
  - 1) брати участь в заняттях та організаційних заходах згідно регламенту навчання,
  - 2) складати іспити, відбувати практику і виконувати інші вимоги, передбачені програмою навчання,
  - 3) притримуватися положень законів, які діють у навчальному закладі,
  - 4) поводитись згідно з присягою,

- 5) вносити оплату, визначену в законі.

Ст. 161

Декан може виключити студента у випадках, визначених регламентом навчання в навчальному закладі. На рішення, видане в цій справі, подається апеляція до ректора протягом чотирнадцяти днів з моменту отримання рішення.

Ст. 162

Студент останнього року навчання магістерської освіти може проходити стажування по підготовці виконання обов'язків викладача і отримувати відповідну стипендію на засадах, визначених статутом навчального закладу.

Ст. 163

1. Міністр вищої освіти розпорядженням визначає роди дипломів і професійних ступенів та зразки дипломів, які видаються навчальними закладами, в тому числі зокрема назви професійних ступенів та спеціальності, в яких надаються ці ступені.

3. Міністр вищої освіти може, за пропозицією університетського навчального закладу, висловити згоду на зразок диплома, що його розробляє сам заклад.

4. Міністр вищої освіти розпорядженням визначає спосіб ведення навчальними закладами документації про хід навчання, виконання спробувань і видання дублікатів, легалізації документів, що призначені для юридичного використання з закордоном, а також розмір і спосіб оплати цих дій, а також оплати видання залікової книжки, студентського квитка і документів, які підтверджують закінчення навчання, визначаючи зокрема:

- 1) спосіб ведення особистої справи студента,
- 2) спосіб ведення списку студентів та дипломної книги,
- 3) зразок залікової книжки та студентського квитка,
- 4) обов'язок і спосіб документування ходу навчання в екзаменаційних протоколах, заліковій книжці, екзаменаційній картці, щоденнику або студентській картотеці,
- 5) спосіб спорядження та видачі дублікатів документів,

- 6) спосіб виконання спростувань документів та зміни особистих даних студента або випускника в документах, що їх ведуть та видають навчальні заклади,
- 7) порядок та спосіб легалізації документів,
- 8) спосіб збереження та засади видачі документів.

4. Засади визнання отриманих за кордоном дипломів про здобуття вищої освіти рівнозначними з дипломами, які отримуються в країні, визначаються міжнародними умовами. У випадку відсутності відповідних міжнародних умов, засади і спосіб визнання дипломів про здобуття вищої освіти, отримані за кордоном, визначає, шляхом розпорядження, міністр вищої освіти, визначаючи зокрема органи, які здійснюють вищезгадані дії, та порядок самих дій.

5. Компетентним органом у справі поновлення процесу видачі диплома та підтвердження недійсності диплома є ректор вищого навчального закладу.

Розділ 3

Самоврядування та студентські організації

Ст. 164

1. Студентське самоврядування створюється за участю всіх студентів навчального закладу.

2. Органи студентського самоврядування є єдиним представником студентського загалу.

3. Студентське самоврядування діє на підставі закону, статуту навчального закладу і регламенту, ухваленого відповідним органом самоврядування закладу. Регламент набуває чинності після підтвердження Вченою Радою його відповідності закону і статуту навчального закладу.

4. Студентське самоврядування провадить на території навчального закладу діяльність у сфері студентських справ та соціально-побутових і культурних справ студентів.

5. Органи студентського самоврядування приймають рішення в справах розподілу коштів, насамперед тих, що походять з дотацій, про які йдеться в Ст. 80, пар. 1, а також тих, що їх призначає ректор на сту-

дентські потреби. Органи самоврядування представляють властям навчального закладу звіт і розрахунок цих коштів щонайменше один раз на семестр.

6. Ректор скасовує постанову органу студентського самоврядування, яка суперечить положенням закону, статуту навчального закладу, регламенту навчання чи регламенту самоврядування.

7. Навчальний заклад забезпечує необхідні матеріальні кошти на функціонування органів студентського самоврядування.

Ст. 165

1. Представники студентського самоврядування в навчальних закладах складають Парламент Студентів Польської Республіки, далі "Парламент Студентів", що представляє загал студентів країни.

2. Парламент Студентів є правоздатним.

3. Парламент Студентів має право висловлювати думку і вносити пропозиції в справах, що стосуються загалу студентів, у тому числі також право оцінювати нормативні акти, що стосуються студентів. Проекти нормативних актів представляє Парламентові Студентів міністр вищої освіти. Термін висловлення думки в справі проекту нормативного акту складає місяць від дати його внесення.

4. Засади організації і способи дії Парламенту Студентів визначає статут, ухвалений Парламентом Студентів. Статут набирає чинності з моменту підтвердження міністром вищої освіти його відповідності положенням закону. Перший статут Парламенту Студентів надає міністр вищої освіти.

5. Міністр вищої освіти щорічно виділяє фінансові кошти Парламенту Студентів, які необхідні для його функціонування.

Ст. 166

1. Студенти, крім повноважень, які виникають з закону від 7 квітня 1989 р. про «Право про товариства», можуть об'єднуватися в студентських організаціях своїх закладів, зокрема в наукових мистецьких і спортивних гуртках, на засадах, визначених законом.

2. Студентська організація навчального закладу, а також товариства, які об'єднують виключно студентів або студентів і викладачів, що діють у навчальному закладі, мають право подавати пропозиції до орга-

нів навчального закладу або до органів студентського самоврядування в справах, які стосуються студентів навчального закладу.

3. Органи навчального закладу можуть надавати матеріальні засоби студентським організаціям, що про них йдеться в пар. 1. Ці організації, щонайменше раз на семестр, представляють керівництву навчального закладу звіт про використання наданих їм засобів.

Ст. 167

1. Студентська організація навчального закладу підлягає реєстрації. Реєстр студентських організацій навчальних закладів є загальнодоступним.

2. Органом, який здійснює реєстрацію і веде реєстр студентських організацій навчального закладу є ректор, на рішення якого у цій сфері подається апеляція до міністра вищої освіти.

3. Умовою реєстрації студентської організації навчального закладу є відповідність статуту (регламенту, декларації засновника) положенням закону і статуту навчального закладу.

4. Ректор відхиляє постанову студентської організації навчального закладу, яка суперечить положенням закону, статуту навчального закладу чи статуту організації.

5. Вчена Рада, за поданням ректора, розпускає студентську організацію навчального закладу, якщо її діяльність відверто суперечить положенням закону або організація постійно порушує положення закону, статут навчального закладу чи статут організації.

Ст. 168

1. Студентське самоврядування чи товариство загальнонаціонального масштабу, яке об'єднує виключно студентів і діє в даному навчальному закладі, може для підтримки своїх вимог, що стосуються прав або суттєвих інтересів студентів і є предметом колективного конфлікту, організувати акцію протесту, яка не буде порушувати правил, діючих у навчальному закладі.

2. Рішення про проведення акції протесту і її форму приймає абсолютною більшістю голосів, відповідно до її масштабу, орган студентського самоврядування факультету, всього навчального закладу чи товариства, про яке йдеться в пар.1. Про це рішення відповідний орган

повідомляє ректора чи декана не пізніше ніж за три дні до початку акції протесту.

3. Якщо переговори після влаштування акції протесту не призвели до розв'язання конфлікту, студентське самоврядування чи товариство, про яке йдеться в пар. 1, може організувати студентський страйк (невідвідування занять студентами). Подібне рішення може прийняти виключно студентське самоврядування чи товариство.

4. Участь у страйку чи акції протесту є добровільною і не становить порушення обов'язків студента, якщо страйк чи акція протесту були організовані згідно закону.

5. Організатор страйку чи акції протесту зобов'язаний забезпечити такий порядок їх здійснення, щоб вони не створювали загрози людському життю або здоров'ю, майну навчального закладу чи інших осіб, і не порушували прав працівників навчального закладу, а також студентів, які не беруть участі в протесті.

Ст. 169

До рішень, про які йдеться в ст.147, пар. 7, рішень, прийнятих органами навчального закладу щодо індивідуальних студентських справ, пов'язаних з ходом навчання, а також у справах нагляду за діяльністю студентських організацій та студентського самоврядування навчального закладу, застосовуються відповідно положення Адміністративного Кодексу.

Розділ 4

Дисциплінарна відповідальність студентів

Ст. 170

1. За порушення правил, що діють у навчальному закладі та за вчинки, які порушують гідність студента, студент відповідає перед дисциплінарною комісією чи перед товаришким судом студентського самоврядування, далі "товаришський суд".

2. За один і той самий вчинок студент не може бути покараний товаришким судом і дисциплінарною комісією.

Ст. 171

1. Дисциплінарними покараннями є:

- 1) зауваження,
- 2) догана,
- 3) догана з попередженням,
- 4) позбавлення прав студента на термін до одного року,
- 5) виключення з навчального закладу,

Ст. 172

1. Дисциплінарні справи студентів вирішує дисциплінарна комісія та апеляційна дисциплінарна комісія, призначена з-поміж викладачів і студентів навчального закладу шляхом, що його визначено в статуті.

2. Дисциплінарні комісії є незалежними в прийнятті своїх рішень.

3. Дисциплінарні комісії самостійно вирішують всі фактичні та юридичні проблеми і не зв'язані рішеннями інших юридичних органів, за винятком правочинного обвинувачувального вироку суду.

4. Дисциплінарна комісія приймає рішення в складі, який складається з голови ухвального складу комісії, котрим є викладач, та з викладачів і студентів у рівній кількості.

Ст. 173

1. Ректор може з власної ініціативи чи за пропозицією органу студентського самоврядування, що вказаний в регламенті самоврядування, передати справу до товариського суду, замість її внесення до дисциплінарної комісії. Товариський суд не може видавати покарань, що про них йдеться в Ст.171, пар.1, п.4 і 5.

2. За провину невеликої ваги ректор може, минаючи дисциплінарну комісію чи товариський суд, визначити студентові покарання у формі зауваження, після попереднього вислуховування звинуваченого чи його захисника.

3. Студент, покараний ректором зауваженням, може подати апеляцію до дисциплінарної комісії чи до товариського суду. Апеляція подається протягом чотирнадцяти днів з моменту вручення повідомлення про покарання. Дисциплінарна комісія або товариський суд можуть в цьому випадку призначити тільки покарання у формі зауваження.

Ст. 174

1. Розслідування проводить секретар дисциплінарної комісії в справах студентів, призначений ректором з-поміж викладачів навчального закладу.

2. Секретар дисциплінарної комісії виконує функції обвинувача перед дисциплінарною комісією і виконує розпорядження ректора.

Ст. 175

1. Секретар дисциплінарної комісії розпочинає розслідування за розпорядженням ректора, якого інформує про встановлені факти.

2. Після закінчення розслідування секретар закриває справу або направляє до дисциплінарної комісії клопотання про покарання.

3. Постанову про закриття справи видає секретар дисциплінарної комісії, а затверджує ректор. У випадку відмови про затвердження постанови, ректор може доручити іншій уповноваженій посадовій особі внести пропозицію про покарання. Повторне рішення секретаря дисциплінарної комісії про припинення справи є остаточним.

Ст. 176

1. Дисциплінарний процес починає дисциплінарна комісія за пропозицією секретаря.

2. Визначення студентіві кари за одне й те ж порушення в кримінальній справі чи в справі про правопорушення не становить перешкоди для початку справи дисциплінарною комісією.

3. Не можна почати дисциплінарного розслідування після шести місяців з дня отримання ректором інформації про вчинок, який є підставою для накладення кари або після трьох років після його скоєння. Якщо вчинок є злочином, цей період дорівнює терміну давності для цього злочину, передбаченого Карним кодексом.

4. Студента, якого звинувачують у плагіаті, термін давності не стосується.

5. Постанова комісії втрачає чинність через рік з часу залишення студентом навчального закладу.

Ст. 177

1. Звинувачений студент має право користуватися допомогою власноручно захисника, обраного з-поміж студентів чи викладачів навчального закладу.

2. У випадку, коли секретар дисциплінарної комісії клопочеться про визначення покарання, про яке йдеться в Ст.171, пар1 п.5, а звинувачений не вибрав захисника, голова ухвального складу визначає офіційного захисника з-поміж викладачів чи студентів навчального закладу.

Ст. 178

1. Розгляд справи в дисциплінарній комісії чи товариському суді є відкритим.

2. Дисциплінарна комісія виключає відкритість розслідування в цілому або частково, якщо відкритість може ображати громадську мораль чи коли того вимагає інтерес звинуваченого, навчального закладу чи третіх осіб.

3. Дисциплінарна комісія видає рішення після проведення розгляду, під час якого вислуховує секретаря дисциплінарної комісії та звинуваченого або його захисника. Оголошення рішення є відкритим.

4. Ректор або дисциплінарна комісія, після вислуховування секретаря дисциплінарної комісії може позбавити студента права навчатися у випадку постійної необгрунтованої неявки на засідання дисциплінарної комісії попри відповідне повідомлення, що його студент отримав належним чином.

5. Положення пар. 3 стосуються також розгляду справи в товариському суді.

Ст. 179

1. На рішення дисциплінарної комісії і на рішення товариського суду сторони мають право подавати апеляції.

2. Апеляція подається протягом чотирнадцяти днів з моменту вручення рішення апеляційної дисциплінарної комісії.

Ст. 180

Правочинне рішення дисциплінарної апеляційної комісії студенти можуть оскаржити у Верховному адміністративному суді, в порядку та

на засадах, визначених положеннями про Верховний адміністративний суд.

Ст. 181

1. Зняття дисциплінарного покарання, за законом, настає через три роки з моменту набрання чинності рішенням про покарання.

2. Орган, який визначив дисциплінарне покарання, може поставити про його зняття за клопотанням покараного, яке вноситься не раніше, ніж через рік з моменту набрання чинності рішенням про покарання.

Ст. 182

1. Міністр вищої освіти визначає розпорядженням докладні засади і спосіб дисциплінарного розслідування, визначаючи зокрема:

- 1) можливість припинення дисциплінарного розслідування дисциплінарною комісією, якщо той самий вчинок став причиною карної справи або справи про правопорушення, а також можливість знову розпочати припинене розслідування,
- 2) повернення терміну подання апеляції студентом, якого було покарано попередженням, протягом семи днів з дня встановлення причини порушення терміну,
- 3) призначення ректором дисциплінарного секретаря на строк діяльності ректора, а також можливість призначення ректором кількох дисциплінарних секретарів,
- 4) підстави припинення секретарем розслідування, якщо, наприклад, настав термін давності або якщо той самий вчинок тієї самої особи вже став предметом дисциплінарного розслідування, що точиться або є правочинно закінченим, або якщо даний вчинок не завдав ніякої суттєвої шкоди,
- 5) порядок діяльності дисциплінарної комісії, в тому числі: розгляд доповіді про вчинок на закритому засіданні ухвального складу комісії, розгляд справи на засіданні дисциплінарної комісії та розгляд справи на засіданні апеляційної дисциплінарної комісії,
- 6) відмова голови апеляційної дисциплінарної комісії розглядати апеляцію, якщо апеляцію було подано після закін-

чення терміну, передбаченого в Ст. 179, пар. 2, або подано неуповноваженою особою,

- 7) поновлення дисциплінарного процесу, якщо було виявлено нові факти або докази, а також якщо під час процесу було допущено порушень, які вплинули на зміст рішення,
- 8) докладні засади та порядок викликання та допиту обвинувачуваного, свідків та експертів, а також здобуття інших доказів.

2. Організацію і докладний порядок розгляду справ перед товаришським судом визначає регламент студентського самоврядування.

Розділ 5

Аспірантура

Ст. 183

1. Аспірантура готує до отримання наукового ступеня кандидата наук.

2. Організаційні підрозділи навчальних закладів, які мають повноваження надавати науковий ступінь доктора наук, а також провадити магістерське навчання з даної чи спорідненої спеціальності навчання можуть провадити навчання аспірантів.

3. Аспірантура може бути соціологічним дослідженням, що його здійснюють підрозділи, про які йдеться в пар.2, разом з іншими організаційними підрозділами. Завдання окремих організаційних підрозділів та спосіб фінансування аспірантури визначаються угодами, що їх укладають між собою дані підрозділи.

4. Аспірантура має стаціонарну форму і може тривати до чотирьох років.

5. Навчання в аспірантурі є безплатним.

Ст. 184

До основних обов'язків аспірантів належить:

- 1) участь у реалізації визначеної програми навчання і складання визначених екзаменів,

- 2) проведення наукових досліджень і складання звітів про їх перебіг.

2. Аспірант, що не виконує обов'язки, про які йдеться в пар. 1., може бути виключений з аспірантури. Рішення про виключення приймає керівник аспірантури. Стосовно його рішення можна подати апеляцію ректору протягом чотирнадцяти днів від дня її отримання.

Ст. 185

1. Аспіранти мають право на:

- 1) медичний страховий поліс, визначений окремими положеннями,
- 2) щорічну перерву в період канікул, протягом восьми тижнів,
- 3) студентські позики на засадах, визначених окремими положеннями,
- 4) користування 50% знижки на проїзд у державному міському транспорті, а також залізницею та міжміськими автобусами,
- 5) користування фондом соціальних виплат закладу,
- 6) зарахування періоду проходження навчання в аспірантурі, незалежно від дати їх закінчення, не більшого, ніж чотири роки, до стажу праці, від якого залежать трудові права, якщо захист кандидатської дисертації відбувся протягом року з моменту закінчення цього навчання і якщо окремі положення не говорять про інше. Період проходження навчання зараховується до пенсії як період несплати внесків.

2. Аспіранти можуть створювати власне самоврядування. Самоврядування діє на підставі закону, статуту навчального закладу та регламенту, ухваленого відповідним органом навчального закладу. Регламент набирає чинності після підтвердження Вченою Радою його відповідності закону та статуту навчального закладу.

3. Аспірантки мають право на декретну відпустку в обсязі, визначеному окремими положеннями.

4. Аспірантів стосуються положення розділу 3, за винятком Ст. 165 та 165, а також положення розділу 4.

Ст. 186

1. Аспірант може отримувати аспірантську стипендію.
2. Мінімальна величина стипендії, про яку йдеться в пар.1, не може бути нижчою від встановленої міністром вищої освіти мінімальної заробітної плати асистента, що про неї йдеться в Ст. 115, пар.2.
3. Аспірант, який отримує стипендію, може провадити заняття з студентами.

Ст. 187

1. Засади організації навчання в аспірантурі, прийому до аспірантури, проведення і проходження цього навчання, а також надання стипендій особам, які проходять це навчання, визначає, з застереженням в пар. 2 розпорядженням міністр вищої освіти, визначаючи зокрема:

- 1) положення, що органом, уповноваженим до створення аспірантури, є ректор, а головний нагляд з її діяльністю здійснює вчена рада організаційного підрозділу,
- 2) докладні повноваження ректора, вченої ради факультету та керівника аспірантури,
- 3) докладні засади доручення аспірантам проведення занять з студентами,
- 4) зразок аспірантського посвідчення та свідоцтва про закінчення аспірантури.

2. Засади організації аспірантури, прийняття до неї, провадження навчання, а також права аспірантів в організаційних підрозділах, відмінних від вищих навчальних закладів, визначаються окремими положеннями.

Ст. 188

Службові відносини, перебіг служби та дисциплінарна відповідальність студентів та аспірантів, які є військовослужбовцями дійсної служби або державними службовцями, регулюються окремими положеннями.

Частина V

Підтримання порядку і безпеки на території навчального закладу

Ст. 189

1. Ректор дбає про підтримання порядку і безпеки на території навчального закладу.

2. Територію навчального закладу визначає ректор, узгоджуючи з компетентним органом місцевого самоврядування.

3. Органи громадського порядку і безпеки можуть вступити на територію навчального закладу тільки за викликом ректора. Проте ці органи можуть вступити на територію навчального закладу з власної ініціативи у випадку безпосередньої загрози людському життю чи стихійного лиха, терміново повідомляючи про це ректора.

4. Органи громадського порядку і безпеки повинні негайно покинути територію навчального закладу після зникнення причин, які обумовили їх прихід на територію навчального закладу, чи на вимогу ректора.

Ст. 190

1. Ректор зобов'язаний забезпечити безпечні і гігієнічні умови особам, які навчаються або відвідують практично-технічні заняття в навчальному закладі або виконують суспільно-корисну працю на користь цього навчального закладу.

2. Міністр вищої освіти, узгоджуючи з міністром праці, визначає розпорядженням правила безпеки і гігієни праці в навчальних закладах, визначаючи зокрема:

- 1) рамки обов'язків ректора у сфері забезпечення безпечних та гігієнічних умов для праці та навчання,
- 2) вимоги, що стосуються безпеки використання обладнання споруд та приміщень навчального закладу, в тому числі лабораторій, майстерень, спеціальних майстерень та гуртожитків,
- 3) умови припинення занять у навчальному закладі через яку-небудь небезпеку.

Ст. 191

1. Ректор може, у разі виникнення обставин, які роблять неможливим нормальний хід роботи у навчальному закладі, тимчасово припинити заняття в навчальному закладі або в його організаційних підрозділах або розпорядитися про тимчасове закриття навчального закладу чи його організаційного підрозділу.

2. Рішення, прийняте на основі положення пар. 1 ректор негайно подає Вченій Раді на затвердження. У випадку відмови затвердження цього рішення Вченою Радою, ректор наказує поновити заняття або відкрити навчальний заклад або передає справу на розгляд міністра вищої освіти, який приймає рішення протягом семи днів.

Ст. 192

1. Працівники навчального закладу і студенти мають право організовувати збори на території навчального закладу. Для організації зборів у приміщенні навчального закладу необхідна згода ректора.

2. Про намір організувати збори організатори повідомляють ректора щонайменше за двадцять чотири години до початку зборів. У ситуаціях, зумовлених терміновістю справи, ректор може погодитися прийняти термінове повідомлення.

3. На збори ректор може направити свого представника.

4. Статут навчального закладу визначає правила проведення зборів.

5. Організатори зборів відповідають перед органами навчального закладу за перебіг зборів.

6. Ректор навчального закладу або його представник, після попередження організаторів, розпускає збори, якщо вони перебігають з порушенням положень законів.

Частина VI

Зміни в діючих положеннях, перехідні і кінцеві положення

Ст. 193

В закон від 6 квітня 1990 р. «Про поліцію» (Dz.U. Nr 30, poz. 179, z 1991 r. Nr 94, poz. 422 i Nr 107, poz. 461, z 1992r. Nr 54, poz. 254, z 1994 r. Nr 53, poz. 214, z 1995 r. Nr 4, poz. 17, Nr 34, poz 163 i Nr 104, poz. 515, z 1996 r. Nr 59, poz 269 i Nr 106, poz. 496, z 1997 r. Nr 28, poz. 153, Nr 80, poz. 499, Nr 88, poz. 554, Nr 106, poz. 680, Nr 123, poz.779 i Nr 141, poz. 943, z 1998 r. Nr 106, poz. 668, z 1999r. Nr 110, poz. 1255) вносяться наступні зміни:

- 1) до Ст. 33 додається пар. 3 наступного змісту
«3. Час служби та розклад служби поліцейського, що є викладачем, визначаються окремими положеннями, з застереженням в пар. 1 та 2»;
- 2) до Ст. 35 після пар 1 додається пар. 1(а) наступного змісту:
«1(а). Службова відповідність поліцейського, що є викладачем, включає в себе також виконання обов'язків, визначених окремими положеннями».

Ст. 194

В законі від 12 вересня 1990 р. «Про вчені звання та наукові ступені» (Dz.U. Nr 65, poz. 386, z 1996 r. Nr 107, poz. 599, Nr 43, poz. 272, z 1997 r.) вносяться наступні зміни:

- 1) до Ст. 18 додається пар. 5 наступного змісту:
«5. Науковим керівником кандидатської дисертації, а також рецензентом кандидатської або докторської дисертації може також бути співробітник іноземного навчального або наукового закладу, що не має польського наукового ступеня доктора наук або звання професора, якщо ця особа є видатним знавцем проблематики даної кандидатської або докторської дисертації»;
- 2) в Ст. 36:
  - а) пар. 2 набуває наступного звучання:

«2. Засади організації аспірантури в організаційних підрозділах, відмінних від вищих навчальних закладів, визначає, шляхом розпорядження, Рада Міністрів, визначаючи зокрема спосіб провадження аспірантури і навчання в аспірантурі, а також права аспірантів»

б) викреслюється пар. 3

3) викреслюється Ст. 27,

4) в Ст. 41 пар. 2 набуває наступного звучання:

«2. Кваліфікації першого і другого ступенів, що надаються в результаті атестації у сфері мистецтва та творчих дисциплін, стають науковими ступенями кандидата та доктора наук відповідно у сфері мистецтва та творчих дисциплін, визначених в даному законі»;

5) додається Ст. 41 (а) наступного змісту:

«Ст. 41 (а). 1. Повноваження організаційних підрозділів до провадження кваліфікаційних атестацій першого та другого ступенів у сфері мистецтва та творчих дисциплін на підставі діючих положень стають повноваженнями до надання наукових ступенів у сфері мистецтва та творчих дисциплін, за умови виконання вимог, визначених в даному законі.

2. Організаційних підрозділів, уповноважених до провадження кваліфікаційних атестацій першого і другого ступенів у сфері мистецтва та творчих дисциплін, що не виконують вимоги щодо кількості працівників, визначені в Ст. 3, пар. 2, 4 та 5, уповноваження, що про них йдеться в пар. 1, стосуються протягом одного року. Якщо протягом цього періоду організаційний підрозділ не виконає вимог, визначених в законі, він втрачає повноваження.

3. Заяви, про надання уповноважень до провадження кваліфікаційних атестацій першого та другого ступенів у сфері мистецтва та творчих дисциплін, які не були розглянуті до дня набрання даним законом чинності, розглядаються згідно з положеннями даного закону.

4. Кваліфікаційні атестації першого та другого ступенів у сфері мистецтва та творчих дисциплін, не закінчені до дня набрання даним законом чинності, далі провадяться згідно з попередніми положеннями, але в їх результаті надаються наукові ступені кандидата та доктора наук відповідно у сфері мистецтва та творчих дисциплін.

5. У сфері мистецтва, уповноваження Центральної Комісії має Рада вищої художньої освіти».

Ст. 195

В законі від 26 липня 1991 р. «Про податок з прибутку фізичних осіб» (Dz. U. z 2000 r. Nr 14, poz. 176) в Ст.21, в пар.1 п. 39 і 40 набувають наступного звучання:

«39) стипендії, що надаються на підставі положень про аспірантуру та наукові стипендії,

“40) матеріальна допомога учням, студентам та особам, що беруть участь в інших формах освіти, яка надається на підставі положень про систему середньої та вищої освіти”.

Ст. 196

В законі від 30 серпня 1991 р. «Про заклади охорони здоров'я» (Dz. U. Nr 91, poz. 408, z 1992 r. Nr. 63, poz. 315, z 1994 r. Nr 121, poz. 591, z 1995 r. Nr 138, poz.682, z 1996 r. Nr. 24, poz. 110, z 1997 r. Nr 104, poz. 661, Nr 121, poz. 769, Nr 158, poz. 1041, z 1998 r. Nr 106, poz. 668, Nr 117, poz. 756, Nr 162, poz. 1115, z 1999 r, Nr 28, poz. 255 s 256, Nr 3, poz. 28, z 2000 r.) вносяться наступні зміни:

1) в Ст. 8

а) до пар. 1 додається п. 2 (а) наступного змісту:

«2 (а) громадський медичний вищий навчальний заклад або інший громадський вищий навчальний заклад, що здійснює навчальну та дослідницьку діяльність у сфері медичних наук – стосовно клінічних лікарень»,

б) викреслюється пар. 3 (а);

2) до Ст. 43 додається пар. 3 наступного змісту:

«3. Клінічні лікарні, створені міністром охорони здоров'я з метою виконання завдань, що про них йдеться в Ст. 6, пар. 4 закону «Про вищу освіту», перетворюються на клінічні лікарні, що входять до складу відповідного медичного навчального закладу або громадського навчального закладу, що здійснює навчальну та дослідницьку діяльність у сфері медичних наук».

Ст. 197

В законі від 4 лютого 1994 р. «Про авторське право і споріднені права» (Dz. U. Nr 24, poz.83 і Nr 43, poz.170, z 1997r. Nr 43, poz.272 і Nr 88, poz.554) вносяться наступні і зміни:

1) додається Ст.15а наступного змісту:

“Ст.15а.

1. Майнове авторське право на твір, за винятком дисертацій і з урахуванням пар.2, виконаних студентом навчального закладу протягом навчання і в зв'язку з ним, належить навчальному закладу.

2. Майнове авторське право на дипломну роботу студента належить в рівній мірі, в однакових частинах, навчальному закладу і студенту, який її підготував. Навчальний заклад має право першості на публікацію дипломної роботи студента. Якщо навчальний заклад не опублікував дипломної роботи, студент, який її підготував, може її опублікувати за письмовою згодою навчального закладу. Навчальний заклад може без окремої винагороди користуватися матеріалами, що є в дипломній роботі.”

2) у Ст.93 вираз “положення” замінюється виразами “положення Ст.15, а також”.

Ст. 198

В закон від 17 липня 1998 р. «Про студентські позики і кредити» (Dz. U. Nr 108, poz.685) вносяться наступні зміни:

1) у Ст.7:

а) в пар. 2 крапка замінюється комою і додаються вирази “з застереженням в пар.2”,

б) після пар. 2 додається пар. 2а наступного змісту

“2а. Період, на який надаються студентські позики і кредити, про які йдеться в пар. 2, може бути у випадку аспірантів продовжений на час аспірантського навчання, причому цей додатковий період не може перевищити 4 роки.”,

2) у Ст.8 в пар. 1 п.1 набуває звучання:

“1) повну квоту відсотків, нарахованих в період навчання, в тому числі аспірантського навчання, а також в період, встановлений згідно з Ст.9 пар. 1,”,

3) у Ст.15 в пар. 22 п.1 набуває звучання:

“1) період на який може бути наданий студентський кредит чи позика, не довший ніж 6 років, а у випадку аспірантів не довший ніж 10 років включно,”.

Ст. 199

В законі від 6 лютого 1997р. «Про загальне медичне страхування» (Dz. U. Nr 28, poz.153 і Nr 75, poz.468, z 1998r. Nr 117, poz.756, Nr 137, poz.887, Nr 144, poz.929 і Nr 62, poz.1116, z 1999 r. Nr 45, poz. 439, Nr 49, poz. 483, Nr 63, poz. 700, Nr. 70, poz. 777, Nr 72, poz. 802, Nr 109, poz. 1236 і Nr 110, poz. 1255 і 1256, Nr 12, poz. 136 і Nr 18, poz. 230, z 2000 r.) вносяться наступні зміни:

1) Ст.2 набуває звучання:

“Ст.2. Застрахованими на основі положень закону є особи, які мають польське громадянство і проживають на території Польщі, а також іноземці, що прибули на територію Польщі на підставі посвідки на проживання або тимчасової посвідки на проживання, виданої їм у зв'язку з наданням статусу біженця, або перебувають на території Польщі у зв'язку з працевлаштуванням на посаді викладача або вчителя, або з навчанням, що його вони проходять на засадах, визначених окремими положеннями, якщо:

- 1) підлягають обов'язковому медичному страхуванню,
- 2) страхуються добровільно,
- 3) є членами родин осіб, про яких йдеться в п.1 і 2.”;

2) у Ст.7 п.21 (а) набирає звучання:

“а) власна дитина, дитина другого члена подружжя, усиновлена дитина та внук і чужа дитина, прийнята на виховання, також в рамках тимчасової сім'ї, до виповнення їй 18 років, а якщо вчиться далі - до закінчення навчання, а якщо має інвалідність високої групи - без обмеження віку.”;

3) у Ст.8 п.21 набирає звучання:

“21) іноземці, які прибувають на територію Польщі на основі посвідки на проживання або тимчасової посвідки на проживання, виданої їм у зв'язку з наданням статусу біженця, у зв'язку з працевлаштуванням на посаді викладача або вчителя або з навчанням, що його вони проходять на засадах, визначених окремими положеннями.”;

4) Ст. 10 набуває звучання:

“Ст.10. У «Касах Хворих» не можуть страхуватися громадяни іноземних держав, які перебувають на території Польщі на іншій підставі, ніж посвідка на проживання або тимчасова посвідка на проживання, видана їм у зв'язку з наданням статусу біженця, а також які працюють в іноземних дипломатичних представництвах, консульських факультетах, місіях, спеціальних місіях, на посаді викладача або викладача, або ті, які проходять навчання на засадах, визначених окремими положеннями, крім випадків, коли міжнародні умови, ратифіковані Польщею, говорять про інше.”;

5) у Ст.15:

а) в п.1 після виразів “у Ст.8 п.11” додаються вирази “і 21”,

б) у п.3 вирази “у Ст.8 п.12 і 13” замінюються виразами “у Ст.8 п.12, 13 і 21”,

6) у Ст.16 пар.4 набуває звучання:

“4. Особи, згадані у Ст.8 п.11, 2 і 21 вносять заяви про медичне страхування до школи, закладів освіти викладачів, навчальному закладів, підрозділів, що провадять аспірантські і інші форми освіти, опікунсько-виховних закладів та закладів перевиховання і будинків соціальної допомоги.”;

7) у Ст.25 пар.1:

а) у п.5 після виразів “у Ст.8 п.11” додаються вирази “і 21”,

б) п.6 набуває звучання:

“6) аспірантові і студентові інших форм освіти, про які йдеться в Ст.8 п.12 і 21, оплачує навчальний заклад чи організаційний підрозділ, що провадить аспірантське навчання та інші форми освіти, в якій ці особи проходять навчання, якщо вони не підлягають обов'язку медичного страхування на іншій підставі.”.

Ст. 200

У законі від 13 жовтня 1998 року «Про систему соціального страхування» (Dz. U. Nr 137, poz.887 і Nr 162, poz. 1118 і 1126, Nr 26, poz. 228, Nr 60, poz. 636, Nr 72, poz. 802, poz. 875 і Nr 110, poz. 1256, z 1999 г.):

1) Ст.11 пар1 набуває звучання:

«Ст.11.1. обов'язково страхуванню на випадок хвороби підлягають особи, згадані в Ст.6 пар.1 п.1, 3 і 12, за винятком викладачів»,

2) у Ст.18 пар.2 додаються вирази «за винятком викладачів»;

3) у Ст. 110 додається пар. 6 наступного змісту:

«6. Положення пар. 5 не стосуються планованих щорічних коштів, призначених для особистих заробітків у вищих навчальних закладах».

Ст. 201

У законі від 17 грудня 1998 р. «Про пенсії з Фонду Соціального Страхування» (Dz. U. Nr 162, пол.1118, з 1999 р, Nr 38, poz. 360, Nr 70, poz. 774, Nr 72, poz. 801 s poz. 802, Nr 9, poz. 118, Nr 19, poz. 238, z 2000 р.) у Ст.7 додається п.9а і 9б наступного змісту:

“9 а) докторантського навчання і наукової аспірантури у розмірі, визначеним у постанові про їх створення,

9 б) підготовчого асистентського навчання,”.

Ст. 202

В законі від 23 грудня 1999 р. «Про формування заробітків у державній бюджетній сфері» та про зміну кількох законів (Dz. U. Nr 110, poz. 1255)

1) у Ст. 2, п. 1 викреслюються вирази: «а також державні навчальні заклади та інші організації, що провадять фінансове господарство на засадах, визначених у Ст. 30 закону від 12 вересня 1990 р. «Про вищу освіту» (Dz. U. Nr 65, poz. 385, z 1992 р. Nr 54, poz. 254, NR 63, poz. 314, z 1994 р. Nr 1, poz. 3, Nr 43, poz. 163, Nr 105, poz. 509, Nr 121, poz. 591, z 1996 р. Nr 5, poz. 34 і Nr 24, poz. 110, z 1997 р. Nr 28, poz. 153, Nr 96, poz. 590, Nr 104, poz. 661, Nr 121, poz. 770 і Nr 141, poz. 943, Nr 50, poz. 310, Nr 106, poz. 1115 і 1118), далі «закон про вищу освіту»

2) у Ст. 9 пар 3 викреслюються вирази: « а також у державних вищих навчальних закладах та інших організаціях, що провадять фінансове господарство на засадах, визначених у законі про вищу освіту», а також п. 3.

Ст. 203

Державні і недержавні навчальні заклади, які існують в день набрання чинності закону, стають відповідно навчальними закладами громадськими і негромадськими у розумінні закону.

Ст. 204

З дня набрання законом чинності, державна земля, що залишається в довічному користуванні вищого навчального закладу, стає його власністю. Вартість цієї землі збільшує основний фонд громадського навчального закладу.

Ст. 205

З дня набрання законом чинності, державна земля, та пов'язані з нею споруди, будинки та нерухоме обладнання, що залишаються в користуванні клінічних лікарень, стають власністю громадського навчального закладу, організаційним підрозділом якого є лікарня.

Ст. 206

1. Вищі навчальні заклади, які в день набрання чинності закону не відповідають умовам, визначеним в Ст. 10. П. 5, стають професійними закладами відповідно до закону.

2. Професійне навчання, яке провадиться в день набрання чинності закону, стає ліцензійним чи інженерським відповідно закону.

3. Денне навчання, яке провадиться в день набрання чинності закону, стає стаціонарним відповідно до закону, а інші форми навчання стають нестаціонарними.

4. Аспірантура, що її провадять організаційні підрозділи вищих навчальних закладів в день набрання законом чинності, стає аспірантурою відповідно до закону, особи, що навчаються в аспірантурі, стають аспірантами. Порядок навчання в заочній аспірантурі не змінюється.

5. Професійні звання магістра, лікаря, магістра-інженера, інженера, ліценціата та інші рівнозначні звання, надані на підставі попередніх положень, стають професійними званнями, визначеними в законі.

Ст. 207

У громадських професійних навчальних закладах, протягом року з дня набрання чинності закону, міністр вищої освіти, за поданням

відповідного органу закладу, пристосовує особливості навчання до спеціальностей навчання, про які йдеться в Ст.29 пар.1 п.2.

Ст. 208

1. До клопотань про відкриття негромадських навчальних закладів, пропозицій про відкриття спеціальностей навчання чи дозволу на проведення магістерської освіти, які подаються на засадах і в порядку, визначених в законах, що про них йдеться в Ст. 222, п.1 і 2, , які отримали до дня набрання чинності даного закону позитивне рішення відповідно Акредитаційної комісії вищих професійних закладів або Головної ради вищих навчальних закладів застосовуються положення, які діяли до того часу.

2. До інших пропозицій, поданих до набрання чинності закону, застосовуються положення даного закону.

3. У негромадських професійних навчальних закладах, протягом року з моменту набрання чинності закону, міністр вищої освіти, за клопотанням засновника і відповідного органу закладу, пристосовує особливості навчання до спеціальностей навчання, про які йдеться у ст.29, пар. 1, п.2.

4. У негромадських навчальних закладах кількість студентів, що були прийняті на нестационарні форми навчання в навчальному році..... не може дорівнюватися більш ніж 200 відсоткам кількості студентів, прийнятих на стаціонарну форму навчання, а в навчальному році ..... - не більш ніж 150 відсоткам.

Ст. 209

1. Подані клопотання, але не розглянуті до дня набрання чинності закону, що стосуються зміни внутрішньої структури навчального закладу, підлягають розгляду в спосіб і на засадах, визначених даним законом.

2. Існуючі в день набрання чинності закону філії і факультети навчального закладу в інших містах, працюють у попередніх організаційних формах. Переформування і ліквідація цих підрозділів належить до компетенції Вченої Ради навчального закладу.

3. Підрозділи і консультаційні пункти навчального закладу в інших містах, які існують в день набрання законом чинності, стають навчальними центрами відповідно до закону.

1. До трудових відносин працівників навчальних закладів, які були укладені до набрання чинності закону, застосовуються його положення.

2. Особа, яка займає посаду старшого професора та особа, яка має до набрання чинності закону науковий ступінь і займає посаду молодшого професора на основі постійного призначення, залишаються на цих посадах.

3. Особа, яка має до набрання чинності закону науковий ступінь доктора наук і яка займає посаду молодшого професора на основі призначення на невизначений час, залишається на цій посаді.

4. Призначені викладачі, які займають посаду доцента, залишаються на цій посаді. Компетентним органом у справах, які стосуються трудових відносин доцента, є ректор навчального закладу. Виробничі відносини з доцентом закінчуються в кінці навчального року, в якому йому виповнилося 65 років, якщо стаж праці дає право на пенсію. Якщо із виповненням 65 років особа, яка займає посаду доцента не отримала права на пенсію, закінчення трудових відносин настає з кінцем навчального року, в якому ця особа набула це право або в якому їй виповнилося 70 років.

5. Особа, що займає посаду старшого викладача і не відповідає вимогам, визначеним у Ст. 100. Пар.7, залишається на посаді, з застереженням у пар. 7.

6. Канцлери державних вищих навчальних професійних закладів стають адміністративними директорами

7. Трудові відносини усіх інших призначених викладачів та інших призначених працівників трансформуються в трудові відносини на основі умови про працю на невизначений час.

8. Ректори навчальних закладів, з застереженням у пар. 9, протягом трьох місяців від дня набрання чинності закону пристосовують до положень закону документи, які стосуються укладення трудових відносин з викладачами та іншими призначеними працівниками.

9. Чисті викладачі, що працюють на підставі угоди про працю згідно з положеннями закону, що про нього йдеться в Ст. 222, п.2, а також викладачі-науковці та чисті викладачі недержавних навчальних закла-

дів залишаються на старих посадах до часу пристосування їх трудових відносин до положень даного закону, але не більше, ніж п'ять років.

10. До часу пристосування трудових відносин, що про нього йдеться в пар.9, викладач може вважати професійний навчальний заклад основним місцем праці, незалежно від своєї посади в іншому університетському або академічному навчальному закладі.

Ст. 211

Вчена Рада, діючи в порядку, передбаченому для ухвалення статуту навчального закладу, може надати уповноваження, визначені в Ст. 60, пар.1, п. 3, викладачам, що займають посади доцента і мають науковий ступінь кандидата наук.

Ст. 212

Викладач, народжений до 1 січня 1949 року, може за власним бажанням, перейти на пенсію, якщо йому виповнилося 60 років і відпрацював 30 років, у тому числі 20 років у галузі освіти або наукових інституціях - у випадку чоловіків, а у випадку жінок - після виповнення 55 років і відпрацювання 25 років, у тому числі 20 років у галузі освіти або наукових інституціях.

Ст. 213

Викладач, який в день набрання чинності законом працює в кількох місцях, продовжує працювати до закінчення терміну угоди про працю без згоди, що про неї йдеться в С. 112, пар. 1.

Ст. 214

1. У дисциплінарних справах викладачів і студентів, розпочатих до дня набрання чинності закону, застосовуються попередні положення, крім випадків, коли положення даного закону є більш вигідними для звинуваченого.

2. Надзвичайні перевірки, подані до дисциплінарної комісії Головної ради вищих навчальних закладів і не розглянуті до дня набрання чинності закону, не підлягають розгляду.

3. На рішення, яких стосувались надзвичайні перевірки, покараний викладач може подати апеляцію до Апеляційного суду у Варшаві – Суду праці та соціального страхування, а студент - скаргу до Верховного адміністративного суду, протягом 30 днів з дня набрання чинності закону.

Ст. 215

1. Плату за деякі освітні послуги, про яку йдеться в Ст.85, вносять студенти, які розпочинають навчання у ..... навчальному році.

2. Студенти, прийняті на навчання до набрання чинності закону вносять плату за навчання на попередніх засадах до закінчення передбаченого програмою періоду.

Ст. 216

1. Термін скликання органів громадських навчальних закладів, яке розпочинається 1 вересня 1999 року, закінчується 31 серпня 2003 року.

2. Головна рада вищих навчальних закладів в день набрання законом чинності стає Головною акредитаційною радою. Термін скликання Ради закінчується 31 грудня 2003 р. Міністр вищої освіти, після консультацій з Радою, визначить, шляхом розпорядження, спосіб доповнення її складу з метою виконання завдань, визначених в законі.

3. В день набрання чинності законом представницький орган художньої вищої школи – Рада вищих художніх навчальних закладів – припиняє виконувати функції, що походять з закону, про який йдеться в Ст. 222, п. 1. Термін скликання Ради закінчується 31 грудня 2002 р. До часу закінчення терміну скликання фінансові засоби діяльності Ради забезпечує міністр вищої освіти.

4. Термін скликання Акредитаційної комісії вищої професійної освіти закінчується з днем сформування в день набрання законом чинності.

5. Постанова, про яку йдеться у Ст.39 пар. 7 закону, вперше після набрання чинності закону видасть міністр вищої освіти після ознайомлення з думкою Головної ради вищих навчальних закладів і Акредитаційної комісії вищої професійної освіти.

6. Під конференцією, про яку йдеться у ст.40 пар.1 розуміється існуюча в день набрання чинності закону Конференція ректорів польських академічних навчальних закладів, створена 7 червня 1997 р.

7. Чинний в день набрання чинності законом регламент Конференції ректорів польських академічних навчальних закладів залишається чинним до моменту ухвалення статуту Конференції, який має бути ухвалений протягом шести місяців з дня набрання чинності законом.

Ст. 217

1. Самостійні організації науково-навчального типу, створені перед набранням законом чинності, діють на основі своїх статутів.

2. Організації, що про них йдеться в пар. 1., реформує, об'єднує і ліквідує міністр, що керує даною галуззю, згідно з законом від 4 вересня 1997 р. «Про урядову адміністрацію (Dz. U. z 1999 r. Nr 82, poz. 928 s z 2000 r. Nr 12, poz. 136).

Ст. 218

1. Протягом трьох років з дня набрання законом чинності, військові навчальні заклади та навчальні заклади державних служб набувають власність та інші майнові права, що про них йдеться в розділі 4 частини 2.

2. Набування, що про нього йдеться в пар. 1, відбувається на клопотання ректора військового навчального закладу або ректора навчального закладу державних служб.

Ст. 219

Положення розділу III закону не стосуються військовослужбовців дійсної військової служби, призначених виконувати завдання поза військом, на посадах викладачів у військових навчальних закладах або в інших організаційних підрозділах навчальних закладів.

Ст. 220

Відповідні органи навчального закладу протягом року з дня набрання законом чинності, ухвалють внутрішні нормативні акти, які вимагаються положеннями даного закону.

Ст. 211

До часу видання виконавчих постанов, передбачених в законі, однак не довше ніж до 1 жовтня ..... року, залишаються чинними положення попередніх виконавчих актів, якщо вони не суперечать закону.

Ст. 222

Втрачають чинність:

- 1) закон про вищі навчальні заклади від 12 вересня 1990 року (Dz. U. Nr 65, poz.385, z 1991r. Nr 104, poz.450, z 1992r. Nr 54, poz.254, Nr 63, poz.314, z 1994r. Nr 1, poz.3, Nr 43,

poz.163, Nr 105, poz.509, Nr 121, poz.591, z 1996r. Nr 5, poz.34, Nr 24, poz.110, z 1997r. Nr 28, poz.153, Nr 96, poz.590, Nr 104, poz.661, Nr121, poz.770, Nr 41, poz .943 i z 1998r. Nr 50, poz.310, Nr 106, poz.668, Nr162, poz.1115 i 1118)

- 2) закон від 26 червня 1997 р. про вищі професійні навчальні заклади (Dz. U. Nr 96, poz.590 i z 1998r. Nr106, poz.668).
- 3) закон від 31 березня 1965 р. «Про вищу військову освіту» (єдиний текст Dz. U. Nr 10 z 1992 r, poz. 40 z 1996 r. Nr 7, poz. 44, z 1997 r. Nr 96, poz. 590, Nr 107 poz. 688, Nr 115 poz 741, i Nr 121, poz. 770, z 1998 r. Nr 106, poz. 668).

Ст. 223

Закон набирає чинності....., за винятком

- 1) Ст. 80 пар. 1-3, Ст. 85 пар. 6, Ст. 86 пар. 2, що набирають чинності .....
- 2) Ст. 153 - 156, що набирають чинності .....
- 3) Ст. 149 пар. 2 п. 2 і 3, що набирають чинності в день вступу Польської республіки до Європейського Союзу.

Наукове видання

*Марек Квієк,
Тарас Фініков*

**Польське законодавство
про вищу освіту: досвід та уроки**

Редактор – *Л. Воронович*

Комп'ютерна верстка – *В. Антонов*

Видавництво Т.О.В. "ТАКСОН"
Свідоцтво про реєстрацію суб'єкта
видавничої справи серія ДК №286 від 20.12.2000р.
Тел./факс 213-55-70

Підписано до друку 20.03.2001. Формат 84х108/₃₂
Папір офс. №1. Гарн. Times, Helios. Офс. друк.
Обл.-вид. 10 арк. Наклад 500 прим.